

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kübra ÇAKMAK

DOĞU TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ ‘TİRİGLİKNİNG YOLI’
ADLI ESER ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kübra ÇAKMAK

DOĞU TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ ‘TİRİGLİKNİNG YOLI’
ADLI ESER ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ

Danışman

Doç. Dr. Enfel DOĞAN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Kübra ÇAKMAK'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali CİN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Enfel DOĞAN (İmza)

Üye : Doç. Dr. Fatih ERBAY (İmza)

Tez Başlığı: Doğu Türkçesi ile Yazılmış 'Tiriglikning Yoli' Adlı Eser Üzerine Dil
İncelemesi

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 16/10/2024

Mezuniyet Tarihi :07/11/2024

(İmza)
Prof. Dr. Seda BAYRAKTAR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Doğu Türkçesi ile Yazılmış ‘Tiriglikning Yoli’ Adlı Eser Üzerine Dil İncelemesi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Kübra ÇAKMAK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Kübra ÇAKMAK
Öğrenci Numarası	202152042007
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Enfel DOĞAN
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Doğu Türkçesi ile Yazılmış ‘Tiriglikning Yolu’ Adlı Eser Üzerine Dil İncelemesi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2502492641
Rapor Tarihi	30.10.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %5 Alıntılar dahil: %7
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Doç. Dr. Enfel DOĞAN İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DOĞU TÜRKÇESİ YAZI DİLİ

1.1. Doğu Türkçesi ile Yazılmış <i>Tiriglikning Yoli</i>	3
--	---

İKİNCİ BÖLÜM METNİN LATİN HARFLERİNE AKTARIMI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DİL İNCELEMESİ

3.1. Ses Olayları	25
3.1.1. Ünlü Değişimleri	25
3.1.1.1. a > o Değişimi	25
3.1.1.2. a > e Değişimi	25
3.1.2. Ünsüz Değişimleri	26
3.1.2.1. ğ > k Değişimi	26
3.1.3. Ünsüz Düşmesi	26
3.1.3.1. Son Seste /r/ Düşmesi	26
3.1.3.2. Ön Seste /s/ Düşmesi	26
3.1.4. Ünsüz Türemesi	26
3.1.4.1. Ön Seste /h/ Protezi	26
3.1.5. Yer Değiştirme (Metatez)	26
3.2. Şekil Bilgisi	26
3.2.1. Ek Uyumsuzluğu	26
3.2.1.1. Türkçe Kelimelerde	26
3.2.1.2. Yönelme Durum Ekinde	26
3.2.1.3. -Galı Zarf-Fiil Ekinde	27
3.2.1.4. Alıntı Kelimelerde	27
3.2.1.5. +LIK İsimden İsim Yapma Ekinde	27

3.2.1.6.	Yönelme Durum Ekinde.....	27
3.2.1.7.	+GAÇA Ekinde.....	27
3.2.2.	Metinde Kullanılan Yardımcı Fiiller	28
3.2.2.1.	ķıl- / �t- Yardımcı Fiilleri	28
3.2.2.2.	ol-/bol- Yardımcı Fiilleri.....	28
3.2.2.3.	Yeterlik Çekimi	29
3.3.	Metinde Tespit Edilen Kaşgar Ağzına Ait Kelimeler.....	29

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GRAMATİKAL DİZİN VE SÖZLÜK

SONUÇ	91
KAYNAKÇA.....	92
ÖZGEÇMİŞ	94

KISALTMALAR LİSTESİ

Ar.	: Arapça
Çin.	: Çince
Far.	: Farsça
İbr.	: İbranice
ö.a.	: Özel ad
T.	: Türkçe
Yun.	: Yunanca

ÖZET

İsveçli Türkolog Gunnar Jarring tarafından Doğu Türkistan’da yaşayan Türkler üzerine ciddi çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevede Kaşgar’da kurulan matbaa Türkleri Hristiyanlaştırma çabasına hizmet ederken o dönemdeki dillerini de kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Gunnar Jarring’in Tarım havzasında -Uygur bölgesinde- yürüttüğü çalışmalar sonucu Çağatay Türkçesine ve devamındaki erken dönem yeni Uygur Türkçesine ait birçok eser, Lund Üniversitesi Kütüphanesi’nde, “The Jarring Collection” ismiyle kayıtlı olup bu kütüphanenin zengin koleksiyonlarından biridir. Jarring, sadece sahada edindiği kitapları İsveç’e götürerek koruyuculuğunu yapmamış, aynı zamanda Doğu Türkçesinin sözlüğünü de alanla ilgilenenlere kazandırmıştır. Üzerinde çalışma yapılacak olan eser “Tiriglikning Yoli” da Jarring Kütüphanesine kayıtlı bir kitaptır. Eser ile ilgili bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Aynı zamanda 20. yüzyıl Kaşgar dili ile ilgili de yayınlar yok denecek kadar azdır. Bu çalışmayla 20. yüzyılda Kaşgar vilayetinde kullanılan dil mercek altına alınarak daha önceki dönemde kullanılan ve artık ağız özelliklerinin yazıya girdiği geç dönem Çağatay Türkçesi metinleri ile karşılaştırma yapılacaktır. Çağatay Türkçesinin son döneminde ağız özelliklerinin hangi şekillerde yazı diline girdiği tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tiriglikning Yoli, Kaşgar Ağzı, Doğu Türkçesi, Dil İncelemesi

SUMMARY
LINGUISTIC ANALYSIS ON THE WORK "TIRIGLIKNIÐ YOLI" WRITTEN IN
EASTERN TURKI

Serious studies have been carried out on Turks living in East Turkestan by the Swedish Turcologist Gunnar Jarring. In this context, the printing house established in Kashgar served to the Christianization of the Turks, and also ensured that the languages of that period were recorded. As a result of the studies carried out by Gunnar Jarring in the Tarim basin - Uyghur region-, many works belonging to Chagatai Turkish and subsequent early new Uyghur Turkish are registered in the Lund University Library under the name "The Jarring Collection" and it is one of the rich collections of this library. Jarring did not only protect the books he acquired in the field by taking them to Sweden, but also brought the dictionary of Eastern Turki to those who are interested in the field. The work to be studied on, "Tiriglikniñ Road" is also a book registered in the Jarring Library. No work has been done on the work so far. At the same time, there are hardly any publications on the 20th century Kashgar language. In this study, the language used in Kashgar province in the 20th century will be examined and a comparison will be made with the late Chagatai Turkish texts used in the previous period and whose dialect features are now written. In the last period of Chagatai Turkish, it will be determined in which ways the dialect features entered the written language.

Keywords: Tiriglikning Yoli, Kashgar Dialect, Eastern Turki, Linguistic Analysis

ÖNSÖZ

Üzerinde çalıştığımız eser Lund Üniversitesi/Gunnar Jarring Koleksiyonu'na ait toplamda seksen sekiz sayfalık bir eserdir. İsveçli Türkolog Gunnar Jarring, Doğu Türkistan'da –Uygur Bölgesi'nde – Türk kültürüne ilişkin ciddi çalışmalar yapmıştır ve bizim için bu çalışmalar Çağatay Türkçesi ve Uygur Türkçesini analiz edebilmemiz, dil ve kültür olarak anlayabilme hususunda kaynaklık etmektedir.

Çalışmada, Doğu Türkistan sahasında 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar Çağatay imlâ geleneğinin devam ettiği -çeşitli bölge ağızlarının da etkisinin bulunduğu- yazı diline, “Doğu Türkçesi” (Eastern Turki) teriminin kullanılması uygun bulunmuştur. Bu saha ile ilgili her ne kadar farklı isimlendirmeler olsa da artık *Doğu Türkçesi* teriminin okurlar tarafından anlaşılacağı düşünülmektedir.

Çalışma sürecimiz, ‘*Tiriglikniñ Yoli*’nin Arap harflerinden Latin harflerine transkripsiyonu yapılarak başlamıştır. Daha sonra eserin dizini ile sözlüğü hazırlanmış ve eserde dikkati çeken dil verileri incelenmiştir. Bu kapsamda dönemin ve dönem öncesinin dil özelliklerini yansıtan ve daha önce pek çok çalışmada yayımlanan hususlar ayrıca bu çalışmaya alınmamıştır.

Beni Yüksek Lisans Programı süresince cesaretlendiren, yine akademik olarak bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Doç. Dr. Fatih ERBAY’a teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışma sürecinde bilgisi ve anlayışıyla her zaman soru ve sorunlarıma çözüm üretmeye çalışan ve akademik bilgi ve tecrübeleriyle daima bana rehberlik eden tez danışmanım, sayın hocam Doç. Dr. Enfel DOĞAN’a teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum.

Kübra ÇAKMAK

Antalya, 2024

GİRİŞ

Doğu Türk Lehçesi ve İsveçli Gezinler

Çağdaş Uygur Türkçesi, 20. yüzyıldan itibaren gelişme kaydetmiştir. Kaşgar ve Yarkent bölgelerinde batı lehçeleri, Aksu ve Kuça'da daha merkezî lehçeler, Turfan ve Kumul'da doğu lehçeleri, Hotan'da güney lehçeleri ve bugün neredeyse yok olan Lopnor'un güneydoğu lehçesi şeklinde ayrıma gidilebilir. Buraya 18. yüzyılın sonunda Doğu Türkistan'dan göç eden gruplar tarafından İli vadisinde konuşulan Tarançi lehçesinin özel bir durumu vardır. İli lehçesi (Tarançi), Kazakistan ve Kırgızistan'daki gruplar tarafından da konuşulmaktaydı ve hâlen de konuşulmaktadır (Johanson 2003: 260). Yirminci yüzyıl, yeni bir 'Uygur' standart dilinin doğuşuna tanık oldu. Mayıs 1922'de Taşkent'teki Sovyet delegelerinden oluşan bir meclis, Rus Türkistanı'nda Doğu Türkçesi konuşan gruplar için tarihî 'Uygur' adını kabul etmeye karar verdi. Bu isim 1934'te Xinjiang'da resmen kabul edildi. Eski, unutulmuş bir etnonimi yeniden canlandırma kararı, sonunda Doğu Türkçesini konuşan tüm kişilerin kendilerini eski Uygurların doğrudan torunları ve mirasçıları olarak görmeye başlamaları sonucunu doğurdu (Johanson 2003: 262). Tekin, Türk dilleri tasnifinde çağdaş Uygur yazı dilini, “tağlıq veya Çağatay” grubu içerisinde alarak Özbekçeden farkını ilk hecedeki /a/ ünlüsünün durumu ile gerileyici ünlü benzeşmesi olayının bulunup bulunmaması olarak açıklar: ET ağız> ÇUT eğiz/ ET aşuq > ÇUT oşuq (1989: 163-164). Tekin ve Ölmez'e göre Uygur Türkçesi, Çağatay yazı dilinin bir devamıdır. Pek çok diyaleti olsa da başlıca iki grupta ele alınabilir. Bunlar, yazı dilinin üzerine kurulduğu ‘Güney diyalektler’ (Kaşgar, Yarkent, Hotan, Keriya ile Aksu) ve Çin Türkistanı'nın kuzey-doğu ve doğu bölgelerinde konuşulan ‘Kuzey diyalektler (Kuça-Turfan-Hami, Tarançi)’dir (2003: 136-137).

Kafkasya'nın Tiflis kentindeki İsveç Covenant Kilisesi'nin bir misyoneri olan N.F. Höijer, meslektaşlarına önderlik ederek 1891 yılının ekim ayında Kaşgar'a doğru yola çıktı. Sincan'daki Uygur Müslümanlarına Hristiyanlığı yaymak için yeni bir alan açmaya çalışıyorlardı. Bunların arasında Johannes Avetarian (1861-1919) adında Türk kökenli bir kişi de vardı. 1892 yılının Ocak ayında Kaşgar'a geldiler. O zamanlar Kaşgar, Avrupalı misyonerler için uzak bir Orta Asya şehriydi (Eset 2013: 84). N.F. Höijer'in açtığı bu yol ileride İsveçli doğubilimcilere de önderlik edecekti. Gustaf Raquette (1871-1945), Gunnar Jarring (1907-2002), Gunnar Hermansson (1895-1962), Oscar Hermansson (1889-1951) gibi bilgin ve gezginler, Höijer'in bölgedeki devamı niteliğinde bir yapı ortaya çıkardı (Erbay 2020: 109).

19. yüzyılın sonlarında İsveçli misyonerler, misyonerlik faaliyetlerine başlamak için Kaşgar'a geldiklerinde, Doğu Türkçesinin güney lehçelerinde Çağatay Türkçesinden Modern Uygurcaya yavaş bir geçiş yaşıyordu. 1901–1938 döneminde Kaşgar'daki İsveç Misyonu Yayınları, Doğu Türkçesinde yüzlerce yayın yaptı. İsveçli misyonerler arasında en önemli dilbilimci, 1912-1914'te Doğu Türkçesi Dilbilgisi'ni (Eastern Turki Grammar) yayımlayan Gustaf Raquette (1871-1945) idi (Suleiman 2016: 59).

Gustaf Raquette ve Gunnar Jarring, Doğu Türkistan'ı ziyaret ettiklerinde orada çalışılacak çok fazla Eski Uygur Türkçesine ait bir metin kalmamıştı. Onların ilgilendikleri tek şey Tarım havzasında konuşulan çağdaş güneydoğu Türk lehçeleriydi. Bu lehçeler, eski dille nispeten bir bağlantısı olan Türk lehçelerindendi. Raquette, bu sayede Doğu Türkçesi (Eastern Turki) alanında tartışmasız bir uzman oldu (Johanson 2003: 260).

Kaşgar'daki edebiyat ve eğitim faaliyetlerini destekleyenler arasında dil ve edebiyat araştırmaları yapan çok sayıda İsveçli misyoner de vardı. Bunların arasında dil araştırmalarıyla Uygur dili üzerine İsveç araştırmasının temel taşı atan Gustaf Raquette vardı. Magnus Becklund, Doğu Türkçesi ile Raquette ile aynı zamanda çalıştı, ancak 1903'te tifüsten öldü. Türk kökenli bir Hristiyan misyoner olan Johannes Avetaranian, İncil'i 'Doğu Türkçesi'ne (Uygurca) çevirir. Gustaf Ahlbert (1884-1943) ve Sigfrid Moen (1897-?), Sincan'ın doğu Türklüğünün dili, edebiyatı ve folkloru hakkındaki kapsamlı bilgileriyle tanınırlar. Oscar Hermansson, İncil'i Uygur Türkçesine çevirdi. George Roberntz (1897-?), matbaanın en aktif çalışanı olarak en zor dönemlerinde sorumlulardan biriydi (Sülayman 2013: 78).

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU TÜRKÇESİ YAZI DİLİ

Eski Uygur Türkçesiyle yazılmış eserlerin kendine özgü bir yazım özelliği vardır. Çağatay Türkçesi yazı geleneği de bu imlâ üzerine kurulmuş ve bu dönemde kalıplaşmış bir imla hâline gelmiştir. Doğu Türkistan bölgesinde 19. ve 20. yüzyıllar arasında kullanılan ve Doğu Türkçesi olarak adlandırılan yazı dili de bu imlâ geleneğini takip etmiştir. Ancak kullandıkları yazı diline lehçe özellikleri (Kaşgar, Yarkent, Hoten ve daha sonra Urumçi-Merkez) ve kelime hazinesi de dâhil edilmiştir (Erbay 2023: 5; Yakup 2005: 8-12).

Uygurlar arasında Arap alfabesinin yaygın kullanımı 16. yüzyılda başlamış ve bu tarihten önce Müslüman olmayan Uygurlar eski Uygur alfabesini kullanmaya devam ederken, İslâm'ın Uygur takipçileri de kendi dilleri için Arap alfabesini kullanmışlardır. Arap yazısı, Orta Asya'da ortaya çıkan ve “Çağatay” yazısı olarak adlandırılan Cedid hareketi zamanına kadar tüm Türkistan'da kullanıldı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde yazı reformu için belirleyici dönem 1920'lerin sonları olmuştur. Bu dönemde Arap harflerine dayalı bir yazım kullanmaya devam ettiler. 29 Nisan 1918'de Semerkant'ta yapılan bir toplantıda, Latin alfabesine dayalı imlâ reformunu destekleme önerisi gündeme getirildi. 1930'dan itibaren edebiyat ve basın çevreleri bu imlayı kullanmaya başladı. Doğu Türkistan'da “orta imlâ” adı verilen uzlaşmacı bir imla kullanılıyordu, ancak bu imla, yukarıda sözü edilen Latin alfabesinden farklı olarak, tartışmaların ve anlaşmaların ürünü değil, daha çok reform hareketinden kaynaklanan etkilerin sonucuydu (Erbay 2023: 5-6; Emiloğlu 1973: 128-129).

1.1. Doğu Türkçesi ile Yazılmış *Tiriglikning Yoli*

İsveçli Türkolog Gunnar Jarring tarafından Doğu Türkistan'da Türk yaşayan Uygur Türkleri üzerine ciddi çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevede Kaşgar'da kurulan matbaa Türkleri Hristiyanlaştırma çabasına hizmet ederken o dönemdeki dillerini de kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Gunnar Jarring'ın Tarım havzasında -Uygur bölgesinde- yürüttüğü çalışmalar sonucu Çağatay Türkçesine ve devamındaki erken dönem yeni Uygur Türkçesine ait birçok eser, Lund Üniversitesi Kütüphanesi'nde, “The Jarring Collection” ismiyle kayıtlı olup bu kütüphanenin zengin koleksiyonlarından biridir (Berbercan 2017: 47). Jarring, sadece sahada edindiği kitapları İsveç'e götürerek koruyuculuğunu yapmamış, aynı zamanda Doğu Türkçesinin sözlüğünü (Jarring 1964) de alanla ilgilenenlere kazandırmıştır. Üzerinde çalışma yapılacak olan eser “Tiriglikniñ Yoli” da Jarring Kütüphanesine 1926-1 ile kayıtlı bir kitaptır.

Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrinde kurulmuş olan Swedish Mission Press tarafından Sutiyan Fuyng Tang Matbaasında 1926 yılında basılmış olan *Tiriglikning Yoli* adlı eser Doğu Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Müslüman Uygur Türklerini Hristiyanlaştırmak üzere yazılan bu kitap 82 sayfa olarak hazırlanan eserde, genel olarak İslâm dini ile Hristiyanlık karşılaştırılarak verilmiştir.

Eserde yazar kaydına rastlanmamıştır. Ancak kitabın İsveçli misyonerler tarafından hazırlandığı düşünülmektedir. Kitapta sekiz alt başlık bulunmaktadır. Bunlar; “Bātındaki Günāhlar” (İçteki Günahlar), “Şeri‘at” (Şeriat), “Peyğamberlerniñ Sözləri” (Peygamberlerin Sözləri), “Hulāşa” (Öz), “İlgeri Ötken Bir Neçe Çoñ ve Meşhūr Kişilerniñ Vākı‘aları” (Daha Önce Geçmiş Büyük ve Ünlü Kişilerin Olayları), “‘İsā Mesīhniñ Pādişāh Êkenliki” (İsa Mesih’in Padişah Oluşu), “‘İsā Mesīhniñ Peyğamberligi ve Mu‘allimligi” (İsa Mesih’in Peygamberliği ve Öğretmenliği), “Mesihniñ Uluğ Kāhinligi” (Mesih’in Büyük Kahinliği) şeklindedir. Ayrıca eserde verilen bilgiler İncil’e atıf yapılarak aktarılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN LATİN HARFLERİNE AKTARIMI

Tiriglikniñ Yolu

Kaşğar şehrde Sutiyan Fuyng Tangniñ Basmaḥāneside basıldı

Milād-ı Mesīḥniñ 1926`ncı yılında

[3] ¹ Bismi`llāhir`rahmāni`r-rahīm

² “Çünkü hemmesi günāh kılıp Hudāniñ ‘izzetidin mahrūm kaldı” ³ (Rōmā 3/23)¹

⁴ Hudāy te‘ālāniñ ‘ādil ve pāk ēkenini ve ⁵ günāhnı yaman köredurğanını hemmemiz bilür-miz hem ⁶ ikrār kılur-miz. Bu ḥaḳıḳatnı biledurğan ve ikrār ⁷ kılaturğan kişilerge keledurğan sözlerni ⁸ pitür-miz.

⁹ Vāḥid-i Hudāğa kāyıl bolğanlar Hudāniñ aldıda ¹⁰ her ādemniñ günāhkārlığını hem bilürler. Ba‘zılar [4] ¹ günāhnı ikrār kılmaḳ şevāb iş-dür dep ḥıyāl ² kılğan üçün tilleri bilen hemīşe tevbe tevbe ³ dēr-ler līkin rāst köñül bilen günāhdın yanmaslar. ⁴ ‘Āḳil ādem öz aḥvālını bilmek üçün her ⁵ işniñ rāstlığını istey-dür. Amā nādān ādem ⁶ kaḅgulukda ya`nī ḡāfillıkda turmaḳnı ḥ`āhlay-dur. ⁷ Munıñ āḥiri çoḅ zarar bolup çıḳadur. Meşelen ⁸ bir sevdāger öziñi ḳarzını bilgende bar ⁹ yoknı ḥisāb kılmasa hem öziḡe hem bölek ¹⁰ ādemlerḡa nā-ḥaḳlıḳ kılğan bolur ve pat fırsatda ¹¹ yıḳılıp ḥalḳniñ aldıda oḅrı ve kāzib dēk ¹² körünüp ḳalur.

¹³ Şundaḡ hem bir ādem Hudāniñ aldıda özi- ¹⁴ niñ ‘āṣı ve günāhkārlığını bilgende bu toḡrada [5] ¹ ḥiç fikr kılmasa ol ādemniñ aḥvāli ² mezkūr sevdāgerniñ aḥvāliḡa oḅşay-dur. Bu ³ kişi öziñi ve bölek ādemlerni aldağan bolur. ⁴ Līkin Hudāy te‘ālānı aldaya-almas. Uşbu ādem Hudāğa ⁵ yanmasa āḥirde elbette helāk bolur.

⁶ Her kim bu dünyāda öz toḡrasıda ve Hudā ⁷ toḡrasıda rāstlığını tapay dese tapalur. Anıñ ⁸ bu istemegi ol ‘ālemde behiştge kirmekige ⁹ sebep bolur. Munıñ üçün evvelḳı sözimiz şol ki ¹⁰ Hudāniñ aldıda biz günāhkār mu yā pāk-dur-miz mü ¹¹ dep taḥḳıḳlep köreli.

¹² Elbette bizler Hudāniñ hemme buyruḳlarını ¹³ bilmes-miz līkin su‘ālimiz şol-dur: Hudāniñ ¹⁴ buyruḳlarıdın bilgenimizni becā keltürdük mü? [6] ¹ Hiç kim Hudāniñ hemme buyruḳlarını evvel ‘ömrüm- ² din tartıp bu vaḳtḡaḡa keltürdüm dep aytalmas. ³ İḥtimāl ki bir buyruḳını tutup ḳalğanlarını ⁴ tutalmay ḳaldı.

⁵ Ḥālıḳ ādemḡa ‘ālemdeki özi yaratḳan ‘acā’ib ⁶ ve ḡarā’ib nerselerni körgeli ve ḥikmetige zihn ⁷ ḳoyup perverdigārını tonumaḳı üçün körgeli köz ⁸ bērip-dür līkin ādem bu közni ḳanḡa günāhlarḡa sebep ⁹ ḳıldı. Mına sen şehvet közüñ birle nā-maḥremge ¹⁰ naḡar ḳılmadıñ mu ve

¹ Çünkü herkes günah işledi ve Tanrı'nın yüceliğinden yoksun kaldı (Romalılar 3: 23).

hem-sâyeleriñniñ öy-¹¹ lerige kirip pul mällarını körgende mēniñki¹² bolsa ėrdi dēp ħased kılmadıñ mu?

¹³ Allāh te‘ālā ādemğa yaĥşı sözlerni anlap¹⁴ örgensün dēp kulaķ bērip-dür. Amā ol ğıybet [7]¹ şikāyet ve nā-pāk efsāne sözlerge kulaķ sala-dur.² Allāh ħıyānetğa zarūr bolğan nerselerdin behre-mend³ bolup zarar kıladurğandın saķlanmaķı üçün⁴ tatımaķ ve buramaķ kütlerini bērip-dür. Ħayvānātğa⁵ kaylamañ olar bedenge zarar kıla-durğan otlarnı⁶ yemey fa‘ide kıla-durğan otlarnı yerler. Līkin ādem⁷ bu toğrada olardın fehmsizlık kıla-dur. Ħālīķ⁸ bergen obdan kütlerini şeytānnıñ yollarığa⁹ şarf kılıp zāyi‘ kıla-dur ve bedenge zarar kıla-dur-¹⁰ ğan nerselerni ħ^wāhiş kılıp yep içe-dür.¹¹ Meşelen ‘araķ ve şarāb içe-dür afyōn ve nişe çeke-dür.¹² Bu yaman işler günāh ėmes mü? Mundağ yaman¹³ ‘ādetlerge mübtelā bolğan kişiler tola vaķt ehl-i¹⁴ ‘iyāliniñ rızķ-ı rüz-ānesini ve kiyedurğan [8]¹ libāslarını satıp pulını şundağ ħarām işlerğa² şarf kılurlar.

³ Perverdigār lezzet bilen elemni farķ kılmaķı³ üçün bir kuvvet bergen-dür. Līkin ādem anı yaman tarīķada⁴ işletip her bir murdār işķa şarf kıldı. Meşelen⁵ zinā ve beçe-bāz başķunçalık ve şularğa oĥşa⁶ başķa günāhlarğa mübtelā bolup-dur. İhtimāl ki sen⁷ men şundağ günāhlarnı kılmağan men dēr-sen amā⁸ eger sen zāhirde günāh kılmağan bolsañ hem⁹ vaķtiñni fāsīd ħıyāller birle ötkezgeniñ¹⁰ üçün Ħudāniñ aldıda günāhkār-dur-sen.

¹¹ Ħudā te‘ālā ādemge öziğe ħamd [ü] şenā aytmaķ ve¹² fā‘idelık ve yaĥşı sözlerni kılmaķ üçün til¹³ berip-dür. amā til kaçña günāhlarğa sebep bolup- [9]¹ dur. Eger sen kiçik belālarnıñ sözlerige ve² yigitlerniñ ğazelllerige ve ħalkñıñ ğüft³ kelāmığa kulaķ salsañ ve meşreblerge ve⁴ sorak-ĥānelerğa bāzārlarğa ve mezārlarğa ve⁵ ħatun ve kızlarnıñ meclislerige kirip olar-⁶ nıñ sözleşkenini anlasañ ādemlerniñ⁷ birbirini her kısm yaman ve açığ sözler bilen⁸ tiley-durğanını ve nā-meşrū‘ ğazeller okuy-dur-⁹ ğanını ve ğıybet ve şikāyet ve fitne-engīz ve bozuķ¹⁰ sözni kılışdın toĥtamay-durğanını bilür-sen.¹¹ Ol vaķt Ħudāy te‘ālāniñ ħāzır-nāzır ėkenini¹² ve her söz bolsa anlay-durğanını yādıñğa keltür-¹³ sen şundağ tilniñ günāhları saña rüşen¹⁴ bolur. Sen öz tiliñni pākīze saķladıñ mu? [10]¹ Ħudāy te‘ālā ādemlerğa öziğe ve birbirige ħızmet² kılmaķı ve yaĥşı yollarğa mañmaķı üçün kōl ve³ put berip-dür līkin tola vaķt ādem kolları⁴ birle ziyānlık işlerni kıldı ve putları birle yaman⁵ yollarğa kirdi.

⁶ Allāh te‘ālā ādemlerğa yaĥşı ve yaman işlerni⁷ farķ kılmaķı ve Ħudāniñ yolığa işletmeki üçün⁸ ‘aķl bergen-dür līkin tola vaķt ādemler ‘aķlını⁹ şeytānnıñ yolığa şarf kılıp birbirige zarar ve¹⁰ zaĥmet yetküzmek üçün ħayle kılğalı işletti.

¹¹ Perverdigār-ı ‘ālem ādemğa yaĥşı nerselerni yādıda¹² saķlay-durğan ħāşıyyetni berip-dür. Līkin ol¹³ tola vaķt yaĥşı ve şevāb işni yādıda tutmay¹⁴ yaman ve pā-sekene nerselerni

yādıda saqlar. [11] ¹ Rabb te‘ālā ādemğa köñül berip-dür. Ol ² Hudānıñ öyi-dür mundağ muqaddes cāynı her bir nā-pāk- ³ lıkdın pākīze tutmaq lāzım ērdi amā ol yahşı ⁴ ve şevāb işlerni körüp okup yādıda saklamay ⁵ belki her kısıp nā-pāk fikrler ve necis hıyāller ⁶ bilen toldurdı. Bu sözlerge qaylasağ ma‘lūm ⁷ bolur ki Hudāy te‘ālā insānğa tola uluğ ni‘metler ⁸ ‘atā kılıp-dur. Ya‘nī körgeli köz ve işitgeli ⁹ kulak ve burağalı burun ve sözlegeli ağız ve ¹⁰ tatığalı til ve hayr ihsān kılğalı qol mañğalı ¹¹ put fehm kılğalı ‘aql ve yād alğalı qut ve her bir ¹² obdan işni saqlağalı köñül berip-dür. Likin ¹³ biz ēmdi qaylasağ insān Hudāy te‘ālānıñ ‘atā- ¹⁴ larını ve ni‘metlerini zāyi‘ kılıp olarnı şeytān- [12] ¹ nıñ yollarığa şarf kılıp çoñ günāhkār ² bolğanını körür-miz.

³ Bātındaki Günāhlar

⁴ Qatl kılmaq ve zinā kılmaq ve oğurluq ve ata ⁵ anasığa āzār bermek ve yetimlerge bī-vech zulm cebr ⁶ kılmaq ve ādemlerniñ pul mālını nā-hağ almak ⁷ bularnıñ hemmesi Hudānıñ aldıda çoñ günāh ⁸ ēkenini her ādem bile-dür. Büt-perestler hem ⁹ bularnı çoñ günāh bile-dürler likin ¹⁰ ādemler ança yaman körmey-durğan başqa günāhlar ¹¹ hem bar-dur. Meşelen dünyānı dōst tutmaq ve ¹² tekebbürlük ve gıybet ve açıqlanmaq. Amā Hudāy ¹³ te‘ālānıñ aldıda olar hem ağır günāh-durlar. [13] ¹ Hudāy te‘ālā pul māl öy ta‘lūkāt libās ve ² rızq-ı rüz-āne bergen. Likin ādem olarğa kanā‘at ³ kılmay dünyāğa harışlıq kılıp kēçe kundüz ⁴ birni iki kılsam ikini üç kılsam dēgen hıyāl-i ⁵ fāsıd birle vaqtini ötküzür. Dünyā cem‘ kılmaq ⁶ üçün işleriñni mekr ve hıle bilen kılıp ⁷ tul hatun ve yetim balaların mālını nā-hağ alıp ⁸ kem-bağil ve ‘acizlerge zulm ve cebr kılıp işle- ⁹ genlerniñ pul ve ta‘āmlarını az berip öz ¹⁰ mālını tola kılğalı sa‘y kılur-sen. Ötken ¹¹ uluğlar aytıp-durlar ki dünyānı dōst ¹² tutmağlıq hemme yamanlıqnıñ yıldızı-dur. ¹³ Sen dünyānı dōst tutar-sen mü? Kem-bağil ādemler ¹⁴ ayturlar ki bu söz dünyā-dār ādemğa muvāfıq kele-dür [14] ¹ Likin bilmesler ki faķır ve kem-bağillerniñ arasında ² dünyāğa nihāyet harış ādemler hem bar-durlar. ³ Ötken zamānda kir yuy-durğan bir hatun bar ērdi. ⁴ Ol qara pulnı yığıp kümüş pulğa tēğişti. Ve ⁵ kümüş pulnı yığıp altun pulğa tēğişti. Ol ⁶ tenlikde ve ağır işlerde ‘ömrini ötküzüp ⁷ iki kiçik hāltada altun yığıp özi aślā ⁸ harācat kılmay saqlar ērdi. Bir kün ol ⁹ hatun kesel bolup altunnu tekyesiniñ tegide ¹⁰ koyup yattı. Kesel ağırlaşkanda ol iki hāltā ¹¹ altunnu iki qolığa alıp muhkem tutup yattı. ¹² Cānı hulkūmığa yetgende hem altunnu koyup ¹³ bermedi. Belki teħī muhkemrek tutқан üçün tırnağ- ¹⁴ ları ala qanınıñ gūştığa ötüp kitti. Şol [15] ¹ hāletde cānı çıktı. Bölek ādem qollarını ² sindurup altunnu aldı. Mına körün kem-bağil ³ ādemlerniñ ba‘zısı hem dünyānı şunça ⁴ dōst tuta-dur.

⁵ Tekebbürlük iki hayl-dür. Biri ol ki ādem ⁶ özini çoñ tutup hālk ‘ālem arasında ‘izzetlik ⁷ ve hürmetlik bolmaqnı ve bay bolup şöhet ⁸ tapmaqnı istey-dür. Ve yana biri ol ki hālk- ⁹ nıñ

arasıda özini dīndār körsetmek üçün ¹⁰ riyā birle tā‘at ve ‘ibādetge meşgūl bolur. Amā ¹¹ köñli Hudādın yırağ-dur. Mundağ ādem rānde-i ¹² dergāh-dur.

¹³ Hased kılğuçı ādem hem-sāyeleriğa bir fā‘ideliğ ¹⁴ iş bolğanını körse zāhiride yaḥşı körgen dēk [16] ¹ tursa içide yaman köre-dür. Eger hem-sāyeleriğa ² bir şikestelik bolsa dilide obdan köre-dür. Hased ³ dēgen şeytānnıñ bir sıfatı-dur. Hikāyetde ⁴ kelip-dür ki Hāzret-i Mūsānıñ zamāneleride ⁵ bir faḳīrniñ bir kellesi bar ērdi. Bir küni ol ⁶ kelle öldi. Ol kem-bağıl Hāzret-i Mūsānıñ ⁷ aldığa kelip ayttı Hudānıñ peygamberi sen her kandağ ⁸ du‘ā kılsañ Allāh te‘ālānıñ icābet kıla-durğanını ⁹ bilür-miz. Du‘ā kılğıl Hudāy te‘ālā maña bir kelle ¹⁰ bergey dēdi. Hāzret-i Mūsā du‘ā kıılır-men Hudāy ¹¹ te‘ālā saña bir kelle ve hem-sāyeñğa iki kelle bergey ¹² dēdi. Ol ādem hem-sāyesiniñ iki kellesi ¹³ bolmağığa hased kıılıp maña kelle tilep bermeñ ¹⁴ dēp kitti. Mina hased kılğuçı ādemniñ içi [17] ¹ şundağ tar-dur

² Birbirige açığlanmağ ve düşmençilik kıılmağ ³ tola ādemlerniñ köñlini harāb kıla-dur. Sen ⁴ hem-sāyeleriğa kīne ‘adāvet saqlamay mülāyimlik ⁵ birle iş kılsañ ve intikām istemey muḥabbet ⁶ körsetseñ tola yaḥşı bolur ērdi eger sen ⁷ hemīşe düşmençilik kıılıp açığnı köñlünde ⁸ saqlasañ elbette Hudānıñ huzūrda çoñ günāh- ⁹ kār bolur-sen.

¹⁰ Tola ādemler büt-perestlerni yaman körüp- ¹¹ biz el-ḥamdüli’llāh Müslümān-dur-miz dēp maḥtanurlar. ¹² Lākin olarnıñ özleri kılğan işleri büt- ¹³ perestlerniñki dēk-dür. Şundağ bolmasa ¹⁴ bu yurtda cādū-ger ve remmāl perī-h^wān ve cin-keş [18] ¹ ve yadaçı ve du‘ā-h^wān dēgenler neme iş ² kıılır? Mina sen her işde Hudāğa tevekkül kılmay ³ öyünde bir ḥādişe bolsa bāṭıl iş kılğuçılar- ⁴ nıñ aldığa barur-sen. İşlerimni rāst² ⁵ kıla-men dēp cādū-gerlerge barur-sen. Özüñge ⁶ yā ki ehl-i ‘iyāliñniñ birige bir kesel ‘arız ⁷ bolsa Allāh te‘ālānıñ öziğe sağınmay perī-h^wānğa ⁸ barıp perī oynatğalı kıpar-sen. Munıñ bilen ⁹ bolmasa ‘azāyim okutur-men ve çöm-keş kıldurur-men ¹⁰ yana neme neme kıılır-men dēp bīhūde işlerni kıılır- ¹¹ sen ve yana meni kara basmasun köz tegmesün ve yā ¹² dīv perī eşer-i darb yetküzmesün dēp du‘ā-h^wān- ¹³ larnıñ aldığa barıp şekl-i ta‘vīz kıldurup ¹⁴ boynuñğa asar-sen. Ba‘zī kuşlarnıñ ve [19] ¹ ḥayvānlarnıñ tırnaqlarını tüg perlerini mundağ ² ḥāsiyyeti bar-dur dēgen bāṭıl i‘tikādlar bilen ³ ikin ayağlarıñğa tēgip alur-sen. Āsmāndın ⁴ kar yamğur tolarak yağsa fulān yadaçı yağdurup- ⁵ dur dēr-sen. Mebādā yağın bolmay kılsa biz zirā‘at ⁶ kıılalmaduğ yağın yağdurup bergil dēp yadaçı- ⁷ nıñ aldığa barur-sen. Mundağ işlerniñ ⁸ hemmesi büt-perestlikniñ işi-dür çünki ⁹ andağ bāṭıl işler Hudānı tonumağan ve anıñ ¹⁰ kudretige pütmegendin bola-dur. Şundağ bāṭıl ¹¹ işlerni kılğan ādem Hudānıñ aldığa çoñ ¹² günāh-kār ēmes mü?

² Met: روست

¹³ İhtimāl sen aytur-sen ki Hudāğa şükr bu günāh- ¹⁴ larnıñ hemmesini men kılmadım. Bir neçe günāh [20] ¹ kılğan bolsam hem bu günāhlarımınñ bedelide ² çoñ şevāb işlerni kıldım. Hudāy te‘ālā meni ³ düzahka sezāvār kılmas.

⁴ Ölümge tohtatılğan bir kişi Hudāğa şükr men ⁵ oğrı ve қарақçı ve zinā kılguçı emes-men dep ⁶ aytsa sen aña ta‘accüb kılmas-sen mü? Aytnas-sen ⁷ mü ki emdi şu saña neme fā‘ide kılur. Eger bir ⁸ kişi şeri‘atnıñ tolarak hükmlerini tutsa ⁹ hem barçasını tutmağan üçün ölümge sezāvār ¹⁰ bolur. Pes eger sen Hudānıñ bir neçe emrini ¹¹ becā keltürmesen başkalarnı tutqanıñnıñ ¹² neme fa‘idesi bolur çünki Hudānıñ aldıda yana ¹³ günāh-kār-dur-sen.

¹⁴ Meşelen bir bağ egesi bağbānnı kıçkırap [21] ¹ bu bağka sen hāzırlık kılıp yerni çanap kığ ² koyup köçet salıp gül tarıp soğargıl amā ³ yat ādemlerni kirküzmeğil mālğa yedürmeğil ⁴ ot basıp kitmesün kurutlar gül ve dırahtlarnı ⁵ yemesün dep aytıp bölek yurtğa kitse yanıp ⁶ kelgende bağnı kuruk ve meyvesiz körse elbette ⁷ hafa bolur. Bu bağbānnı teftiş kılıp baksa ol ⁸ h^wocasınıñ nehy kılğan işleri bilen ⁹ vaqtini ötküzüp-dür. Yat ādemlerni tosap ¹⁰ hayvānlarnı koğlap ot haslarını yolup ¹¹ kurutlarnı tērip tola işlerni kılıp-dur. ¹² Likin nehy kılğanlarını çin tuta-men dep buyur- ¹³ gan işlerini kılğalı hıç fırsat tapmağan üçün ¹⁴ bağ tamām kurup meyvesiz kalıp-dur. Pes anıñ [22] ¹ kılğan hemme işleri zāyi‘ bolup-dur. Hudānıñ ² buyurğan işlerini kılmay koyup nehy kılğan- ³ larını tutsaq ahvālimiz şundağ bolur. Ve Hudāy ⁴ te‘ālā bizni hisāb kılğan vaqtdē huşulsız ve ⁵ meyvesiz bolur-miz.

⁶ Hāzret-i Lūtnıñ zamānidaki bir tā‘ife hālk ⁷ livatthalık kıldı. Bu günāhnıñ şumluqıdın Hudāy ⁸ te‘ālānıñ hükmi birle āsmāndın ot yağıp ol ⁹ hālkı köydürüp helāk kıldı. Elbette olar- ¹⁰ nıñ arasında bizler livatthalık kılmağu başqa ¹¹ günāh şadır bolsa bolğan-dur dep köñlide hıyāl ¹² kıladurğan kişiler hem bar erdi likin olar ¹³ hem livatthalık kılguçılar bilen koşulup helāk ¹⁴ boldılar. Sen özünñi bölek ādemler bilen [23] ¹ teng tutup özünñi olardıñ sālīhraq ² körür-sen. Amā mundın saña neme fā‘ide bolur çünki ³ hemān Hudāy te‘ālānıñ aldıda ‘āşī-dür-sen. Pes ⁴ sen ötken şevāb işlerim kılğan günāhlarım- ⁵ nıñ bedelide bolur dep ümīd kılur-sen. Bu hıyāl ⁶ bilmeslik ve nādānlıqđın-dur. Ümīdim bar ki bir ⁷ neçe temşil keltürüp munı hem saña oğturur-men ⁸ meşelen atasığa bir hefte yağşı hıżmet kılsa ⁹ yana bir hefte yamanlık kılıp yürse ol bir hefte ¹⁰ kılğan yağşılıkı yana bir heftedeki yamanlıkığa bedel ¹¹ bolur mu? Bir ādem bir yambunı faķırlergā şadağa ¹² kılıp berip özi bir yambu oğurlap alsa ¹³ şadağa kılıp bergen bir yambunıñ şevābı oğurlağan ¹⁴ bir yambunıñ günāhığa bedel bolur mu? Eger bir [24] ¹ hatun eriniñ kaşıda bir yıl yağşı ve tinç ² turup yana bir yılı bölek ādem bilen nā-meşrū‘ ³ iş kılsa eriniñ kaşıda bir yıl yağşı ⁴ turğanı kılğan yamanlıkığa bedel bolur mu? Yana bir ⁵ kişi on ādemni otdın yā sudın yā geh başqa ⁶ helāk kıladurğan hādişedin kutqazıp alıp ⁷ andın on kişini öltürse ilgeri kılğan ⁸ şevābı aña bedel bolur mu? Fikr kılur-men ki elbette ⁹ yok

kılsa⁹ tabī‘atın hārāb bolğan üçün bu yahşı işler-¹⁰ niñ ornıda köñlündin fitne ve fesād tama‘ ve¹¹ hased katarlık kabāhat nerselerin¹² çıkadurğanı körür-sen.

¹³ Mezkūr emrler insānnıñ bātınıdaki işler-¹⁴ niñ toğrasıda-dur līkin olardıñ başqa [29]¹ şerī‘atge ta‘alluq bolğan emr ve hükmler bar-dur ki² bular insānnıñ zāhirideki ‘amellerinin³ toğrasıda-dur. Meşelen du‘a (namāz) ve ‘aşr u⁴ tahāret ve rūze ve hutne kılmağlık bularnıñ⁵ hemmesi insānnıñ zāhiride boladurğan iş-⁶ ler-dür. Bir kişi bu işlerni Hudā üçün⁷ kıla-dur yana biri meni halk yahşı körüp ‘izzet⁸ kılsun dep kıla-dur ammā ikilesi zāhir ‘amel-⁹ lerini berāber kıla-dur.

¹⁰ Zāhirğa ta‘alluq emrlerge kaylağanda bātınğa¹¹ ta‘alluq emrler nihāyet çoñ ve ağır körüne-dür¹² amā zāhirdekiler yenikrek ve āsānraq bolsa hem¹³ olarnıñ toğrasıda günāhkār-dur-sen çünki¹⁴ bu emrlerge ‘amel kılmađıñ. Ve ‘amel kılğan [30]¹ bolsañ hem ihlāş bilen kılmađıñ. Meşelen² namāzğa şurū‘ kılğan vaqtıñde namāznı tarīkası³ birle edā kılmağ hıyālını her tarafge yügürtüp⁴ öyündeki işlerni ve sevdāgerçilikni ve zinā⁵ zalāletni kişilerin pul mällarını yemekğa⁶ hıyāl kıldıñ. Til birle Hudāy te‘ālāğa⁷ yakınlaştıñ līkin köñlün yırak erdi.⁸ Körür-sen ki hemmedin muqaddes işleriñde hem⁹ günāh aralaş-dur. Hem ma‘lūm-dur ki sen şerī‘at-¹⁰ niñ yolu bilen necātnı tapalmay-sen. Şerī‘at¹¹ yolını körsetür ammā yolğa mañğalı kuvvet¹² bermey-dür. Özünñ hem kudreti yetmey-dür.

¹³ Yuqarkı sözlerdin ma‘lūm bolur ki insān-¹⁴ niñ ahvālī perīşān ve ğamge mübtelā-dur ve pitülgen [31]¹ ahvālleri rāst-dur. Biz her ādem bu ahvāl-² lerni bilsün dep munı pitüdük. Ėmdi bizge³ Perverdigārimız necātnıñ yollarını ve kutulmağ-⁴ niñ tarīkalarını körsetgen mü? Közimizni⁵ açıp kaylap baqalı.

⁶ Peyğamberlerniñ Sözlari

⁷ Hudāy te‘ālā Hazret-i Ādem bilen Hazret-i Havvānı⁸ behiştde ekende bir dırahtnıñ meyvesidin⁹ yemenler dep nehy kılğanda olar şeytānnıñ¹⁰ vesvesesi birle yediler. Hudāy te‘ālā olarnı¹¹ behiştin çıkarğanda yalanğa hüküm kılıp¹² ayttı “Seniñ bilen hatunnıñ arasığa ve seniñ¹³ nesliñ bilen hatunnıñ nesli arasığa düşmen- [32]¹ çilik salur-men ol seniñ başınıñ depsep² yencidür ve sen anıñ tapanını çağar-sen” (Tekvīn 3/15)⁶.³ Uşbu āyetde Hudāy te‘ālā va‘de kılğan-⁴ dur ki hatunnıñ neslidin bir oğul vücūdğa⁵ kelip şeytānnıñ bu dünyadaki saltanatını helāk⁶ kılur ve şeytān hem aña bir zarar yetküzür.

⁷ Hudāy te‘ālā Hazret-i İbrāhīmğa va‘de kılıp⁸ ayttı “Saña du‘ā-yı hayr kılğanlarını bereketler-men⁹ ve saña du‘ā-yı bed kılğanlarğa la‘net kılur-men¹⁰ ve sendin dünyadaki barça kabīleler

⁶ Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, sen onun topuğuna saldıracaksın (Yaratılış 3: 15).

mübâreklik tapar-¹¹ lar (Tekvîn 12/3)⁷ Uşbu va‘dede körür-miz ki¹² dünyâ anıñ vasıtası birle bereket tapadurğan¹³ kişi Hâzret-i İbrâhîmniñ neslidin kelür.

¹⁴ Eşi‘yâ peygamber ayıp-dur “Pes Hudâvend özi [33]¹ sizlerge bir ‘alâmet bere-dür mına bâkire kız hâmile² bolup bir oğul toğar ve aña ‘Amânū’ıl dēp³ isim koyar. Karañguluğda yürgen halk çoñ⁴ bir nūr körüp-dür ölüm sâyesiniñ yurtıda⁵ olturğuçılarnıñ üstige nūr yarutup-dur.⁶ Çünki bizge bir belâ toğulur bir oğul berilür ve⁷ anıñ salţanatı möresiniñ üstide bolur ve⁸ anıñ ismi ‘acâib müşîr-i ‘azîm Hudâ ebedî Ata⁹ selâmetniñ emîri atanur Dâvudniñ tahtı¹⁰ üstide ve memleketi üstide salţanatınıñ ziyâde-¹¹ likige ve selâmetge nihâyet bolmas ki ol¹² emdidin ebedğaça haķıķat ve ‘adâlet birle takrîr¹³ kılınıp yülengey” (Eşi‘yâ 7/14, 9/2, 6, 7)⁸.¹⁴ Bu peygamberlik sözlerde evvel körür-miz ki bir [34]¹ bâkire kız hâmile bolup bir oğul toğar. İkinci² bu oğul büt-perestler ve tã‘ifelerge bir nūr³ bolur. Üçünçi bu oğul bir ‘âdil pâdişâh dēk⁴ bolur törtünçi bu pâdişâh salţanatını öz küçi⁵ bilen saklar. Beşinçi bu salţanatniñ selâmetiniñ⁶ âhiri yok-dur. Ve altınçı salţanat ebedğaça⁷ bâķî-dür.

⁸ Ve yana peygamber Meyhâ ayıp-dur: “Sen ey⁹ Beytū’l-Laħm Efrâta Yehūdâ miñleri arasıda kiçik¹⁰ bolsañ hem meniñ üçün İsrâ’ılge salţanat¹¹ kılğuçı sendin çıkar anıñ çıkışı kadîmdin¹² ve ezel künleridin-dür.” (Meyhâ 5/2)⁹.¹³ Uşbu peygamberlik sözlerde körür-miz ki Benî¹⁴ İsrâ’ılğa hūkm kılğuçı Yehūdiyye vilâyetideki [35]¹ Beytū’l-Laħmde toğulur lîkin anıñ aşlı ve zâtı² ezeldin-dür.

³ Zekerıyyâ peygamber ayıp-dur: “Çoñ şâdlık kılğıl⁴ ey Şahyūn kızı hōşlukdın kıçkırgıl ey⁵ Urşelîm kızı mına pâdişâhıñ saña kelür. Ol⁶ ‘âdil-dür ve anıñda necât. Tevâzu‘ bolup eşekke⁷ ârî bir eşekniñ te‘hriğa minip kelür⁸ (Zekerıyyâ 9/9)¹⁰. Bu sözlerde körür-miz ki⁹ Hudây te‘âlâdın va‘de kılınğan ‘âdil ve tevâzu‘-¹⁰ lik pâdişâh Urşelîmge kire-dür ve zâhirde anıñ¹¹ celâlî yok-dur ve anıñ köñli şundağ kiçik¹² ve mülâyim-dür ki eşek te‘hriğa mingeli¹³ ‘âr kılmap-dur.

¹⁴ Hâzret-i Dâvud ayıp-dur: “Hudâvend-i [36]¹ Hudâvendimge ayttı: “Men düşmenleriñni² kadem-gâhıñ kılğunça meniñ oñ yanımda³ olturgıl Hudâvend kuvvetiñniñ salţanat⁴ ‘aşasını

⁷ Seni kutsayanları kutsayacak, seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki bütün halklar senin aracılığınla kutsanacak (Yaratılış 12:3).

⁸ Bundan ötürü Rabb’in kendisi size bir belirti verecek: İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını İmmanuel koyacak. (Yeşaya 7:14). Karanlıkta yürüyen halk büyük bir ışık görecek; ölümün gölgelediği diyarda yaşayanların üzerine ışık parlayacak (Yeşaya 9:2). Çünkü bize bir çocuk doğacak, bize bir oğul verilecek. Yönetim onun omuzlarında olacak. Onun adı Harika Öğütçü, Güçlü Tanrı, Ebedî Baba, Esenlik Önderi olacak (Yeşaya 9:6). Davut’un tahtı ve ülkesi üzerinde egemenlik sürecek. Egemenliğinin ve esenliğinin büyümesi son bulmayacak. Egemenliğini adaletle, doğrulukla kuracak ve sonsuza dek sürdürecektir. Her şeye egemen Rabb’in gayreti bunu sağlayacak (Yeşaya 9:7).

⁹ Sen, ey Beytlehem Efrata, Yahuda boyları arasında önemsiz olduğun hâlde, İsrail’i benim adıma yönetecek olan senden çıkacak (Mika 5:2).

¹⁰ Ey Siyon kızı, sevinçle coş! Sevinç çığlıkları at, ey Yerusâlim kızı! İşte kralın! O adil kurtarıcı ve alçakgönüllüdür. Eşge, evet, sıpayı, Eşek yavrusuna binmiş sana geliyor (Zekerıyya 9:9).

Şahyūdın çıka-dur düşmenlerin-⁵ niñ arasında saltanat kılğıl” (Zebūr 110/1-2)¹¹.⁶ Hudāy te‘ālā Dāvudğa aytıp-dur: “Bir mertebe⁷ muqaddeslikim bilen kasem kılıp-dur-men⁸ Dāvudğa yalğan aytnas-men anıñ uruğı⁹ ebedğaça şābit ve tahtı şems dēk meniñ aldında¹⁰ kalur ay dēk ebedğaça takrīr kılınur ve kökdeki¹¹ güvāh şādık-dur (Zebūr 89: 35-37)¹².¹² Bu peygamberlik sözde körür-miz ki¹³ keledurğan pādīşāh Dāvudnıñ evlādıdın¹⁴ bolsa hem yana Dāvud anı özidin çoñ ve [37]¹ mertebelik körüp Hudāvendim dey-dür. Ve ol² Urşelīm Şahyūnda turup hükümet kılur.³ Anıñ hükümeti ebedğaça kün bilen ay dēk⁴ bākī tura-dur.

⁵ Hāzret-i Ya‘kūb peygamberlik söz kılıp ayttı: ⁶ “Şīlō¹³ kelme künçe Yehūdādın saltanatnıñ⁷ ‘aşası ve putlarıdın şāhib-i şerī‘at⁸ ozulmas ve aña tā‘ifeler itā‘at kılurlar”⁹ (Tekvīn 49: 10)¹⁴. Bu sözlerdin ma‘lūm bolur ki¹⁰ selāmetnıñ emīri kelme künçe Yehūdānıñ qabīle-¹¹ sidin pādīşāhlık ozulmas. Ammā ol pādīşāh¹² kelgendin kin Yehūdādın pādīşāhlık kite-dür.

¹³ Dānyāl peygamber aytıp-dur: “İşyānnı¹⁴ tüketgeli ve günāhlarnı tamām kılğalı ve bozuğluqğa [38]¹ kefaret bolğalı ve ebedī ‘ibādetni keltürgeli ve² rü’yā bilen peygamberlikni mührlağalı ve muqaddes-³ lerniñ muqaddesini mesh kılğalı halkıñğa ve⁴ muqaddes şehrinde yetmiş hefte takdīr kılınıp-⁵ dur. Pes bilgil ve ok[ı]ğıl ki Urşelīmni yenidin⁶ binā kılğalı emr şādır bolğandın tartıp tā Mesīh⁷ emriğaça yette hefte ve altmış iki hefte bolur.⁸ Kūçe ve hāndek tenglik zamānlar bolsa⁹ hem yana yasalur. Ve altmış iki heftedin kin Mesīh¹⁰ öltürülür lakin özi üçün emes. Ve şehir¹¹ bilen muqaddesni keledurğan bir emīrnıñ halkı¹² hārāb kılur ve āhīri seyl birle bolur ve cenk¹³ tükeğünçe vīrānlık takdīr kılınıp-dur ve bir hefte-¹⁴ geçe tolalar bilen ‘ahdnı şābit kıla-dur [39]¹ ve hefteniñ otrasıda qurbān ve hediyeni² bātıl kılur” (Dānyāl 9/24-27)¹⁵. Bu ‘acā‘ib³ peygamberlik sözde körür-miz ki te‘ayyūn bir vaktde⁴ günāhnıñ kefareti bolur ve peygamberlerniñ⁵ sözleri becā kelür ve muqaddes mesh kılınğan bolur.⁶ Ve mezkūr muqaddes bī-günāh katıl kılınğan bolur.⁷ Andın kin Urşelīm şehri

¹¹ Rab Efendim'e: “Ben düşmanlarını ayaklarının altına serinceye dek sağımda otur” diyor. Rab, Siyon'dan uzatacak kudret asanı, düşmanlarının ortasında egemenlik sür! (Mezmurlar 110: 1-2).

¹² Bir kez kutsallığım üstüne ant içtim, Davut'a yalan söylemeyeceğim. Onun soyu sonsuza dek sürecek, tahtı karşımda güneş gibi duracak, göklerde güvenilir bir tanık olan ay gibi sonsuza dek kalacak (Mezmurlar 89:35-37).

¹³ Şilo, Tanah'ta Tekvin 49:10'da adı geçen, Yakup'un oğlu Yehuda'yı kutsayışıyla ilgili bir figürdür (bk. <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eilo> 10.10.2024).

¹⁴ Sahibi gelene kadar krallık asası Yahuda'nın elinden çıkmayacak, yönetim hep onun soyunda kalacak, uluslar onun sözünü dinleyecek (Yaratılış 49:10).

¹⁵ Başkaldırıcıyı ortadan kaldırmak, günaha son vermek, suçu bağışlatmak, sonsuza dek kalıcı doğruluğu sağlamak, görüm ve peygamberliği mühürlemek, En Kutsal'ı meshetmek için senin halkına ve kutsal kentine yetmiş hafta kadar zaman saptanmıştır. “Şunu bil ve anla: Yerusālim'i yeniden kurmak için buyruğun verilmesinden, meshedilmiş olan önderin gelişine dek yedi hafta geçecek. Altmış iki hafta içinde Yerusālim yeniden sokaklarla, hendeklerle kurulacak. Ancak bu sıkıntılı zamanlarda olacak. Bu altmış iki hafta sonunda meshedilmiş olan öldürülecek ve onu destekleyen olmayacak. Gelecek önderin halkı, kenti ve kutsal yeri yerle bir edecek. Sonu tufanla olacak: Savaş sona dek sürecek. Yıkımların da olacağı kararlaştırıldı. Gelecek önder[c] birçoklarıyla bir haftalık sağlam bir antlaşma yapacak. Haftanın yarısı geçince, kurbanı da sunuyu da kaldıracak. Kararlaştırılan yıkım başına gelinceye dek yok edici önder tapınağın üst bölümüne yıkıcı iğrenç şeyler yerleştirecek (Daniel 9:24-27).

ve beytü'l-muqaddes vîrân ⁸ bolur ve Hâzret-i Mûsânın şerî'atıda te'ayyün ⁹ kılınan kurbânlıklar yok bolur.

¹⁰ Melâhyâ¹⁶ peygamber aytıp-dur: “Ve sizler isteyduran ¹¹ Hudâvend nâgâh öz beytîge kelür ârî aña rağbetiniz ¹² bar ‘ahdnin ferîştesi kelür dep Hudâvend ¹³ Şabâvet aytur” (Melâhyâ 1/3)¹⁷. Melâhyâ köhne ‘ahdnin ¹⁴ âhirkı peygamberi-dür ve ol bu söz bilen Mesîhnin [40] ¹ pat fırsatda keleduranın haber berip-dür.

² Mezîkür peygamberlik sözlerde keleduran ³ Mesîh bir uluğ pâdişâh dek kelür dep ta’rif ⁴ ve tavşif kılınıp-dur. Lîkin töbende pitüleduran ⁵ peygamberlik sözlerde Mesîh bir mu’allim ‘izzetlik ⁶ peygamber ve uluğ kâhin dek zîkr kılınıp-dur.

⁷ Hâzret-i Mûsâ aytıp-dur: “Hudâvend-i ⁸ Hudâyın öz kavminin bir tokkanlarının ⁹ men dek saña bir peygamber koparur aña itâ’at ¹⁰ kılğay-sizler (Kitâb-ı Teşniye 18/15)¹⁸. Ve Hudây ¹¹ te’âlâ mezîkür peygambernin toğrasın aytıp-dur: ¹² “Men olarğa bir tokkanlarının arasın ¹³ sen dek (ya’nî Mûsâ dek) bir peygamberni ¹⁴ koparur-men ve sözlerimni anın ağzığa koyar-men [41] ¹ ve aña emr kılaturanımın barçasını ² olarğa aytur” (Kitâb-ı Teşniye 18/18)¹⁹. Bu peygamber- ³ lik sözlerde körür-miz ki keleduran ⁴ peygamber Yahûdîlernin arasın kelür.

⁵ Eşî’yâ peygamber munın toğrasın aytıp- ⁶ dur: “Mına bendem sa’âdetlik bolur. Ol ⁷ uluğlanıp çoğ bolup nihâyet egiz bolur. ⁸ Anın aldıda köçet dek ve kuruğ yerdin çıkkan ⁹ yıldız nutası dek ündi anın hey’eti ve cemâli ¹⁰ yok êrdi ve biz aña kaylağanda anında biz ¹¹ hoş köreduran körünüşi yok êrdi. Ol ¹² tahkîr kılınıp âdemlerdin redd kılınan-dur derdnin ¹³ keşisi ve elem bilen ülfet êrdi ve biz ¹⁴ anındın yüzni yaşuraduran âdem dek êrdi. [42] ¹ Tahkîr kılındı ve aña i’tibâr kılmağu lîkin elem- ² lerimizni ol köterdi ve derdlerimizni üstige ³ aldı ve biz ol Hudâdın urulup darb kılınıp- ⁴ dur ve zahmet tartıp-dur dep sanaduğ ve ol ⁵ ‘ışyanlarımız için zahm-dâr bolup bozuğluk- ⁶ larımız için sınduruldu. Selâmetlikimiz ⁷ için ol te’dîb ve anın yaraları ⁸ birle biz şifâ tapar-miz hemmemiz koyar dek yol- ⁹ dın azğan êrdük ve her birimiz öz yolığa yangan ¹⁰ êrdük ve Hudâvend hemmemiznin günâhını aña ¹¹ koydu. Zûlm kılınıp zahmet tarttı ve ağzını açmadı ¹² boğuzlangalı keltürüleduran kuzı dek ve ¹³ kırkkuçılarnın aldıda şük turaduran koy ¹⁴ dek ağzını açmadı. Ve kabri fâsıklar arasında [43] ¹ boldı. Ölümide baylar bilen tapıldı. ‘Âdil ² bendem öz bilişi birle tolalarını ‘âdil kılur ³

¹⁶ Hâzret-i Zekerîya’nın oğlu Melahya (Yahya).

¹⁷ “İşte habercimi gönderiyorum. Önümde yolu hazırlayacak. Aradığınız Rab ansızın tapınağına gelecek; görmeyi özlediğiniz antlaşma habercisi gelecek” diyor, her şeye egemen Rab” (Malaki 3:1).

¹⁸ Tanrınız Rab size aranızdan, kendi kardeşlerinizden benim gibi bir peygamber çıkaracak. Onu dinleyin (Yasa’nın Tekrarı 18:15).

¹⁹ “Onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek (Yasa’nın Tekrarı 18:18).

çünkü onların günāhlarını ol köterür”⁴ (Eşi‘yā 52: 13 ve 53: 2-7-9-11)²⁰. Bu peygamber-⁵ lik sözde keledurğan Mesīhniñ bizler⁶ kılğan günāhlarımıznıñ toğrasıdın tartadurğan⁷ zahmetleri ve işleri toğrasıda pitülüp-dür.

⁸ Hudā Eşi‘yānıñ vāsıtası birle aytıp-dur: ⁹ “Mına men yöleydurğan bendem cānım anıñdın ¹⁰ rāzī bolğan ılğağanım rūhumnı anıñ üstige ¹¹ koydum. Ol tã’ifelerge hükmnı çıkarur. ¹² Kıkırmı ve āvāzını çıkarmas. Ve kũçelerde ¹³ āvāzını ańlandurmas. Ėzilgen kamuşnı ¹⁴ sındurmas ve tutap turadurğan pelikni **[44]** ¹ uçurmas hükmnı hãkĩkatge çıkarur. Hükmnı ² yer yüzide şābit kılmağunça ‘ācizleşmes ³ ve süstleşmes ve cezīreler şerī‘atige muntazır ⁴ bolurlar” (Eşi‘yā 42: 1-4)²¹. Ve yana pitülüp-dür: ⁵ “Rabb Hudāvendniñ rūhı meniñ üstümde-⁶ dür çünkü Hudāvend yavaşılarğa hoş haber ⁷ bergeli meni mesh kılıp-dur köñli sınğanlarğa ⁸ şıfã bergeli esīrlerge āzādlık ve bağlanğanlarğa ⁹ halāşlık nidā kılğalı ve Hudāvenddin maķbũl bir ¹⁰ yolnı nidā kılğalı ve Hudāvendimizdin bir intikām künni ¹¹ hemme mātem tutquçılarğa tesellī bergeli. Şahyũnda ¹² mātem tutadurğanlarğa şundağ kılur ki olarğa ¹³ kül ornığa baş zīneti mātem ornığa hursendlik- ¹⁴ niñ yağı ġam-ġĩn rūh ornığa hãmd libāsı **[45]** ¹ berilgey” (Eşi‘yā 61: 1-4)²². Mundın çıraylığır ² ve hõşırak söz hĩç bir peygamberniñ toğrasıda ³ ayılmağan-dur. Munda anıñ ġam-ġĩn ve ‘ācizlerğa ⁴ muħabbetini yavaşılkını ve şabrını körür-miz.

⁵ Hãzet-i Dāvud bu peygamberniñ uluğ kãhin dek ⁶ boluşı toğrasıda aytıp-dur. “Hudāvend kãsem ⁷ kılıp hãniş kılmas: Mũlk-i şıdknıñ tãrĩkasığa ⁸ muvãfĩk ebedġaça kãhin-dür-sen.” (Zebũr 110/4)²³.

⁹ Bu uluğ kãhin yeñi bir ‘ahd çıkara-dur ¹⁰ çünkü Ermiyã peygamber aytıp-dur: “Hudāvend aytur ¹¹ mına kũnler kelür ki Beyt-i İsrã’ĩl ¹² bilen ve Beyt-i Yehũdã bilen yeñi bir ‘ahd kılur-¹³ men olarnı Mısırdın çıkargalı kavlleridin ¹⁴ tutqan kũnde ata babaları bilen kılğan ‘ahdim

²⁰ “Bakın, kulum başarılı olacak; üstün olacak, el üstünde tutulup alabildiğine yüceltilecek.” (Yeşaya 52: 13); O Rabb’in önünde bir fidan gibi, kurak yerdeki kök gibi büyüdü. Bakılacak biçimden, güzelliğinden yoksundu. Gönllüğünü çeken bir görünüşü de yoktu. O baskı görüp eziyet çektiyse de ağzını açmadı. Kesime götürülen kuzu gibi, kırkıcıların önünde sessizce duran koyun gibi açmadı ağzını. Şiddete başvurmadağı, ağzından hileli söz çıkmadağı hãlde, ona kötülerin yanında bir mezar verildi, ama öldüğünde zenginin yanındaydı. Canını feda ettiğı için gördükleriyle hoşnut olacak. Rabb’in doğru kulu, kendisini kabul eden birçoklarını aklayacak. Çünkü onların suçlarını o üstlendi. (Yeşaya 53: 7-9-11).

²¹ “İşte kendisine destek olduğum, Gönllüğüm hoşnut olduğum seçtiğim kulum! Ruhum’u onun üzerine koydum. Adaleti uluslara ulaştıracak. Bağırıp çağırmayacak, sokakta sesini yükseltmeyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak, Tüten fitili söndürmeyecek. Adaleti sadakatle ulaştıracak. Yeryüzünde adaleti sağlayana dek Umudunu, cesaretini yitirmeyecek. Kıyı halkları onun yasasına umut bağlayacak.” (Yeşaya 42:1-4)

²² Egemen Rabb’in Ruhı üzerimdedir. Çünkü O beni yoksullara müjde iletme için meshetti. Yüreğı ezik olanların yaralarını sarmak için, tutsaklara serbest bırakılacaklarını, zindanlarda bulunanlara kurtulacaklarını, Rabb’in lütuf yılını, Tanrımızın öç alacağı günü ilan etmek, yas tutanların hepsini avutmak, Siyon’da yas tutanlara yardım sağlamak -kül yerine çelenk, yas yerine sevinç yağı, çaresizlik ruhu yerine onlara övgü giysisini vermek- için Rab beni gönderdi. Öyle ki, Rabb’in görkemini yansıtmak için, onlara « Rabb’in diktiğı doğruluk ağaçları» densin. O zaman eski yıkıntıları yeniden inşa edecek, çoktan viraneye dönmüş yerleri yeniden kuracak, kuşaklar boyu yıkık kalmış kentleri onaracaklar. (Yeşaya 61: 1-4).

²³ Rab ant içti, kararından dönmez: “Melkisedek düzeni uyarınca sonsuza dek kãhinsin sen!” dedi (Mezmurlar 110:4).

[46] ¹ d k  mes l kin men ol k nlerdin ² kin Beyt-i  sr ' l bilen k ladur an 'ahdim ³ bu-dur ki  er 'atımn  olarnı  i ige koyup ⁴ k   lleride pit r-men ve men olarnı  H d y[ ] ⁵ bolur-men ve olar meni   alk m bolurlar d p ⁶ H d vend aytur.   nki men olarnı  bozu luk- ⁷ larını ba   lar-men ve  a alarını yana y d ⁸ k lmay-men" (Ermiy  31/31-34)²⁴. Bu peyg mberlik ⁹ s zge kaylasa  ol ulu  k hinni  b k  ¹⁰ k ladur anını ve hem yeni bir 'ahd bir karar ¹¹ k ladur anını k r r-miz. Bu 'ahdnı  a l  ¹² ma  adı  ubu-dur ki H d  ir desini bendeleri- ¹³ ni  k   lleride pit mek ve g n hlarını 'afv ¹⁴ k lma d n 'ib ret-d r.

[47] ¹ H l  a

² Pey mberlerni  keledur an Mes h to rasıda ³ ayt anları  ubu-dur ki ol Mes h  atunni  ⁴ nesliden kelip  ey  nni  k   kuvvetini ⁵ sındurur.  br h mni  nesliden kel r ve anı  ⁶ v   tası birle d ny daki hemme t 'ifeler bereket ⁷ taparlar ve H zret-i D vudni  nesliden  ıkar. ⁸ Bir kızd n Yeh diyyeni  Beyt-i Lahmide to ulur. ⁹ Kuru  yerdin  ngen yeni k  et d k bolur ¹⁰ l kin H zret-i D vudni  h nd nini   stide ¹¹ p di  h bolup sel tni  em ri atanur.  z ¹² h k metini m reside k terip bir ' dil ve m l yim ¹³ p di  h bolup ma'rifet bilen h k met k lur. [48] ¹ P di  h d k 'izzet ve h rmet tapıp Ur el m a ² bir   ekke minip kirer. Ve d   menlerinin ³ arasıda d ny nı   hiri a a h k met k lur ve ⁴ anı  ta tı k n bilen ay d k   abit bolur. ⁵ Sel metini   hiri ve intih sı yok-dur.

⁶ Pey mberler Mes hni bir ulu  peyg mber bilip- ⁷ d rl r. Yeh d  kab lesidin Ben   sr ' l arasıdn ⁸  ıkıp s zni H d dn anlap ' lem ehli e ⁹ yetk z p r   en bir yulduz d k t 'ifel rni  ¹⁰ n rı bolur. Ol  unda  ra m-i dil-d r ki ¹¹  zilgen  amu nı sındurmas ve tutap tura- ¹² dur an pelikni u urmas. Ol misk nler e ¹³ h     aber berip s n an k   ller e  if  ber r. ¹⁴ Es rl r e  z d lık zind ndakiler a  al  lık [49] ¹ ve H d nı  ma b l yelini i'  m k lur. ²  am-g nler a tesell  h  ır berip  am-g n r   ³ orn a  amd lib s  ber r.

⁴ Bu Mes h m lk-i  ıdk a o     bir  on ⁵ k hin bolur. Ol bizni  g n hlarımızn   z ⁶  stige alur. Ol ba  kald n redd k lınd  derd- ⁷ ni  ke  s  ve elem bilen  lfet  rd . Bizni  ⁸ derdimizni tartıp rencimizni k terdi bizni  ⁹ 'i   nlarımız    n za m-d r bolup g n hlarımız ¹⁰    n uruld  l kin ol bo uzla alı alıp ¹¹ baradur an koy d k kır  u ını  alıd  ¹² miremey   k tur an  uz  d k h   cev b ¹³ bermedi. Yana mesh k lın an sebebsiz  lt r ld  ¹⁴ am  anı   l mini  v   tası bilen g n h- [50] ¹ nı  ke  reti ve ebed  'ad let z hir bold  ve ²

²⁴ " srail halkıyla ve Yahuda halkıyla Yeni bir antla ma yapaca ım g nler geliyor" diyor Rab, "Atalarını Mısır'dan  ıkarmak i in ellerinden tuttu ım g n Onlarla yapt ım antla maya benzemeyecek. Onların kocası[olmama kar ın, Bozdular o antla mamı]" diyor Rab. "Ama o g nlerden sonra  srail halkıyla yapaca ım antla ma  udur" diyor Rab, "Yasam  i lerine yerle tirecek, y reklerine yazaca ım. Ben onların Tanrısı olaca ım, onlar da benim halkım olacak. Bundan b yle kimse kom usunu ya da karde ini, "Rabb'i tanıyn diye e itmeyecek.   n  k   k b y k hepsi tanıyacak beni" diyor Rab. "  n  su larını ba   layaca ım, G nahlarını artık anmayaca ım." (Yeremya 31:31-34).

peygamberlerinin sözleri tamām boldı. Anıñ ³ gürı günāhkārlarının arasında ta‘ayyün érdi amā ⁴ ölümide bay bilen tapıldı. Līkin Hūdāvend öz ⁵ muḳaddesini fānī bolğalı qoymadı ve anı öz aldığa ⁶ kıçkırdı çünkü Dāvud peygamber ayıp-dur: ⁷ “Hūdāvend Hūdāvendimge ayttı men düşmenleriniñ ⁸ ḳadem-gāhın ḳılğunça meniñ on yanında ⁹ olturğıl.

¹⁰ Dānyāl peygamberniñ aytkanıdın ma‘lūm-dur ki ¹¹ Mesīhni öltürgendin kin Urşelīm şehri ve ¹² Beytü’l-muḳaddes ḥarāb bolur ve Hāzret-i Mūsānıñ ¹³ buyurğan ḳurbānlıqları yok bolur.

[51] ¹ İlgeri Ötken Bir Neçe Çoñ ² ve Meşhūr Kişilerin Vāḳı‘aları

³ Keledurğan Mesīhniñ toğrasıda Hūdāy ⁴ te‘ālā peygamberlerinin vāsıtası birle aytkan ⁵ sözlerni kördük. Anıñ sıfatlarını ve ⁶ ḳıladurğan işlerini ve boladurğan vāḳı‘alarını ⁷ hem kördük. Ėmdi lāzım-dur ki yukarıda beyān ⁸ ḳılınğan peygamberlik sözler kimniñ toğrasıda ⁹ aytilip-dur ve kimniñ ḥaḳıda rāst kele-dür ¹⁰ dep bir naẓar ḳılğay-miz. Bizler Yehūdī yā ki ‘Arab ¹¹ ėmes-dür-miz ol kişi ḳaysı milletdin kelse ¹² bizge oḥşaş-dur anı ḳabūl ḳılalı. Aşlī [52] ¹ maḳşad bu-dur ki Hūdādın iberilgenni tapıp ² körüp aña işanıp ėrgeşgey-miz.

³ Tārīḥ-i milād-ı Mesīhdin üç yüz otuz alta ⁴ yıl ve tārīḥ-i hicrīdin tahmīnen miñ yıl ilgeri ⁵ Mākīdōnyā vilāyetige İskender degen yigirme yaşda ⁶ bir yigit pādīşāh boldı İskender toğulğan künde ⁷ Efsūs şehrideki meşhūr Deyāne büt-ḥānesiğa ⁸ ot kitti ve tamām köydi. Anıñ dek zūr ve ⁹ zīnetlik büt-ḥāne ‘ālemde yok ėrdi. Ḥalāyık bu ¹⁰ vāḳı‘adın fāl alıp bu oğul ‘ālemge ḡālib bolup ¹¹ zūr bir pādīşāh bola-dur dep ḥıyāl ḳıldılar. ¹² İskender öz toğrasıda ayttı ki bu ‘ālemge bir ¹³ künden başka kün yaruğluḳ bermey-dür şunıñğa ¹⁴ oḥşa yer yüzide bir pādīşāhdın bölek pādīşāh [53] ¹ saltanat ḳılalması. İskender pādīşāhlıḳnı ḳolığa ² alğanda ḥazīnesideki pul ve mālınıñ hemmesini ³ leşkerige in‘ām ḳıldı ve öziğe hīç nerse ⁴ alıp ḳalmadı. Ba‘zılar İskenderge özünge ⁵ neme alıp ḳaldıñ degende ümīdimni özümge ⁶ saḳlar-men dep cevāb berdi. Ol cenklerde ⁷ öz leşkeri birle berāber zaḥmet tartar ėrdi. ⁸ Bir vaḳtde susız bir çöldin öter ėrdiler. ⁹ Usuzluḳdın helāk boluşğa yaḳın bolğanda bir ¹⁰ kāse su tapıp alıp keldiler. İskender ayttı ki ¹¹ bu su hemme leşkeriniñ aḡzını nem ḳılğalı yeter mü? ¹² Olar yetmey-dür dedier. Andaḡ bolsa men hem ¹³ içmey-men dep tökdürüp ayttı. İskender Īrān ¹⁴ ve Hindistān ve Keşmīr ve Çīn Māçīn ve Buḥārā [54] ¹ ve Belḥ ve Kābil ve Zābil ve Mısır ḳatarlık memleket- ² lerni alıp öz taşarrufığa ḳirgüzdi. Bu ³ dünyāda hemme pādīşāhlardıñ çoñ pādīşāh boldı.

⁴ Peygamberler aytkan keledurğan pādīşāh uşbu- ⁵ dur mu ėmes mü dep körüp baḳḳalı. Yok bu ⁶ ėmes-dür çünkü İskender on üç yıl pādīşāhlık ⁷ ḳıldı andın kin özi öldi ve pādīşāhlıḳı ⁸ tamām yok bolup kitti.

⁹ Tārīḥ-i Mīlādınıñ beş yüz yetmiş birinci yılı ¹⁰ Mekke şehride ‘Abdu’llāh bilen Āminedin bir oğul ¹¹ toğuldı. Aña Muḥammed at ḳoydılar. Kiçik vaḳtde ¹² ata anası ölüp kitti ve balababası

‘Abdu’l-muṭṭalib-¹³ niñ qolıda perveriş taptı. Kırk yaşka kirgende¹⁴ peygamberlik kılğalı turup İslāmniñ ta’limini [55]¹ ‘ālemge yaydı. Hāzret-i Muḥammedniñ şahābeleri tola² bolğanda kılıç birle eṭrāf cevānibdeki şehrlerni³ ve yurtlarını alıp halknı Müslümān kıldı.⁴ İslāmni qabūl kılmağanlarnı öltürdi ve⁵ eṭrāfıdaki şehrlerni özige tābi‘ kılıp İslāmğa⁶ revāc berdi.

⁷ Mundın taḥmīnen alta yüz yıl kin Çengiz Han⁸ kopup Çīn Rūsya İstānbūl Hindistān Īrān⁹ Buḥārā Şemerḳand ve Türkistān vilāyetlerini alıp bir¹⁰ çoñ pādişāh boldı līkin bir neçe yıldın kin¹¹ Çengiz Han ölüp kitti ve balaları pādişāhlıknı¹² tuttılar. Bulardın kin pādişāhlıq yoqalıp kitti¹³ Çengiz Han ötkendin yüz neçe yıl kin Emīr¹⁴ Timūr çıkıp Çengiz Hanğa tābi‘ yurtlar ve şehir- [56]¹ lerni özige tābi‘ kılıp zūr bir pādişāh boldı.² Anıñ pādişāhlıqı hem pat fırsatda yoqalıp kitti.

³ Bu dünyānı zabṭ birle tābi‘ kılğan bir munça⁴ ādemlerni kördük. Olarnıñ ser-güzeşti ve⁵ tutқан yollarığa kaylasaḳ olar vīrān kılğan⁶ şehrlerni ve ot koyup köydürgen yurtlarını⁷ ve ḥarāb kılğan zirā‘atlarını ve feryād kılğan⁸ aḳsaḳ çolaqlarnı ve gürūh gürūh ādemlerniñ⁹ öltürülgenini ve zulm bilen zūrluḳnı ve ādem-¹⁰ lerniñ qanı deryā dek aḳḳanını körür-miz.¹¹ Olarnıñ arḳasıdın açaçılıq vebā ve tā‘ūn¹² belāsı ve ğam ğuşşage mübtelā bolğan tul ḥatunlar¹³ ve kūçelerde yıǵlap qalğan yetim balalarını körür-¹⁴ miz. Bu cihāngīrlar bilen az ādem mübāreklenür [57]¹ līkin tola ādemler olarğa la‘net oḳurlar. ‘Ālem² olardın qorḳa-dur. Az halk olarnı dōst³ tuta-dur. Āyā bularnıñ biri peygamberler ilgeri⁴ beyān kılğan selāmetniñ emīri-dür mü ėmes mü?⁵ Yoḳ olarnıñ hīç qaysısı ėmes-dür⁶ çūnki olarnıñ fi‘l ḥūyları ve başḳa⁷ şıfatları yukarıda beyān qılınğan peygamberlikke⁸ muvāfiḳ kelmey-dür. Olar qurğan pādişāhlıq⁹ ve saltanatlar yoḳ bolup kitip-dür. Olarnıñ¹⁰ işleri peygamberlik sözlerde pitülgen dek¹¹ ėmes. Olarnıñ toǵulğan yerleri bilen¹² vefātları hem peygamberlik sözlerge muvāfiḳ¹³ kelmey-dür. Ėmdi mezkūr peygamberlik sözler¹⁴ kimniñ barasıda muvāfiḳ kelür anı teftiş kılalı. [58]¹ İncīldin ma‘lūm-dur ki Hāzret-i Meryem Yehūdā² qabīlesidin Dāvudniñ ḥāndānıdın bir kız ėrdi.³ Ol Rūḥū‘l-ḳudūsın ḥāmile bolup Yehūdā⁴ vilāyetideki Beytū‘l-laḥmde bir oǵul toǵdı. Bu⁵ vāḳı‘alarda şol peygamberlik sözler becā keldi⁶ ki ḥatunniñ neslidin şeyṭānnıñ kuvvetini⁷ sindurǵuçı kelür. Ve yana: “Bir kız ḥāmile bolup⁸ bir oǵul toǵar”. Ve yana “Bizge bir bala toǵulur⁹ ve bir oǵul berilür”. Bu peygamberlik sözlerde¹⁰ pitülgen dek bala Yehūdā qabīlesidin ve Dāvudniñ¹¹ ḥāndānıdın ėrdi ve Beytū‘l-laḥmde toǵıldı. Bu¹² balanıñ atını Yesū‘a ya‘nī ‘İsā qoydılar ol¹³ bala ügey atası yaǵaçı Yūsufniñ qaşıda¹⁴ Nāşiretde çoñ boldı bu vāḳı‘alar Hāzret-i [59]¹ Eşi‘yānıñ peygamberliki bilen toǵra kele-dür ya‘nī² “Anıñ aldıda köçet dek ve quruḳ yerdin çıkḳan³ yıldız nutası dek ündi. Anıñ

hey'eti ve cemālî ⁴ yok êrdi ve biz aña kaylağanda anıñda biz ⁵ hōş köredurğan körünüşi yok êrdi”.

⁶ ‘İsā Mesīh Hāzret-i Yahyādn ta‘mīd ⁷ alğan vaqtide Hudānıñ rūhı āsmāndın bir kebüter ⁸ dēk nāzil bolup anıñ üstide tohtadı. ⁹ Uşbu vākı‘ada: “Rūhumnı anıñ üstide ¹⁰ koyar-men” ve yana: “Rab Hudānıñ rūhı meniñ ¹¹ üstümde-dür çünki yavaşlarğa hōş-haberni ¹² yetküzgeli Hudāvendimni mesh kılıp-dur” dēgen ¹³ peygamberlik sözler becā keldi.

[60] ¹ ‘İsā Mesīhniñ Pādişāh Ekenliki

² ‘İsā Mesīh Beyt-i ‘Anyā dēgen kentde ³ ölüp gūrğa koyulğan La‘azar dēgen bir kişini ⁴ tırgüzgendin kin halk bir eşekni tapıp ⁵ libāslarını eşekke salıp ‘İsā Mesīhni ⁶ mindürüp mañadurğan yollarığa libāslarını ⁷ ve hurma şāhlarını pāy-endāz kılıp saldılar ve ⁸ ‘İsā Urşelīmğa kirdi. Bu iş Faşh ‘İydı ⁹ künleride vākı‘ boldı ve aldıda yürgen ve ¹⁰ arkasıdn érkeşken halklar Ūšnā ibn Dāvudğa ¹¹ Hudāvendniñ ismi birle keledurğan mübārek-dür ¹² Ūšnā yukarıda dēp kışkıırur êrdiler. Ve şehrde ¹³ oturugluk ādemlerniñ hemmesi anıñ [61] ¹ istikbālīga çıktı. Munıñ bilen “Çon şādlik ² kılğıl ey Şahyūn kızı hōşlukdn kışkıırğıl ³ ey Urşelīm kızı mına pādişāhıñ saña kelür. ⁴ Ol ‘ādil-dür ve anıñda necāt tevāzu‘ bolup ⁵ eşekke arı bir eşekniñ te‘hiriğa minip kelür” ⁶ dēp pitülgen peygamberlik söz becā keldi. Ba‘zī ⁷ ādemler ayta-dur ki ol pādişāh bolsa anıñ pādişāhlığı ⁸ kanı? Biz aytur-miz ki Hāzret-i ‘İsā Mesīh beş ⁹ nān ve iki balık bilen beş miñ kişini ¹⁰ toyguzğan vaqtide olar anı pādişāh kılur-miz ¹¹ dēdiler likin ‘İsā Mesīh tenhālıkda Hudāğa ¹² ‘ibādet kılmağ için özini tarttı. Ol bendge ¹³ tüşüp Pīlātōsniñ aldıda günāhkār dēk ¹⁴ turganda Pīlātōs anıñdın sorap ayttı: [62] ¹ “Sen Yehūdīlerniñ pādişāhı mu-sen?” ‘İsā cevāb ² berdi meniñ pādişāhlığım bu dünyādn bolsa êrdi ³ hizmetkārlarım meniñ Yehūdīlerğa ⁴ tapşurulmaslığım için cenk kılur êrdiler ⁵ likin êmdi meniñ pādişāhlığım bu yerdin êmes. ⁶ Pīlātōs aña ayttı pes sen bir pādişāh mu-sen? ⁷ ‘İsā cevāb berdi: “Men munıñ için ⁸ toğuldum ve munıñ için dünyāğa keldim ki ⁹ hāqīkat için güvāhlık bergey-men” (Yūhannā ¹⁰ 18/33-37)²⁵.

¹¹ ‘İsā Mesīhni mashara ve ‘azāb kılmağ ¹² için Pīlātōsniñ sipāhları aña bir kızıl ¹³ eğin kiydürüp başığa tikendin toğuğan bir ¹⁴ tāt koydılar ve bir kamuşnı kolığa tutturup [63] ¹ aña ta‘zīm kıldılar ve āhırde anı dārga tartıp ² başınıñ üstige dārniñ yığaçığa bir haṭṭ-ı ³ ‘İbrānī Yūnānī ve Rūmī zebānlarıda pitüp koydılar.

²⁵ Pilatus yine vali konağına girdi. İsa'yı çağırıp O'na, “Sen Yahudiler'in Kralı mısın?” diye sordu. İsa şöyle karşılık verdi: “Bunu kendiliğinden mi söylüyorsun, yoksa başkaları mı sana söyledi?” Pilatus, “Ben Yahudi miyim?” dedi. “Seni bana kendi ulusun ve başkâhinlerin teslim ettiler. Ne yaptın?” İsa, “Benim krallığım bu dünyadan değildir” diye karşılık verdi. “Krallığım bu dünyadan olsaydı, yandaşlarım, Yahudi yetkililere teslim edilmemem için savaşırlardı. Oysa benim krallığım buradan değildir.” Pilatus, “Demek sen bir kralısın, öyle mi?” dedi. İsa, “Kral olduğumu sen söylüyorsun” karşılığını verdi. “Ben gerçeğe tanıklık etmek için doğdum, bunun için dünyaya geldim. Gerçekten yana olan herkes benim sesimi işitir.” (Yuhanna 18:33-37).

⁴ Ol şu tarīka bilen h^wör ve başkaldın ⁵ redd kılınğan ve derdnñ keşisi ve elem bilen ⁶ ülfet êrdi. Bu dünyâda anıñ taci tikendin ⁷ êrdi ve saltanatının ‘aşası bir kamuş êrdi ⁸ ve tahtı dâr êrdi. Lîkin ol çoñ bir pâdişâh ⁹ êrdi ve saltanat kılmağ için bu dünyâğa ¹⁰ keldi. Ol cennetnñ pâdişâhı-dur. Öz tâbi‘- ¹¹ lerini ve cehennem pâdişâhlığığa esîr bolğanlarını ¹² kütqazmak için uruş kılğalı turdı. Ve ¹³ Celceşe dēgen yerde günâh ve ölüm ve şeytân birle ¹⁴ şundağ cenk kıldı ki yer tebrendi tağlar yarıldı [64] ¹ kabrlar açıldı ve âhîrde künniñ nûrı ² tutulup karanğıu boldı. Ve ol öz cânını ³ günâhkârlarğa kefarete için berdi. Ol ⁴ vaktide cehennem pâdişâhlığı cennet pâdişâhlığığa gâlib ⁵ kelgen dek köründi lîkin ‘İsâ Mesîh ⁶ ölüglerniñ cânları turadurğan yerge barıp ⁷ bendlerini boşatıp üçünçi künde tirildi. ⁸ Ol ölgeni andın tirilgeni birle şeytânıñ ⁹ ve ölümniñ bend ve bağlarını sındurup ¹⁰ ölümniñ hemme esîrleriğe tiriglikniñ ¹¹ yolını açtı. Kin Hâzret-i ‘İsâ Mesîh âsmânga ¹² çıkkanı birle “Men düşmenleriñni kadem-gâhıñ ¹³ kılğunça meniñ on yanımda olurgıl” ve ¹⁴ “Hudâvend kuvvetiñniñ saltanat ‘aşasını [65] ¹ Şahyündin çıkara-dur düşmenleriñniñ ² arasında saltanat kılğıl” ve “Dâvudnñ tahtıda ³ ve pâdişâhlıkıda saltanatının ziyâdelikige ve ⁴ selâmetige nihâyet bolmas tâ ki hâzırdın ebedğaça ⁵ anı haqîkat ve ‘adâlet bilen şâbit kılıp ⁶ kuvvetlendürgey” dēgen peygamberlik sözler becâ keldi.

⁷ ‘İsâ Mesîhnñ pâdişâhlığı bu dünyâdın ⁸ emes lîkin ol cennetnñ pâdişâhı-dur ve anıñ ⁹ tâbi‘leri günâhdın tevbe kılıp yangın ve ‘İsâ ¹⁰ Mesîhge ikrâr bolup anıñ sözlerini qabûl ¹¹ tutқан âdemler-dür. Pâdişâhımız Hâzret-i ‘İsâ ¹² Mesîh âhîr zamânda yanıp kelip celâliniñ ¹³ tahtıda oturadur. Ve anıñ çevreside muqaddes ¹⁴ ferîsteler şaf şaf tura-dur. Ol vakt ölüg- [66] ¹ lerni tîrgüzüp aldığa cem‘ kıla-dur. Ve öz ² pâdişâhlığını hemme günâh ve ‘işyândın pāk kılmağ ³ ve pâdişâhlığının selâmetlikini şâbit kılmağ ⁴ için kele-dür kıyâmet dēgen şol-dur.

⁵ ‘İsâ Mesîhnñ Peygamberligi ve Mu‘allimligi

⁶ Êmdi ‘İsâ Mesîh halkğa ne tarīkada ⁷ ta‘lîm berip va‘z aytқанını köreli. Hîç kimerse ⁸ Hâzret-i ‘İsâ dek Hudânıñ yaratқан maḥlûkâtlarını ⁹ körüp rûḥânî işlerni oḡturmak için ¹⁰ olar bilen temşîller keltürmegendir. Olar ¹¹ atasını taşlap kitgen oḡul, azıқан koy, ¹² yetip kitgen pul, uruğ saçguçınıñ uruğı, ¹³ zirâ‘atdaki ot, kıçı uruğı, yerdeki pinhân [67] ¹ hâzîne, kıymet bahâ mervârîd, balıq tutadurğan ² tor, meyve bermeydurğan dıraht, haqîkî tal, on ³ kıız, hizmetkârlarğa berilgen kûmüş, bağ egesi ⁴ bilen bağbânları, rahm kılğan Sâmilelik, ⁵ âsmân uçarlıkları, şahrâdaki süsenler ve ⁶ bölek temşîller-dür. ‘Asel heresi çiçeklerdin ⁷ şîrîn ‘asellerni yığқан dek ‘İsâ Mesîh vâkı‘a- ⁸ lardın rûḥânî ta‘lîmlerni çıkarur êrdi. Bu ta‘lîm- ⁹ ler anıñ aḡzıdın şundağ rûşen çıkқан-dur ki ¹⁰ küçük bala hem olarnı oḡalay-dur. Lîkin be-temşîl- ¹¹ lerde şundağ hikmetler hem bar-dur ki ‘âlim ve ¹² dânâlar bularnıñ tegige yetmesler.

¹³ Peyğamberlerniñ hîç kaysısı Hâzret-i ¹⁴ ‘İsâ Mesîh dek muhabbetniñ yolını körsetip öz [68] ¹ cânlarını başkalarga fedâ kılmaqnı ta‘lîm ² bermegen-dür. Anıñ ta‘lîmi: “Hem-sâyeñni ³ özün dek döst tutkıl. Yaman kişige zıdd ⁴ turmağıl. Özün başkalardıñ neme h^wâhlasan ⁵ olarga hem şundağ kılğıl. Düşmenleriñizni ⁶ döst tutuñlar ve sizlerge la‘net kılğuçılarga ⁷ du‘â-yı hayr kılıñlar sizlerni düşmen tutkuçılarga ⁸ yañşılıq kılıñlar ve sizlerge düşnâm kılıp zulm ⁹ kılğuçılar üçün du‘â kılıñlar” (Mattâ 5/44)²⁶. ¹⁰ Ve munıñga oñşaş sözler-dür.

¹¹ Şâkirdleriğa şundağ ta‘lîm berip özi hem evveldin ¹² âhirğaça şol ta‘lîmğa muvâfık iş kılur êrdi. ¹³ Anıñ ta‘lîmige muvâfık intikâm almak revâ emes-dür. ¹⁴ İntikâm almaqnı Hudâğa tapşurur êrdi. Ol her [69] ¹ kişige râstnı yüzige aytur êrdi. Hîç bir ² peyğamber kıyâmetniñ toğrasıda ‘İsâ Mesîh dek ³ oçuk aytmagan-dur. Lîkin hemmedin çoñ ve uluğ ⁴ iş uşbu-dur ki Hudây te‘âlânıñ zâtı ve ⁵ şıfatlarını bizlerge âşikârâ kıldı. Atasını ⁶ taşlap kitgen oğul ve azıkan koy ve yitip ⁷ kitgen pul degen temşilleri birle Hudânıñ günâhkâr ⁸ bendelerige muhabbeti kaçça çoñ êkenini ⁹ körsete-dür. Günâhkârlarnı kütqazmak üçün ¹⁰ istey-dür. Bizlerge beyân kılıp ‘âlem ehligi ¹¹ körsetip-dür ki Hudânıñ aşlî zâtı muhabbet- ¹² dür. Ve ol öz lutf ve keremi birle insânğa necât- ¹³ nıñ yolını ağan-dur. Arı ‘İsâ Mesîh ¹⁴ âsmânlardaki yaratkuçını bizlerniñ atamız dep [70] ¹ ta‘lîm berip-dür. İncilde Hudây te‘âlânı ² âsmânlardaki atamız ve aña işangenler Hudânıñ ³ balaları ve ‘İsâ Mesîh Hudânıñ oğlı dep ⁴ pitülgen-dür. Her kişige bu sözlerni ⁵ zâhiriğa ‘amel kılrsa ve ma‘nâsını Hudây te‘âlâ ⁶ hatun alıp-dur ve bala tapıp-dur dep aytsa ⁷ andağ kişi muñlak kâfir-dür. Bu sözlerniñ ⁸ aşlî ma‘nâsı rûhânî-dür. Biz Hudây te‘âlânı ⁹ atamız dep aytkanda bu sözniñ ma‘nâsı biz- ¹⁰ lerni yaratkan tiriglik bergen perveriş kılğan- ¹¹ dur ve cismânî atalarımızdın mihr-bânraq-dur ¹² degen bolur. Hudây te‘âlânıñ balaları dep ¹³ aytkanda bu sözniñ ma‘nâsı Hudây te‘âlâ hemme ¹⁴ âdemlerni yaratıp perveriş kılıp-dur lîkin [71] ¹ günâhniñ yolıda yürgen âdem atasını taşlap ² kitgen balâga oñşay-dur ve yana günâhdın tevbe ³ kılıp yanıp Hudâğa yakın kelse anıñ ⁴ irâdesige muvâfık yürgen âdem Hudây te‘âlânıñ ⁵ döstı ya ki balası yâ bolmasa yakın hizmetkârı ⁶ dep ayılır. Meşelen bir âdemniñ yañşı bir ⁷ hizmetkârı bolsa anı balam dep aytnas mu? ⁸ ‘İsâ Hudânıñ oğlı dep ayılır. Bu sözniñ ⁹ yukarı pitülgen ma‘nâsı hem bar. Lîkin munıñdın ¹⁰ çoñ ma‘nâsı hem bar-dur çünkü Hâzret-i ‘İsâ ¹¹ Hudânıñ rûhıdın turalıp-dur ve Mesîh ¹² Rûhu’llâh-dur. Hîç kişi anıñ dek cismi ¹³ cânını ve barça kuvvetini Hudânıñ yollarığa ¹⁴ şarf kılmap-dur. Anıñ üçün Hudây te‘âlâdın [72] ¹ ‘İsâ Mesîhniñ toğrasıda bir âvâz kelip ayttı: ² “Meniñ amraq oğlum bu-dur. Men anıñdın râzî- ³ dur-men” dedi. Yana aytur-miz ki her âdem âsmândaki ⁴ atamız ve Hudânıñ oğulları ve Hudânıñ ⁵ oğlı degen sözlerniñ ma‘nâsı cismânî-dür ⁶ dese ol

²⁶ Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin (Matta 5: 44).

küfr söz ayta-dur. Likin her kişige ⁷ bu sözlerniñ rûhânî ma'nâsını bilse ol ⁸ kişi olardı tola bereket ve ümîd-vârlık tapa-dur.

⁹ Biz yukarıda Hâzret-i 'İsâ Mesîhniñ ¹⁰ toğrasıda pitügen sıfatlarını her âdem İncilde ¹¹ okup körelür. Ve bu peygamberlik söz anıñ üstide ¹² kelgen-dür ki ezilgen kamuşnı sindurmas ¹³ tutup turadurğan pelikni uçurmas ¹⁴ belki fakırlarğa hōş haberni yetküzmek üçün [73] ¹ mesh kılınıp köñli sınık bolğanlarğa şifâ ² bermek esırlerge âzâdlık zindândakilerge ³ halâşlıknı bildürmek Hudâvendniñ maqbûl ⁴ yılını ve Hudâyımıznıñ intikâm künini i'lâm kılmağ ⁵ mâtem-dârlarnıñ hemmesige tesellî bermek Şahyûnda ⁶ mâtem tutқанlarğa kül ornığa zînet ve mâtem ⁷ ornığa şâdlıknıñ yağı ve ğamgîn rûh ornığa ⁸ hamd libâsı bermek üçün kelgen-dür.

⁹ Mesîhniñ Uluğ Kâhinligi

¹⁰ Yana peygamberlerniñ kitâblarında va'de ¹¹ kılınğan Mesîh çoñ bir kâhin dek bolur dep ¹² pitülgen-dür tâ ki âdemlerni günâhlarınıñ ¹³ kefareti üçün Hudânıñ huzûrığa keltürgey. [74] ¹ Hâzret-i Mûsânıñ şerî'atıda kâhinniñ işi ² Hudâ bilen insân arasında şulh kılmağ ve insânlardıñ ³ zebîha ve hediyyelerni alıp halknıñ günâhlarığa ⁴ kefaret bolmağ üçün Hudânıñ huzûrığa ⁵ keltürmek êrdi. 'İsâ Mesîh bizniñ günâh- ⁶ larımıznı özige alıp dârğa tartıldı. Ve ⁷ koçkarnıñ kanını kurbân kılmağ belki öziñiñ ⁸ cânını ve kanını kurbân kılıp fedâ kıldı. Ve ol ⁹ günâhnıñ 'afvsı üçün tökülgen kanı birle ¹⁰ Hudâ bilen yeñi bir 'ahdni ber-qarâr kıldı. Ve ¹¹ Mesîhniñ vefâtı ve Urşelîmniñ harâb bolmağı ¹² birle Hâzret-i Mûsânıñ şerî'atıda te'ayyûn kılınğan ¹³ kâhinlik yok boldı. Ve yeñi 'ahdnıñ ebedğaç ¹⁴ bâkî kaladurğan kâhinligi anıñ ornığa şâbit [75] ¹ boldı Hudânıñ irâdesi insânnıñ köñül- ² lerige pitülür günâhlarınıñ 'afvsı üçün yeñi ³ 'ahdnıñ aşlı uşbu-dur.

⁴ Yana peygamberlik sözlerde aytılp-dur ki tâ'ife- ⁵ ler aña itâ'at kıladurğan selâmetniñ emri ⁶ kelmegünçe Yehüdâdın saltanatnıñ 'aşası ve ayağ- ⁷ larıñ şerî'at şâhibi köterilmes. Tola vaqt ⁸ Yehüdîler öz günâhlarınıñ sebebidin ve Hudâdın ⁹ kelgen peygamberlerniñ sözlerige itâ'at kılmağan ¹⁰ toğradın Hudâ olarnı taşlap düşmenleri- ¹¹ niñ kolığa tapşurdı. Munıñ üçün yetmiş ¹² yıl Bâbil vilâyetide esir boldılar likin tevbe kılğanda ¹³ Hudâ olarnıñ hükümet ve devletini yandurdı. ¹⁴ Saltanat Yehüdâ kabîlesiniñ kolıda kaldı. Amâ [76] ¹ olarnıñ günâhınıñ peymânesi toldı ve ² kutkazguçı boladurğan Mesîhni öltürgen ³ vaqtide Yehüdâdın saltanatnıñ 'aşası tamâm yok ⁴ boldı ya'nî pâdişahlığı munkarız boldı. Andın kin ⁵ Yehüdîler hiç vaqt hükümetini turğuzma-dılar. ⁶ Dânyâl peygamber aytıp-dur ki Mesîhni öltürgendin ⁷ kin Urşelîm şehri ve Beytü'l-muqaddes harâb bolur ⁸ ve kurbanlıklar yok bolur. Der-vâkı'a Hâzret-i 'İsâ- ⁹ nıñ âsmânğa çıkandıñ tahmînen otuz yete yıl kin ¹⁰ Rûmnıñ leşkeri kelip şehriñi vîrân kılıp ¹¹ Beytü'l-muqaddesge ot koydı. Târîh kitâblarında ¹² aytıp-dur ki bu leşker şunça tola Yehüdîni dârğa ¹³ tarttılar ki dâr kılğalı aşlâ dirahıt kalmadı. Ve ol ¹⁴ kündin tartıp

Yehūdiler her tarafge tarķap [77] ¹ kittiler. Yehūdilerniñ pādişāhı uluğ kāhini ve ² salţanatı yok boldı çünki olar Hudādın kelgen ³ Mesihni redd kıldılar.

⁴ Yuķarıda pitülgen sözlerdin peygamberlerniñ ⁵ aytķan sözleri ‘İsā Mesihniñ zuhūrı birle ⁶ becā kelgeni ma‘lūm boldı. Ve yana İncildin ma‘lūm- ⁷ dur ki ‘İsā Mesih bu dünyā āferide bolmasdın ⁸ ilgeri Hudāniñ huzūrıda erdi. Ve yana bir ⁹ peygamber ayta-dur: “Anıñ çıkışı qadimdin ve ezel- ¹⁰ niñ künleridin-dür”. Yana ma‘lūm-dur ki Mesih ¹¹ ‘İsā ebedü’l-ebed bākī qala-dur. Bu peygamberniñ sözi ¹² birle anıñ salţanatı ebedğaça kün bilen ay dek ¹³ bākī bolur ve Dāvudniñ tahtıda pādişāhlıkıda salţanatı- ¹⁴ niñ ziyāde bolmaķıǵa ve selāmetige nihāyet bolmas [78] ¹ degen söz toǵra kele-dür. Pes peygamberlerniñ ² ve İncilniñ sözlerige qaylap Hazret-i ‘İsā ³ Mesih uluğ kāhin-dür.

⁴ Biz bu dünyāni siyāset bilen musahķhar kılgan ⁵ bir neçe ādemlerniñ kılgan işleri ve tutķan ⁶ yollarını yukarı okup kördük. Ėmdi ⁷ ‘İsā Mesihniñ yollarıǵa kaylasaķ bularnıñ ⁸ farkını körür-miz. Hazret-i ‘İsā ‘āmilerge ta‘līm ⁹ berdi qarañgulukdaki halkķa nūr körsetip ğamgīn- ¹⁰ lerge tesellī berip ve köñli sinuķ bolǵanlarǵa ¹¹ şifā berür erdi şeytān küçi bilen günāhǵa tutulǵan ¹² esirlerni āzād kıldı azıķanlarını yolǵa saldı ¹³ günāh ve ‘işyān yükiniñ astıda ezilgenlerini ¹⁴ halāş kıldı ārām tapmaǵanlarǵa ārām berip kör- [79] ¹ lerga körmeklik kāsıǵa anlamaǵlıķ ve ² mecnūnlarǵa sıhhatlik za‘iflerge kuvvet ve ³ ölüglerge hayātlik berür erdi. Hiç kimerse ⁴ Mesih ‘İsā dek zahmet tartķanlarǵa yardım ⁵ bermegen-dür. Tola ‘ālemler çıraylıķ sözlerni ⁶ tapıp ta‘līm berip ayta-dur likin özi bergen ta‘līmige ⁷ muvāfık işlerni kılmay-dur. Anıñ üçün bir temşil ⁸ bar-dur ki mollāniñ degenini kıl kılganını kıılma. ⁹ Amā Hazret-i ‘İsā andağ ėmes erdi. Halkķa kandağ ¹⁰ ta‘līm bergen bolsa özi hem şundağ kıılır erdi ¹¹ çünki şabr tahammül birle haţā kılgan şākirdleriǵa ¹² ve nādān ‘āmilerǵa naşihat kılıp ta‘līm berür ¹³ erdi ve ol her tarıķa işlerde maña erkeşinler ¹⁴ der erdi.

[80] ¹ Ölümdin hükmidin ve cehennemdin korkķuçılarǵa ² İncilniñ hoş haberini va‘z aytıp āsmāndaki ³ Hudāymızni muhabbetlik bir atamız dek olarǵa ⁴ körsetti ‘İsā Mesih terk-i dünyā bolup dārniñ ⁵ zahmetlik yolını mañdı. Amā bölek ādemlerǵa ⁶ zahmet yetküzmes erdi. Hemme zahmetni öziǵe ⁷ aldı. Bölek ādemlerniñ kanını tökmey öz ⁸ cānını fedā kıılmaq üçün berdi. Öziniñ ⁹ şākirdleriǵa ve tābi‘iyyet kılguçılarıǵa şundağ ¹⁰ kıılımlar dep aytur erdi. Günāh birle ve ādem- ¹¹ lerniñ tökülgen kanıdin murdār bolǵan dünyāǵa ¹² ‘İsā Mesih Hudāniñ merķameti ve şulhını alıp ¹³ kelip-dür. Anıñ yürgen yollarıda ¹⁴ gürüh gürüh ādemler top top balalar ta‘līmidin [81] ¹ bereket tapıp hoş bolup-durlar. Anıñ qademi ² her öyge yetse ol öyge bereket bolup-dur. ³ ‘Āşī ve günāhkārlar tevbe istiǵfār kılıp ‘afv ⁴ tapıp-durlar. Her yerde selāmetniñ emiri ⁵ ya‘nī Mesih ‘İsā yürgen bolsa ol yerge ⁶ hoşluķ ve bereket yetip-dür.

⁷ Seyyidinā ‘Īsā hemme peygamberlerniñ emīri-dür ⁸ uluğ kâhinlerniñ uluğı ve pādişāhlarnıñ ⁹ pādişāhı-dur. Aña itā‘at kılıp peyrevlik^{27 10} kılıp özümüzni tapşurup be-cān-ı dil hızmətini ¹¹ becā keltürgey-miz. Anıñ āsmāndın yanıp kelmekige ¹² muntazır-dur-miz ol vaqt Mesīh ‘Īsā hūkm ¹³ kılıp düşmenlerini dūzahka sezāvār kılur. ¹⁴ Öz bendelerige raḥm-i ‘ināyet körsetip va‘de- **[82]** ¹ leriğe muvāfıq öz pādişāhlıqığa kergüzür. Andın ² Hāzret-i ‘Īsānıñ yanıda turup Hūdāy te‘ālā- ³ nıñ huzūrıda sākin bolup muḳaddes ferişteler ⁴ birle ebedü’l-ebed hōşhālılıqıda rāḥat ve hemīşe ferāğat ⁵ kılur-miz ve ebedğaça ḳudretlik Vāḥid Hūdāğa hemme ⁶ vaqt ḥamd ve şükr aytur-miz çünki ‘Īsā ⁷ Mesīḥni bizlerge bergen-dür

⁸ Āmīn

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

20. yüzyılın başlarında Doğu Türkçesi ile hazırlanan bu eser birçok bakımdan Türk dili için önem arz etmektedir. Mensur bir metin olması sebebiyle anlatımda öğretici bir yol izlenmesi eserin dilini de anlaşılır kılmaktadır. Dolayısıyla 20. yüzyılın başlarında Kaşgar'da kullanılan veya geniş kitleler tarafından anlaşılabilirliği olan bu dilin incelenmesi Türklük bilimine katkı sağlar niteliktedir.

Yazım özellikleri bakımından Çağatay Türkçesi geleneğini sürdüren Doğu Türkçesi metinlerinde imlâ bakımından bir incelemenin yararlı olmayacağı düşünülerek çalışmamızda eserin bu özelliklerine değinilmemiştir. Ancak Çağatay yazı geleneğinin dışına çıkılarak bu dönemde bir çok ağız unsurunun yazı diline geçtiğine şahit olunmaktadır. Özellikle bu durumun kayıt altına alınması çalışmamızın ana amaçlarından birini oluşturmaktadır.

Çalışmanın “Dil İncelemesi” kısmında Çağatay yazı geleneğine dayanan ses ve şekil özelliklerinden ziyade Doğu Türkçesi ile ilişkilendirilebilecek örnek ve kullanımlar üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla bugüne kadar bu alanda yapılan çalışmalar tekrar edilmeyip incelenen metinde görülen ve tespit edilen unsurlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1. Ses Olayları

3.1.1. Ünlü Değişimleri

3.1.1.1. a > o Değişimi

tanı- > *tonu-* “tanımak, bilmek”: perverdigārını *tonumaķı* üçün körgeli köz bėrip-dür (6/7); Hūdānı *tonumağan* (19/9).

açuk > *oçuk* “açık, düz, belirgin”: hıç bir peygamber kıyāmetniñ toğrasıda ‘İsā Mesīh dēk *oçuk* aytmağan-dur (69/3).

3.1.1.2. a > e Değişimi

arı > *here* “arı, bal arısı”: ‘Asel *heresi* çiçeklerdin şīrīn ‘asellerni yığķan dēk (67/6).

3.1.2. Ünsüz Değişimleri

3.1.2.1. ğ>ķ Değişimi

toğ- > *toķ-*²⁸ “doğmak”: Hudāvend-i Hudāyın öz kavminin bir *toķkanlarındın* men dēk saņa bir peygamber koparur (40/8).

3.1.3. Ünsüz Düşmesi

3.1.3.1. Son Seste /r/ Düşmesi

oķsar > *oķsa*²⁹ “benzer”: şunıŋğa *oķsa* (52/14).

3.1.3.2. Ön Seste /s/ Düşmesi

susuzluk > *usuzluk* “sususzluk”: bir vaktde susız bir çöldin öter irdiler. *Usuzlukdın* helāk boluşķa yakın bolġanda (53/9).

3.1.4. Ünsüz Türemesi

3.1.4.1. Ön Seste /h/ Protezi

arı > *here* “arı, bal arısı”: ‘Asel *heresi* çiçeklerdin şīrīn ‘asellerni yığķan dēk (67/6).

3.1.5. Yer Değiştirme (Metatez)

Metinde bir Türkçe kelimede tespit edilmiştir: Āsmāndın ķar *yamġur* tolarak yağsa (19/4). Ayrıca Farsçadan alıntılanan *peyrev* “Ardı sıra giden, tâbi olan, izinden giden, uyan” kelimesinin *pervey* şeklinde kullanıldığı görülmektedir: Aņa itā‘at kılıp *perveylik* kılıp özümüzni tapşurup be-cān-ı dil hıżmetini becā keltürgey-miz (81/9).

3.2. Şekil Bilgisi

3.2.1. Ek Uyumsuzluğu

3.2.1.1. Türkçe Kelimelerde

Her ne kadar Çaġatay dili yazı geleneğinde Türkçe kelimelerde ek uyumsuzluğu görölse de Doġu Türkçesiyle kaleme alınmış ‘Tiriglikniņ Yolu’ adlı metinde nadiren karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1.2. Yönelme Durum Ekinde

Türkçe sadece bir kelimede örneġi bulunmaktadır: bir murdār *işķa* şarf kıldı (8/4).

²⁸ Ancak metinde *toğ-* şeklinde kullanımlar da mevcuttur: İskender *toġulġan* künde (52/6); Mekke şehride ‘Abdu’llāh bilen Āminedin bir oġul *toġuldı* (54/11).

²⁹ Metinde kelimenin farklı kullanımları da mevcuttur: munıŋğa *oķsaş* sözler-dür (68/10).

3.2.1.3. -Gall Zarf-Fiil Ekinde

Sadece bir örnekte karşılaşılmıştır. Bu kelime Farsça mühr ismine +IA isimden isim yapma ekiyle genişletilmiş *mührla-* fiiline gelen ekte görülmektedir: *rü'yâ bilen peygamberlikni mührlağalı* (38/2).

3.2.1.4. Alıntı Kelimelerde

‘Tiriglikniñ Yolu’ adlı metinde yer alan alıntı kelimelerde sıklıkla ek uyumsuzluğu görülmektedir.

3.2.1.5. +IİK İsimden İsim Yapma Ekinde

Metinde az sayıda örneği mevcuttur: *fā'idelik* ve *yaḥşî* sözlerini kılmak için *til berip-dür* (8/12); bir *fā'idelik* iş bolğanını körse (15/13).

mülāyimlik birle iş kılsañ (17/4)

3.2.1.6. Yönelme Durum Ekinde

Alıntı kelimelerde görülen ek uyumsuzluğu özellikle yönelme durum ekinde karşımıza çıkmaktadır: *Hudāy te'ālā ādemlerğa* öziğe ve birbirige *hizmet* kılmakı (10/1); *Rabb te'ālā ādemğa* köñül berip-dür (11/1); *'ācizlerğa* zulm ve cebr kılıp (13/8); *ḥased* kılguçı *ādem hem-sāyelerğa* bir *fā'idelik* iş bolğanını körse (15/13); *Hudāy te'ālā* saña bir kelle ve *hem-sāyenğa* iki kelle bergey dēdi (16/11); *zāhirğa* ta'alluk emrlerge *qaylağanda* (29/10); *insānnıñ aḥvālî perîşān ve ḡamge* mübtelā-dur (30/14); *Ḥazret-i İbrāhīmğa* va'de kılıp (32/7); *Benî İsrā'îlğa* hüküm kılguçı (34/14); bir eşekniñ *te'hiriğa* minip kelür (35/7); esirlerge *āzādlik zindāndakilerğa* *ḥalāşlık* (48/14); *ḡam-gīnlerğa* *tesellî ḥatır* berip (49/2); Efsūs şehrideki meşhūr Deyāne *büt-ḥānesiğa* ot kitti (52/7); *ḡam ḡuşşage* mübtelā bolğan tul hatunlar (56/12); ölümniñ hemme *esirlerğa* *tiriglikniñ yolını* açtı (64/10); bu sözlerini *zāhiriğa* 'amel kılsa (70/5); belki *fakīrlerğa* *ḥōş ḥaberni* yetgüzmeğ için (72/14); Yehūdiler her *tarafge* tarķap kittiler (76/14); çünkü şabr taḥammül birle *ḥatā* kılğan *şākirdlerğa* ve nādān *'āmīlerğa* *naşīhat* kılıp ta'līm berür erdi (79/11-12).

3.2.1.7. +GAÇA Ekinde

ol emdidin *ebedğaça* (33/12); ve altıncı salṭanat *ebedğaça* *bāḳī-dür* (34/6); anıñ uruḡı *ebedğaça* *şābit* ve taḥtı *şems dēk* (36/9); tā Mesīḥ *emriğaça* yette hefte ve altmış iki hefte bolur (38/7).

3.2.2. Metinde Kullanılan Yardımcı Fiiller

3.2.2.1. kıl- / ét- Yardımcı Fiilleri

kıl-/ét- yardımcı fiilleri Batı (Oğuz) ve Doğu (Çağatay) Türkçelerinde farklı tercihlerle karşımıza çıkmaktadır. Doğu Türkçesinde ağırlıklı olarak *kıl-* yardımcı fiili kullanılırken Batı Türkçesinde *ét-* fiilinin daha işlek olduğu görülmektedir. Çağatay yazı dilinin devamı niteliğindeki Doğu Türkçesiyle yazılan *Tiriglikniñ Yolu* adlı metinde *kıl-* yardımcı fiili 286 kullanımla tespit edilmiştir:

günāh kıl- “günah işlemek” (3/2), *ıkrār kıl-* “açıklamak” (4/1), *hayāl kıl-* “bir şeyi zihinde tasarlayıp canlandırmak” (4/2), *hisāb kıl-* “bir işin kazancıyla giderini karşılaştırarak bir sonuca varmak” (4/9), *kanā‘at kıl-* “yetinmek” (13/3), *şarf kıl-* “tüketmek, harcamak” (7/9), *zāyi‘ kıl-* “yitirmek, kaybetmek” (7/9), *farq kıl-* “görmek, seçmek, ayımsamak” (8/3), *hizmet kıl-* “iş görmek, çalışmak” (10/2), *fehmi kıl-* “anlamak” (11/11), *katl kıl-* “öldürmek” (12/4), *zulm cebr kıl-* “güçlü bir kimse yasaya veya vicdana aykırı olarak kendine veya başkasına her türlü kötülük, haksızlık, eziyet veya işkence etmek” (12/6), *birni iki kıl-* “biri iki yapmak, arttırmak” (13/4), *cem‘ kıl-* “toplamak” (13/5), *harācat kıl-* “harcamak” (14/8), *hased kıl-* “kıskanmak” (15/13), *du‘ā kıl-* “dua etmek” (16/8), *icābet kıl-* “katılmak” (16/8), *düşmençilik kıl-* “düşmanlık etmek” (17/2), *ādemlerniñ köñlini harāb kıl-* “insanların gönlünü kırmak” (17/3), *zirā‘at kıl-* “ekip biçmek (tarım)” (19/6), *fā‘ide kıl-* “etkisi olmak, işe yaramak” (20/7), *helāk kıl-* “(birini) yok etmek, ortadan kaldırmak” (22/9), *yamanlık kıl-* “kötülük etmek” (23/9), *şadaқа kıl-* “sadaka olarak vermek” (23/12), *qabūl kıl-* “onaylamak” (24/11), *zıkr kıl-* “anmak” (40/6), *iṭā‘at kıl-* “söz dinlemek, boyun eğmek, verilen buyruğa uymak” (40/10), *redd kıl-* “onaylamamak” (41/12), *darb kıl-* “vurmak, dövmek” (42/3), *naẓar kıl-* “bakmak” (51/10), *la‘net kıl-* “ilenmek, kötülüğünü istemek” (68/6), *yahşılık kıl-* “iyilik yapmak” (68/8)...

Tiriglikniñ Yolu adlı metinde sıklıkla Batı Türkçesinde görülen *ét-* yardımcı fiili tespit edilmemiştir.

3.2.2.2. ol-/bol- Yardımcı Fiilleri

Türk dilinin tasnifinde bir ölçüt olarak kullanılan *ol-/bol-* yardımcı fiilinin kullanımı yönüyle *Tiriglikniñ Yolu* adlı metin *bol-* fiili tarafındadır. Metinde *bol-* fiili 153 kez kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde bir Oğuz özelliği olarak gördüğümüz *ol-* fiili, metinde tespit edilmemiştir. Ancak *bol-* fiilinin kullanım sahası diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi oldukça geniştir:

helāk bol- “yok olmak” (5/5), *sebeb bol-* “bir şeyin olmasına veya ortaya çıkmasına yol açmak, neden olmak” (5/9), *zarar bol-* “kötülüğe yol açmak” (4/7), *mübtelā bol-* “bağımlı hâle gelmek, bir şeye bağımlı olmak” (7/13), *rüşen bol-* “parlak olmak” (9/14), *günāhkār bol-* “günahkâr olmak” (12/2), *hürmetlik bol-* “hürmet eder olmak” (15/7), *bay bol-* “zengin olmak” (15/7), *fā'idelik iş bol-* “faydalı iş olmak” (15/14), *şikestelik bol-* “kırgın olmak, kırılmak, darılmak” (16/2), *hādişe bol-* “olay olmak” (18/3), *bir kesel 'arız bol-* “bir hastalık meydana gelmek” (18/7), *zāyi' bol-* “kaybolmak” (22/1), *yoķ bol-* “yok olmak” (39/9), *pādişāh bol-* “padişah olmak, sultan olmak” (56/1), *hāmile bol-* “gebe olmak, gebe kalmak” (58/3)...

3.2.2.3. Yeterlik Çekimi

Bilindiği üzere Çağatay Türkçesinde yeterlik çekimi *al-* yardımcı fiiliyle yapılmaktadır. Metinde yeterlik çekiminin Çağatay yazı dili geleneğine uygun olarak *al-* fiiliyle çekimlendiği görülmektedir. Bu çekimde *al-* yardımcı fiilinin kendisinden önce gelen -A zarf-fiil ekiyle (-A *al-* biçiminde) kullanımında hece yutumu ile -A *al-* yerine -*al-* şeklinde kullanıldığı görülmektedir:

aytalmas “söyleyemez” (6/2), *tutalmay* “tutamadan” (6/4), *zirā'at kılalmaduķ* “Tarım yapamadık” (19/6), *Hudānıñ aldıda günāhnıñ necāsetige ālūde bolğan ādem turalmas* “Allah’ın huzurunda günahın pisliğine bulaşan insan duramaz.” (25/5), *necātnı tapalmay-sen* “kurtuluşu bulamazsın” (30/10), *yer yüzide bir pādişāhdın bölek pādişāh salţanat kılalmas* “Yeryüzünde bir padişahdan başka saltanat olmaz” (53/1), *Yehūdiler hıç vaķt hūķūmetini turģuza-almadılar* “Yahudiler hiçbir zaman hükümetini yerinde durduramadılar.” (76/5).

Ancak metinde hece yutumunun görülmediği -sadece bir- örnek tespit edilmiştir: *Līkin Hudāy te 'ālānı aldaya-almas* “Fakat Allah’ı aldatamaz.” (5/4).

3.3. Metinde Tespit Edilen Kaşgar Ağzına Ait Kelimeler

maħtan- “övmek”: el-ħamdüli'llāh Müslümān-dur-miz dēp *maħtanurlar* (17/11).

çüm-keş “Büyü, sihir”: *çüm-keş* kıldurur-men (18/9) (< Ar.+Far. cinn-keş جنكش).

püt- “güvenmek”: Hudānı tonumağan ve anıñ қудretige *pütmegendin* bola-dur (19/10).

çana- “kesmek, parçalamak”: bu bağқа sen hāzırlıķ kılıp yerni *çanap* (21/1).

ķıģ “gübre, bok”: *ķıģ* koyup (21/1).

küçet “Ağaç, ağaç kökü”: *küçet* salıp (21/2).

soğar- “çekmek, çıkarmak, savurmak”: gül tarıp *soğargıl* (21/2).

mañ- “yürümek, gitmek, seyahat etmek”: yolğa *mañğalı* қувvet bermey-dür (30/11).

bura- “koklamak”: Allāh hıyānetğa zarūr bolğan nerselerdin behre-mend bolup zarar kıladyurğandın saklanmağı üçün tatımağ ve *buramağ* qutlarını bėrip-dür (7/4).

pitül- “yazılmak”: *pitülgen* aqvāleri rāst-dur (30/14).

depse- “sersemletmek, sürtmek, yürümek, basmak”: ol seniñ başıñnı *depsep* yencidür (32/1).

çoñ “büyük”: *çoñ* bir nūr körüp-dür (33/3).

kıçkır- “davet etmek, bağırmaq, çağırmaq”: ey Şahyün kıızı hōşlukdın *kıçkırgıl* (35/4).

sana- “saymak, hesaba katmak”: zahmet tartıp-dur dep sanaduk (42/4).

yöle- “desteklemek”: men yöleydurğan bendem cānım anıñdın rāzī bolğan (43/9).

meyre- “melemek”: kırkkuçınıñ aldıda *meyremey* şük turğan kuzı dek (49/12).

balababa “amca”: *balababası* ‘Abdu’l-muṭṭalibniñ qolıda perveriş taptı (54/12).

yağacı (<yağaç+çı) “marangoz, dülger”: ol bala ügey atası *yağacı* Yūsufniñ qaşıda Nāşiretde çoñ boldı (58/13).

nota “filiz, taze sürgün”: kuruğ yerdin çıqqan yıldız *notası* dek (59/3).

azıq- “yoldan çıkmak, azmak”: *azıqqanlarını* yolğa saldı (78/12).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GRAMATİKAL DİZİN VE SÖZLÜK

‘Abdu ‘llāh (Ar.): Hz. Muhammed’in babası, özel isim
‘A. 54/10

‘Abdu ‘l-muṭṭalib (Ar.): Hz. Muhammed’in amcası, özel isim
‘A.+niḡ 54/12

‘acā ‘ib (Ar.): Şaşılacak, hayret verici şey.
‘a. 33/8, 39/2, 6/5

‘āciz (Ar.): Gücü yetmez olan, aciz
‘ā.+lerḡa 13/8, 45/3

‘ācizleş- (T.): Çaresiz kalmak, gücü yetmez olmak
‘ā.-mes 44/2

aç- (T.): Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek
a.-ıp 31/5
a.-kandır 69/13
a.-madı+(aḡza) 42/14
a.-madı+(aḡzını) 42/11
a.-tı+(yola) 64/11

açaçılık (T.): Açlık, kıtlık
a. 56/11

açıḡ (T.): Acı, keder, üzüntü
a.+nı 17/7

açıḡ (T.): Acı, sert, haşın
a. 9/7

açıḡlan- (T.): Öfkelenmek, gücenmek, rencide olmak
a.-maḡ 12/12, 17/2

açıl- (T.): Açılmak
a.-dı 64/1

‘adālet (Ar.): Doğruluk, adalet
‘a. 33/12, 50/1, 65/5

‘adāvet (Ar.): Düşmanlık
‘a. 17/4

ādem (Ar.): Adam, insan, kişi
ā. 10/3, 12/8, 13/2, 15/1, 15/11, 15/13, 15/5, 16/12, 19/11, 23/11, 24/2, 25/1, 25/5, 26/4, 31/1, 4/13, 4/4, 4/5, 41/14, 5/4, 56/14, 6/8, 7/6, 71/1, 71/4, 72/10, 72/3, 8/4
ā.+ḡa 10/11, 11/1, 13/14, 6/13, 6/5
ā.+ge 8/12
ā.+ler 10/8, 12/10, 13/13, 14/2, 17/10, 22/14, 26/2, 57/1, 61/7, 80/14
ā.+lerdin 41/12
ā.+lerdür 65/11
ā.+lerḡa 10/1, 10/6, 4/10, 80/5
ā.+leriḡ 27/12
ā.+lerni 21/3, 21/9, 5/3, 56/4, 70/14, 73/12
ā.+lerniḡ 12/6, 15/3, 17/3, 56/8, 56/9, 60/13, 78/5, 80/10, 80/7, 9/6
ā.+ni 24/5
ā.+niḡ 16/14, 3/10, 5/1, 71/6

Ādem (Ar.): Âdem Peygamber
Ā. 31/7

‘ādet (Ar.): Görenek, usul, yaradılış
‘ā.+lerḡe 7/13

‘ādil (Ar.): Adaletli, doğru
‘ā. 25/3, 3/4, 34/3, 35/9, 43/1, 43/2, 47/12
‘ā.+dür 35/6, 61/4

āferīde (Far.): Yaratık, mahluk
ā. 77/7

‘afv (Ar.): Af, bağışlama
‘a. 46/13, 81/3
‘a.+sı 74/9, 75/2

afyōn (Yun.): Bir çeşit uyuşturucu, afyon
a. 7/11

ağır (T.): Çok, fazla
a. 12/13, 14/6, 25/2, 29/11

ağırlaş- (T.): Ağırlaşmak, artmak
a.-kanda 14/10

ağız (T.): Ağız
a. 11/9
a.+ıdın 67/9
a.+ığa 40/14
a.+ını 42/11, 42/14, 53/11

‘ahd (Ar.): Söz verme, yemin, ant
‘a. 45/12, 45/9, 46/10
‘a.+im 45/14, 46/2
‘a.+ni 38/14, 74/10
‘a.+niş 39/12, 46/11, 74/13

āhir (Ar.): Son, sonra, sonraki
ā.+de 5/5, 64/1
ā.+ğaça 68/12
ā.+i 34/6, 38/12, 4/7, 48/5
ā.+ide 63/1
ā.+kı+(1) 39/14

āhir zamān (Ar.): En son devir, son zaman
ā.+da 65/12

āhiret (Ar.): Öbür dünya, ahiret
ā.+de 26/1, 26/2

āhiri (Ar.): Sonraki
ā.+ğaça 48/3

aḥvāl (Ar.): Durumlar, haller
a.+i 30/14, 5/1
a.+ığa 5/2
a.+imiz 22/3
a.+ini 4/4
a.+leri 31/1
a.+lerni 31/1

aķ- (T.): Akmak
a.-kanını 56/10
[=1]

‘āķīl (Ar.): Akıllı kimse
‘ā. 4/4

‘aķl (Ar.): Akıl, us
‘a. 10/8, 11/11, 27/10
‘a.+ıñ 27/2
‘a.+ını 10/8

aķsaķ (T.): Topal, çolak
a. 56/8

al- 1 (T.): Yardımcı fiil
a.-dı (üstine) 42/3
a.-ğalı (yād) 11/11
a.-ğan (ta‘mīd) 59/7
a.-ğanda (kölığa) 53/2
a.-ıp (mālını) 13/7
a.-ıp (kölığa) 14/11
a.-ıp (fāl) 53/10
a.-ıp (memleketlerni) 54/2
a.-ıp (yurtlarını) 55/3
a.-ıp (vilāyetlerini) 55/9
a.-ıp (özige) 74/6
a.-ıp (şulhını) 80/12
a.-ıpdur (ḥatun) 70/6
a.-maķ+(intikam) 68/13
a.-maķnı+(intikam) 68/14
a.-ur+(üstige) 49/6

al- 2 (T.): Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak; bir yeri ele geçirmek
a.-dı 15/2, 80/7
a.-ıp 24/6, 49/10, 53/4, 53/5, 74/3
a.-maķ 12/6
a.-sa 23/12
a.-ur-sen 19/3

al- 3 (T.): Yeterlik fiili
a.-madılar+(turguza) 76/5
a.-mas+(aldaya) 5/4

ala (T.): Alaca, benekli, benli, nakş olunmuş şey
a. 14/14

‘alāmet (Ar.): İz, nişan, belirti
‘a. 33/1

ald (T.): Ön, huzur
a.+ıda 12/13, 12/7, 20/12, 23/3, 25/2,

25/4, 3/9, 4/11, 4/13, 41/8, 42/13, 49/11,
5/10, 59/2, 60/9, 61/13, 8/11
a.+ıga 16/7, 18/13, 18/4, 19/11, 19/7,
50/5, 66/1
a.+ımda 36/9

alda- (T.): Aldatmak, kandırmak, yalan
söylemek
a.-ğan 5/3
a.-a al- “Aldatabilmek” 5/4

‘ālem (Ar.): Dünya, cihan
‘ā. 15/6, 48/8, 57/1, 69/10
‘ā.+de 5/8, 52/9
‘ā.+deki 6/5
‘ā.+ge 52/10, 52/12, 55/1
‘ā.+ler 79/5

‘ālim (Ar.): Bilgin, bilge
‘ā. 67/11

Allāh (Ar.): Tanrı, Hüda
A. 7/2

Allāh te‘ālā (Ar.): Yüce olan Allah,
Allah yücedir
A. 10/6, 6/13
A.+dın 27/6
A.+nın 16/8, 18/7

alta yüz (T.): Altı yüz (600)
a. 55/7

altınçı (T.): Altıncı (6.)
a. 34/6

altmışiki (T.): Altmış iki (62)
a. 38/7, 38/9

altun (T.): Altın
a. 14/5, 14/7
a.+nı 14/11, 14/12, 14/9, 15/2

ālūde (Far.): Bulaşmış, bulaşık
a. 25/5

am[m]ā (Ar.): Ama
a. 4/5, 6/14, 8/8-14, 11/3, 12/12, 15/10,
21/2, 23/2, 29/8, 29/12, 30/11, 37/11,
49/14, 50/3, 75/14, 79/9, 80/5

‘Amānū‘īl (ö.a.): Özel isim, Emanuel
‘A. 33/2

‘amel (Ar.): İş, yapılan iş, edim, fiil
‘a. 29/14, 29/14, 70/5
‘a.+lerini 29/8
‘a.+lerinin 29/2

‘Āmī (ö.a.): Yuş peygamberin fethettiği
şehirlerden biri
‘Ā.+lerga 79/12
‘Ā.+lerge 78/8

āmīn (Ar.): “Öyle olsun, ya Rab duamızı
kabul eyle” anlamında ibare
ā. 82/8

Āmine (Ar.): Hz. Muhammed’in
annesinin ismi
Ā.+dın 54/10

amrak (T.): Gözde, en sevilen.
a. 72/2

ana (T.): Anne, valide
a.+sı 54/12
a.+sıga 12/5

andağ (T.): Onun gibi, o şekilde, öyle
a. 19/9, 53/12, 70/7, 79/9

añla- (T.): Anlamak, idrak etmek,
kavramak
a.-p 48/8, 6/13
a.-sañ 9/6
a.-ğanını 9/12

añlamağlık (T.): Anlamak, anlaması için
olan şey
a. 79/1

añlandur- (T.): Sesini duyurmak,
açıklamak.
a.-mas 43/13

‘ār (Ar.): Utanma, utanç, ayıp
‘ā. 35/13

ara (T.): Ara, arasında, arā
a.+sıda 14/1, 15/6, 15/9, 22/10, 34/9,
36/5, 42/14, 48/3, 50/3, 65/2, 74/2

a.+sıdın 40/12, 41/4, 48/7

a.+sığa 31/12, 31/13

‘**Arab (Ar.):** Arap

‘A. 51/10

‘**arak (Ar.):** Rakı

‘a. 7/11

aralaş- (T.): Karışmak, kendisini ortaya atmak, girişmek

a.-dur 30/9

ārām (Far.): Durma, dinlenme; dinlenmek, durmak

a. 78/14, 78/14

arı (T.): Saf, temiz, lekesiz

a. 61/5, 69/13

‘**ārız (Ar.):** Başına gelmek, ortaya çıkmak, musallat olmak

a. 18/6

ārī (Ar.): Çıplak, örtüsüz, savunmasız, korunmasız

a. 35/7, 39/11

arқа (T.): Arka

a.+sıdın 56/11, 60/10

as- (T.): Asmak, asılmak, bağlamak

a.-arsen 18/14

‘**aşā (Ar.):** Asa, sopa, değnek

a.+sı 37/7, 63/7, 75/6, 76/3

a.+sını 36/4, 64/14

āsān (Far.): Kolay; daha kolay

ā.+rak 29/12

‘**asel (Ar.):** Bal

a. 67/6

a.+lerni 67/7

‘**āşī (Ar.):** Asi, isyankar

a. 4/14, 81/3

a.+dürsen 23/3

aşl (Ar.): Asıl, gerçek, asl

a.+ı 35/1, 75/3

aşlā (Ar.): Asla, kesinlikle, hiçbir zaman

a. 14/7, 76/13

[=2]

aşlī (Ar.): Asıl, esas

a. 46/11, 51/12, 69/11, 70/8

āsmān (Far.): Gökyüzü, sema

ā. 67/5

ā.+daki 72/3, 80/2

ā.+dın 19/3, 22/8, 59/7, 81/11

ā.+ğa 64/11, 76/9

ā.+lardaki 69/14, 70/2

ast (T.): Alt, aşağı

a.+ıda 78/13

āşikārā (Far.): Belli, açık; açığa vurmak, belirtmek

ā. 69/5

‘**aşr (Ar.):** Onlama; Kur‘an‘dan ayet okuma

‘a. 29/3

at (T.): Ad, isim; isim koymak, ad vermek

a. 54/11

a.+ını 58/12

‘**aṭā (Ar.):** Cömertçe verme, ihsan, bağış

‘a. kıl- “Bağışlama, verme” 11/8

ata (T.): Baba, ata, ced

a. 12/4, 45/14, 54/12

a.+larımızdın 70/11

a.+larını 11/13

a.+mız 69/14, 70/2, 70/9, 72/4, 80/3

a.+sı 58/13

a.+sığa 23/8

a.+sını 66/11, 69/5, 71/1

Ata (T.): Tanrı (Baba), Hüda

A. 33/8

atan- (T.): Atanmak, çağrılmak, davet edilmek

a.-ur 33/9, 47/11

āvāz (Far.): Ses, seda, ün
 ā. 72/1
 ā.+ını 43/12, 43/13

ay (T.): Ay, kamer, meh
 a. 36/10, 37/3, 48/4, 77/12

āyā (Ar.): Acaba
 a. 57/3

ayağ (T.): Ayak, kadem
 a.+larıdın 75/6
 a.+larığa 19/3

āyet (Ar.): Ayet, işaret, belirti, delil
 a.+de 32/3

ayt- (T.): Söylemek, demek
 a.-adur 26/5, 27/11, 61/7, 72/6, 79/6, 77/9
 a.-a al- 6/2
 a.-ıp 21/5, 80/2
 a.-ıpdur 32/14, 34/8, 35/14, 35/3, 36/6,
 37/13, 39/10, 40/11, 40/7, 41/5, 43/8,
 45/10, 45/6, 50/6, 76/12, 76/6
 a.-ıpdurlar 13/11
 a.-kan 51/4, 54/4, 77/5
 a.-kanda 70/13, 70/9
 a.-kandur 25/11
 a.-kanıdın 50/10
 a.-kanını 66/7
 a.-kanları 47/3
 a.-mağandur 69/3
 a.-mağ 8/12
 a.-mas 71/7
 a.-mas-men 36/8
 a.-mas-sen 20/6
 a.-sa 20/6, 70/6
 a.-sağ 26/8
 a.-tı 16/7, 31/12, 32/8, 36/1, 37/5, 50/7,
 52/12, 53/10, 53/13, 61/14, 62/6, 72/1
 a.-ur 27/2, 39/13, 41/2, 45/10, 46/6, 69/1,
 80/10
 a.-urlar 13/14
 a.-urmiz 61/8, 72/3
 a.-ur-miz+(hamdveşükr) 82/6
 a.-ur-sen 19/13

ayıl- (T.): Söylenmek, arz edilmek,
 anlatılmak
 a.-ıpdur 51/9, 75/4

a.-mağandur 45/3
 a.-ur 71/6, 71/8

az (T.): Az, nadir
 a. 13/9, 56/14, 57/2

az- (T.): Sapmak, azmak, yoldan çıkmak
 a.-ğan 42/9

‘azāb (Ar.): İşkence, üzüntü, keder
 ‘a. 62/11

āzād (Far.): Kurtulmuş, hür, serbest
 ā. 78/12

āzādlik (Far.+T.): Bağımsızlık,
 serbestlik
 ā. 44/8, 48/14, 73/2

āzār (Far.): İncitme, sıkıntı, rahatsızlık
 verme
 a. 12/5

‘azāyim (A.ç.): Dualar, tılsımlar, büyüler
 ‘a. 18/9

baba (T.): Baba
 b.+ları 45/14
 b.+sı 54/12

Bābil (ö.a.): Babil, Mezopotamya’da
 bulunan antik bir medeniyeti ifade eder.
 B. 75/12

bāğ (Far.): Bağ, bahçe
 b. 20/14, 21/14, 67/3
 b.+ka 21/1
 b.+larını 64/9
 b.+nı 21/6

bāgbān (Far.): Bahçıvan
 b.+nı 20/14, 21/7

bağışla- (T.): Bağışlamak
 b.-r-men 46/7

bağlan- (T.): Bağlanmak, esir, tutsak
 olmak
 b.-ğanlarga 44/8

bahā (Ar.): Değer, kıymet, bedel
b. 67/1

bağ- (T.): Bakmak

b.-alı 31/5
b.-kalı 54/5
b.-sa 21/7

bākī (Ar.): Sonsuz, kalıcı
b. 37/4, 46/9, 74/14, 77/11, 77/13
b.+dür 34/7

bākire (Ar.): Bekâr kız
b. 33/1, 34/1

bala (T.): Çocuk
b. 54/12, 58/10, 58/13, 58/8, 67/10, 70/6
b.+ğa 71/2
b.+lar 80/14
b.+ları 55/11, 70/12, 70/3
b.+larını 56/13
b.+larını 9/1, 13/7
b.+m 71/7
b.+nın 58/12
b.+sı 71/5

balık (T.): Balık
b. 61/9, 67/1

bar- (T.): Gitmek, ulaşmak
b.-ıp 18/13, 18/8, 64/6
b.-ursen 18/4, 18/5, 19/7

bar (T.): Var, mevcut
b. 14/3, 16/5, 22/12, 23/6, 39/12, 4/8, 71/9
b.+dur 12/11, 19/2, 25/12, 29/1, 67/11, 71/10, 79/8
b.+durlar 14/2

barça (T.): Hepsi, tamamı, bütün, cümle
b. 32/10, 71/13
b.+sını 41/1
b.+sını 20/9

bas- (T.): Basmak, kaplamak
b.-ıp+(ot) 21/4
b.-masun 18/11

baş (T.): Baş, kafa; lider
b. 44/13

b.+ığa 62/13
b.+ının 63/2
b.+ınnı 32/1

başka (T.): Başka
b. 12/10, 22/10, 24/5, 26/8, 27/12, 28/14, 28/4, 52/13, 57/6, 8/7
b.+lardın 49/6, 63/4, 68/4
b.+largâ 68/1
b.+larını 20/11

bâtl (Ar.): Geçersiz, asılsız
b. 18/3, 19/10, 19/2, 19/9, 39/2

bâṭn (Ar.): İç, gizli anlam
b.+daki 12/3
b.+ğa 29/10
b.+ıdaki 28/13

bay (T.): Zengin
b. 15/7, 50/4
b.+lar 43/1

bāzār (Far.): Pazar, alışveriş yapılan, sosyalleşilen yer
b.+largâ 9/4

bā'zī (Ar.): Bazı
b.+lar 3/10
b.+sı 15/3

be (Far.): Kelime başına getirilerek zarflar teşkil eden “ile, için, -e kadar, -e göre” anlamında ön ek
b.-cân-ı dil “Gönülden” 81/10
b.-temşîl “Benzetmeyle” 67/10

becā (Ar.): Gerekli, uygun
b. 20/11, 24/14, 26/6, 39/5, 5/14, 58/5, 59/13, 61/6, 65/6, 77/6, 81/11

becebāz (Far.): Livata yapan, oğlancı
b. 8/5

bedel (Ar.): Karşılık, bedel
b. 23/10, 23/14, 24/4, 24/8
b.+ide 20/1, 23/5, 24/11

beden (T.): Vücut
b.+ge 7/5, 7/9

behişt (Far.): Cennet

b.+de 31/8

b.+din 31/11

b.+ge 5/8

behremend (Far.): Faydalanmış,

nasiplenmiş

b. 7/2

belā (Ar.): Gelecek olan bir sıkıntı,

kehanet, dert

b. 33/6

b.+sı 56/12

Belh (ö.a.): Belh, bir şehir adı

B. 54/1

belki (Far.): Muhtemelen, belki

b. 11/5, 14/13, 72/14, 74/7

bend (Far.): Bağ, zincir, esaret iltisak

b. 64/9

b.+ge 61/12

b.+lerini 64/7

bende (Far.): Kul, köle

b.+lerige 25/8, 69/8, 81/14

b.+lerinin 46/12

b.+m 41/6, 43/2, 43/9

Benî İsrâîl (ö.a.): İsrailoğulları

B. 48/7

B.+ğa 34/13

ber- (T.): Vermek

b.-di 64/3, 80/8

b.-di+(cevāb) 53/6, 62/2, 62/7

b.-di+(revāc) 55/6

b.-di+(ta' līm) 78/9

b.-geli+(haber) 44/7

b.-geli+(şifā) 44/8

b.-geli+(teselli) 44/11

b.-gen 13/2, 23/13, 7/8, 79/6

b.-gen+(ta' līm) 79/10

b.-gen+(tiriglik) 70/10

b.-gendür 82/7

b.-gendür+(akl) 10/8

b.-gendür+(kuvvet) 8/4

b.-gey 16/10, 16/11

b.-geymen 62/9

b.-gil 19/6

b.-ip 13/9, 23/12, 78/14

b.-ip+(haber) 48/13

b.-ip+(ta' līm) 66/7, 68/11, 79/6

b.-ip+(teselli) 49/2, 78/10

b.-ipdür 10/12, 10/3, 25/9, 27/5, 6/8, 7/4, 8/14

b.-ipdür+(haber) 40/1

b.-ipdür+(köñül) 11/1, 11/12

b.-ipdür+(kulak) 6/14

b.-ipdür+(ta' līm) 70/1

b.-medi 14/13

b.-medi+(cevāb) 49/13

b.-megendür 79/5

b.-megendür+(ta' līm) 68/2

b.-mek 73/8

b.-mek+(āzār) 12/5

b.-mek+(şifā) 73/2

b.-mek+(teselli) 73/5

b.-men 16/13

b.-meydür+(kuvvet) 30/12

b.-meydür+(yaruğluk) 52/13

b.-ür 49/3, 79/3

b.-ür+(şifā) 48/13, 78/11

b.-ür+(ta' līm) 79/12

b.-ürsen+(cevāb) 24/9

berāber (Far.): Birlikte, aynı amaç

doğrultusunda

b. 29/9, 53/7

bereket (Ar.): Bolluk

b. 26/1, 32/12, 47/6, 72/8, 81/1, 81/2, 81/6

beril- (T.): Verilmek

b.-gen 67/3

b.-gey 45/1

b.-ür 33/6, 58/9

ber-ķarār (Far.): Aynı durumda, aynı

kararda

b. 74/10

beşyüzyetmişbir (T.): Beş yüz yetmiş bir

b.+inçi 54/9

beyān (Ar.): Açıklama ifade, bildirme

b. 51/7, 57/4, 57/7, 69/10

beyt (Ar.): Ev, mekan

b.+ige 39/11

Beyt-i İsrâ'îl (ö.a.): İsrailoğullarının evi, yurdu
B. 45/11, 46/2

Beytü'l-Lahm (ö.a.): Beytullahim, tarihî ve dinî bir yerin adıdır, peygamberlerin mucizelerinin gerçekleştiği yer
B.+de 35/1, 58/11, 58/4

Beytü'l-Lahm Efrâta³⁰ (ö.a.): İncil'de geçen bir topluluk adı, Beytullahim'de yaşayan halk
B. 34/9

Beytü'l-muqaddes (ö.a.): Kudüs şehri
B. 39/7, 50/12, 76/7
B.+ge 76/11

bî-günâh (Far.): Suçsuz, günahsız
b. 39/6

bîhûde (Far.): Boş, gereksiz
b. 18/10

bil- (T.): Bilmek
b.-e dūr- 12/8-9
b.-gende 27/12, 4/14, 4/8
b.-genimizni 5/14
b.-gîl 38/5
b.-ipdürler 48/6
b.-mek 4/4
b.-mesler 14/1
b.-mesmiz 5/13
b.-se 72/7
b.-sün 31/2
b.-ürler 3/10
b.-ürmiz 16/9, 3/5
b.-ürsen 9/10

bildür- (T.): Bildirmek
b.-mek 73/3

bilen (T.): İle, edat
b. 11/6, 13/6, 18/8, 19/2, 21/8, 22/13, 22/14, 24/2, 26/8, 30/1, 30/10, 31/12, 31/13, 31/7, 34/5, 36/7, 37/3, 38/11, 38/14, 38/2, 39/14, 4/2, 4/3, 41/13, 43/1, 45/12, 45/12, 45/14, 46/2, 47/13, 48/4,

49/14, 49/7, 50/4, 54/10, 56/14, 56/9, 57/11, 59/1, 61/1, 61/9, 63/4, 63/5, 65/5, 66/10, 67/4, 74/10, 74/2, 77/12, 78/11, 78/4, 8/3, 9/7

biliş (T.): Bilme, anlama
b.+i 43/2

bilmeslik (T.): Bilmemek, bilgisizlik
b. 23/6

binā (Ar.): Yapı, inşa etme
b. 38/6

bir (T.): Tek, bir
b. 8/4, 8/5, 11/2-11, 14/3, 14/8, 15/13, 16/11, 16/2, 16/3, 16/5, 16/5, 16/5, 16/9, 18/3, 18/6, 19/14, 20/10, 20/14, 20/4, 20/7, 22/6, 23/10, 23/11, 23/11, 23/12, 23/13, 23/14, 23/14, 23/6, 23/8, 23/9, 23/9, 24/1, 24/2, 24/3, 24/4, 25/1, 25/8, 28/4, 29/6, 31/8, 32/4, 32/6, 33/1, 33/14, 33/2, 33/4, 33/6, 33/6, 34/1, 34/2, 34/3, 35/7, 36/6, 38/11, 38/13, 39/3, 4/13, 4/8, 40/12, 40/13, 40/3, 40/5, 40/8, 40/9, 44/10, 44/9, 45/12, 45/2, 45/9, 46/10, 46/10, 47/12, 47/8, 48/2, 48/6, 48/9, 49/4, 51/1, 51/10, 52/11, 52/12, 52/14, 52/6, 53/8, 53/8, 53/9, 54/10, 55/10, 55/9, 56/1, 56/3, 58/2, 58/4, 58/7, 58/8, 58/8, 58/9, 59/7, 6/3, 60/3, 60/4, 61/5, 62/12, 62/13, 62/14, 62/6, 63/2, 63/7, 63/8, 71/6, 71/6, 72/1, 73/11, 74/10, 77/8, 78/5, 79/7, 80/3
b.+i 15/5, 15/8, 29/7, 57/3
b.+imiz 42/9
b.+ini 25/12, 25/13
b.+ni 13/4

birbiri (T.): Birbirleri
b.+ni 9/7
b.+ge 10/1, 10/9, 17/2

biri (T.): Birisi, kimse
b.+ge 18/6

birinçi (T.): Birinci, ilk sırada
b. 26/11

birle (T.): İle, birlikte
b. 10/4, 10/4, 13/5, 15/10, 17/5, 22/8, 26/13, 26/14, 26/14, 27/8, 27/8, 27/8,

³⁰ Kelime, Arapça *efrād* (fertler) kelimesinden geldiği düşünülse de İncil çevirilerinde özel isim olarak geçtiği için bu şekilde alınmıştır.

28/8, 30/3, 30/6, 31/10, 32/12, 33/12,
38/12, 42/8, 43/2, 43/8, 47/6, 51/4, 53/7,
55/2, 56/3, 6/9, 60/11, 63/13, 64/12, 64/8,
69/12, 69/7, 74/12, 74/9, 77/12, 77/5,
79/11, 8/10, 80/10, 82/4

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm (Ar.):
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla"
anlamında ibare, besmele
B. 3/1

bī-vech (Far.): Hiçbir şekilde, hiçbir
sebeple veya suretle
b. 12/5

biz (T.): Birinci çoğul şahıs zamiri
b. 11/13, 17/11, 19/5, 24/11, 31/1, 41/10,
41/10, 41/13, 42/3, 42/8, 5/10, 59/4, 59/4,
61/8, 70/8, 72/9, 78/4
b.+ge 31/2, 33/6, 51/12, 58/8
b.+ler 22/10, 43/5, 5/12, 51/10
b.+large 25/10, 69/10, 69/5, 82/7
b.+lerni 70/9
b.+lernin 69/14
b.+ni 22/4
b.+nin 49/5, 49/7, 49/8, 74/5

boğuzla- (T.): Boğazlamak
b.-galı 49/10

boğuzlan- (T.): Boğazlanmak
b.-galı 42/12

bol- (T.): Olmak
b.-a dur- 19/10, 29/5, 51/6, 52/11, 76/2
b.-ğanlar+(kayıl) 3/9
b.-dı 43/1, 54/3, 58/14
b.-dı+(karaḡu) 64/2
b.-dı+(ma'lūm) 77/6
b.-dı+(munḡarız) 76/4
b.-dı+(pādiṣāh) 52/6, 55/10, 56/1
b.-dı+(sābit) 75/1
b.-dı+(tamām) 50/2
b.-dı+(vāḡı') 60/9
b.-dı+(yok) 74/13, 76/4, 77/2
b.-dı+(zāhir) 50/1
b.-dılar+(esīrb) 75/12
b.-dılar+(helāk) 22/14
b.-galı+(fānī) 50/5
b.-galı+(kefāret) 38/1
b.-ğan+(ālūde) 25/5

b.-ğan+(ḡarāb) 28/9
b.-ğan+(murdar) 80/11
b.-ğan+(mübtelā) 56/12, 7/13
b.-ğan+(rāzī) 43/10
b.-ğan+(ta'alluḡ) 29/1
b.-ğan+(zarūr) 7/2
b.-ğanda 53/9, 55/2
b.-ğandın+(ṣādir) 38/6
b.-ğandur 22/11
b.-ğanını+(günāhkār) 12/2
b.-ğanını+(iş) 15/14
b.-ğanlarḡa 73/1, 78/10
b.-ğanlarını+(esīr) 63/11
b.-maḡ+(kefāret) 74/4
b.-maḡı+(ḡarāb) 74/11
b.-maḡıḡa 16/13
b.-maḡıḡa+(ziyāde) 77/14
b.-maḡnı+(izzetlik ve ḡürmetlik) 15/7
b.-mas 24/9
b.-mas+(nihāyet) 33/11, 65/4, 77/14
b.-masa 17/13, 18/9, 71/5
b.-masdın+(āferīde) 77/7
b.-masun+(ṡama' ve ḡased) 28/7
b.-may 19/5
b.-sa 29/12, 36/14, 38/8, 53/12, 6/12,
61/7, 62/2, 71/7, 79/10, 81/5, 9/12
b.-sa+(āriz) 18/7
b.-sa+(ḡādīṣe) 18/3
b.-sa+(ṣādir) 22/11
b.-sa+(ṡikestelik) 16/2
b.-sam 20/1
b.-saḡ 30/1, 34/10, 8/9
b.-up 41/7, 47/11, 47/13, 80/4
b.-up+(bay) 15/7
b.-up+(behremend) 7/3
b.-up+(gālib) 52/10
b.-up+(ḡāmīle) 33/2, 34/1, 58/3, 58/7
b.-up+(ikrār) 65/10
b.-up+(kesel) 14/9
b.-up+(nāzil) 59/8
b.-up+(sākin) 82/3
b.-up+(tevāzu') 35/6, 61/4
b.-up+(yok) 54/8, 57/9
b.-up+(zaḡmdār) 42/5, 49/9
b.-up+(zarār) 4/7
b.-updur+(bereket) 81/2
b.-updur+(mübtelā) 8/7
b.-updur+(sebeb) 8/14
b.-updur+(zāyi') 22/1
b.-updurlar 81/1
b.-ur 17/6, 22/3, 33/7, 34/3, 34/4, 38/12,

38/7, 39/5, 39/6, 4/10, 41/6, 41/7, 47/9,
48/10, 5/3, 70/12, 73/11

b.-ur+(bākī) 77/13

b.-ur+(bedel) 23/11, 23/14, 23/5, 24/4,
24/8

b.-ur+(fā'ide) 23/2

b.-ur+(fā'idesi) 20/12

b.-ur+(giriftār) 26/3

b.-ur+(ḥafa) 21/7

b.-ur+(ḥarāb) 50/12, 76/7

b.-ur+(helāk) 5/5

b.-ur+(kāhin) 49/5

b.-ur+(kefāret) 39/4

b.-ur+(ma'lūm) 11/7, 30/13, 37/9

b.-ur+(meşgūl) 15/10

b.-ur+(rūšen) 9/14

b.-ur+(şābit) 48/4

b.-ur+(sebeb) 5/9

b.-ur+(sezāvar) 20/10

b.-ur+(vīrān) 39/8

b.-ur+(yoğ) 39/9, 50/13, 76/8

b.-urlar 46/5

b.-urlar+(muntazır) 44/4

b.-urmen 46/5

b.-urmez 22/5

b.-ursen+(günāhkār) 17/9

b.-uşka+(helāk) 53/9

boluş (T.): Oluş, var oluş

b.-ı 45/6

boşat- (T.): Boşaltmak

b.-ıp 64/7

boyun (T.): Boyun, eğilme

b.+uğga 18/14

bozuğluğ (T.): Bozulma, düzen ve isyan
gibi ahlaki çöküş

b.+ka 37/14

b.+larımız 42/5

b.+larını 46/6

bozuğ (T.): Bozulmuş, işlevsiz

b. 9/9

bölek (T.): Ayrı, farklı

b. 4/9, 5/3, 15/1, 21/5, 22/14, 24/2, 52/14,
67/6, 80/5-7

bu (T.): 1. Bu, işaret sıfatı

b. 11/6, 13/14, 17/14, 19/13, 20/1, 21/1,
21/7, 22/7, 23/5, 26/1, 26/2, 26/6, 27/1,
27/11, 27/2, 27/4, 27/6, 28/9, 29/14, 29/6,
3/6, 31/1, 32/5, 33/14, 34/2, 34/3, 34/4,
34/5, 35/8, 36/12, 37/9, 39/14, 39/2, 4/14,
41/2, 43/4, 45/5, 45/9, 46/11, 46/8, 49/4,
5/2, 5/6, 5/8, 52/10, 52/9, 53/11, 54/2,
56/14, 56/3, 58/11, 58/14, 58/4, 58/9, 6/2,
6/8, 60/8, 62/2, 62/5, 63/6, 63/9, 65/7,
7/12, 7/7, 70/13, 70/4, 70/7, 70/9, 71/8,
72/11, 72/7, 76/12, 77/11, 77/7, 78/4

2. Bu, işaret zamiri

b. 52/12, 54/5, 67/8

b.+dur 26/12, 27/9, 28/1, 46/3, 52/1, 72/2

b.+lar 29/2

b.+lardın 55/12

b.+larını 12/9

b.+larının 12/7, 29/4, 57/3, 67/12, 78/7

Buhārā (ö.a.): Buhara, şehir adı

B. 53/14, 55/9

bura- (T.): Koklamak, koku almak

b.-ğalı 11/9

b.-mağ 7/4

burun (T.): Burun (vücut organı)

b. 11/9

buyruk (T.): Emir

b.+ı 25/12

buyruk (T.): Emir, buyruk

b.+ını 6/3

b.+larıdın 5/14

b.+larını 5/12, 6/1

buyur- (T.): Buyurmak, emretmek

b.-ğan 21/12, 22/2, 24/14, 50/13

büt-hāne (Far.): Tapınak, put evi

b. 52/9

b.+siga 52/7

büt-perest (Far.): Putperest

b.+ler 12/8, 34/2

b.+lerni 17/10

b.+lerninki 17/12

bütperestlik (Far.+T.): Putperestlik,
putlara tapma
b.+nin 19/9

cādüger (Far.): Büyücü, sihirbaz
c. 17/14
c.+large 18/5

cān (Far.): Ruh, yaşam, hayat
c.+ı 14/12, 15/1
c.+ım 43/9
c.+ın 26/14, 27/8
c.+ını 64/2, 71/13, 74/8, 80/8
c.+ları 64/6
c.+larımı 68/1

cāy (Far.): Yer, konum
c.+nı 11/2

cebr (Ar.): Zorbalık, baskı
c. 12/5, 13/8

cehd (Far.): Çaba, gayret
c. 28/5, 28/8

cehennem (Ar.): Sonsuz azap yeri
c. 63/11, 64/4
c.+din 80/1
c.+ge 25/2

celāl (Ar.): Yücelik, haşmet
c.+ı 35/11
c.+ini 65/12

Celcese (ö.a.): Celile, kuzey İsrail'de
bulunan bir bölge
c. 63/13

cem (Ar.): Toplanma, bir araya gelme
c. 13/5, 66/1

cemāl (Ar.): Güzellik, hoşluk
c.+i 41/9, 59/3

cenk (Far.): Savaş, çatışma
c. 38/12, 62/4, 63/14
c.+lerde 53/6

cennet (Ar.): Cennet
c. 64/4
c.+ni 63/10, 65/8

cevāb (Ar.): Karşılık, cevap
c. 24/9, 49/12, 53/6, 62/1, 62/7

cevānib (Ar.): Kenarlar, taraflar
c.+deki 55/2

cezīre (Ar.): Ada
c.+ler 44/3

cidd (Ar.): Bir işi çalışıp çabalayarak
yapma, gayret
c. ü cehd 28/5, 28/8

cihāngīr (Far.): Dünya fatihi, büyük
hükümdar
c.+ler 56/14

cin-keş (Ar.+Far.): Cinlerle ilgilenen
kimse
c. 17/14

cism (Ar.): Cisim, madde
c.+i 71/12

cismānī (Ar.): Bedensel, cismani
c. 70/11
c.+dür 72/5

çak- (T.): Saldırmak, vurmak
ç.-ar-sen 32/2

çana- (T.): Kesmek, parçalamak
ç.-p 21/1

çek- (T.): Afyon ve benzeri ürünleri
burnuna çekmek
ç.-dür 7/11

Çengiz Han (ö.a.): Moğol hükümdarı
Cengiz Han
Ç. 55/7-11-13-14

çevre (T.): Çevre, etraf
ç.+side 65/13

çık- (T.): Çıkmak, ortaya çıkmak
ç.-adur 4/7, 28/12, 36/4
ç.-an 41/8
ç.-anının 76/9
ç.-ar 34/11, 47/7
ç.-ıp 48/8, 55/14

ç.-ış 34/11, 77/9
 ç.-kan 59/2
 ç.-kandır 67/9
 ç.-kanı 64/12
 ç.-tı 61/1
 ç.-tı+(cān) 15/1

çıkār- (T.): Çıkarmak, dışarı almak
 ç.-adur 45/9, 65/1
 ç.-galı 45/13
 ç.-ğanda 31/11
 ç.-mas 43/12
 ç.-ur 43/11, 44/1, 67/8

çiraylġ (T. < Far. çehre): Göz alıcı, güzel
 ç.+rak 45/1

çiraylıġ (T. < Far. çehre): Güzellik
 ç. 79/5

çiçek (T.): Bitkilerin baş kısmı, çiçek
 ç.+lerdin 67/6

Çīn (T.): Çin, Çin ülkesi
 Ç. 55/8

Çīn Maçīn (T.): Çin ve Maçin, Uzak Doğu
 Ç. 53/14

çiġ (T.): Sağlam, sıkı, sabit, sert
 ç. tut- “Sağlamca tutmak” 21/12

çolak (T.): Bir kolu olmayan kişi
 ç.+larını 56/8

çoġ (T.): Çok, büyük
 ç. 12/1, 12/7, 12/9, 15/6, 17/8, 19/11, 20/2, 29/11, 33/3, 35/3, 36/14, 4/7, 41/7, 49/4, 51/1, 54/3, 55/10, 58/14, 61/1, 63/8, 69/3, 69/8, 71/10, 73/11

çöl (T.): Çöl, kurak yer
 ç.+din 53/8

çömkeş (T. < Far. cinn-keş) Büyü, sihir
 ç. kıl- “Büyü yapmak” 18/9

çünkü (Far.): Çünkü, sebebiyle
 ç. 19/, 20/12, 23/2, 24/13, 25/3, 27/3,

29/13, 3/2, 33/6, 43/3, 44/6, 45/10, 46/6, 50/6, 54/6, 57/6, 59/11, 71/10, 77/2, 79/11, 82/6

dānā (Far.): Bilen, bilici, bilgin, bilgili
 d.+lar 67/12

Dānyāl (ö.a.): Danyal peygamber
 D. 37/13, 39/2, 50/10, 76/6

dār (Far.): Darağacı, direk
 d. 63/8, 76/13
 d.+ğa 63/1, 74/6, 76/12
 d.+nın 63/2, 80/4

darb (Ar.): Vurma, darbe
 d. kıl- “Vurmak” 42/3

Dāvud (ö.a.): Davut peygamber
 D. 35/14, 36/14, 45/5, 50/6
 D.+ğa 36/6, 36/8
 D.+nın 33/9, 36/13, 47/10, 47/7, 58/10, 58/2, 65/2, 77/13

dē- (T.): Söylemek, demek
 d.-di 16/10, 16/12, 72/3
 d.-diler 53/12, 61/11
 d.-gen 13/4, 16/3, 19/2, 24/10, 52/5, 59/12, 60/2, 60/3, 63/13, 65/6, 66/4, 69/7, 70/12, 72/5, 78/1
 d.-gende 53/5
 d.-genini 79/8
 d.-genler 18/1
 d.-p 16/14, 17/11, 18/10, 18/12, 18/5, 19/6, 20/5, 21/12, 21/5, 22/11, 23/5, 24/9, 25/9, 26/5, 28/8, 29/8, 31/2, 31/9, 33/2, 39/12, 4/1, 40/3, 42/4, 46/5, 5/11, 51/10, 52/11, 53/13, 53/6, 54/5, 6/12, 6/14, 6/2, 60/12, 61/6, 69/14, 70/12, 70/3, 70/6, 70/9, 71/6, 71/7, 71/8, 73/11, 80/10
 d.-pdür 26/3
 d.-r 79/14
 d.-rler 25/13, 4/3
 d.-r-sen 19/5, 8/8
 d.-se 5/7, 72/6
 d.-ydür 37/1

dēk (T.): Gibi, benzetme edatı
 d. 4/11, 15/14, 27/10, 34/3, 36/10, 36/9, 37/3, 40/13, 40/13, 40/3, 40/6, 40/9, 41/14, 41/8, 41/9, 42/12, 42/14, 42/8,

45/5, 46/1, 47/9, 48/1, 48/4, 48/9, 49/11,
49/12, 52/8, 56/10, 57/10, 58/10, 59/2,
59/3, 59/8, 61/13, 64/5, 66/8, 67/14, 67/7,
68/3, 69/2, 71/12, 73/11, 77/12, 79/4,
80/3
d.+dür 17/13

dem (Far.): Zaman
d.+ğaça 27/6

depse- (T.): Sersemletmek, sürtmek
d.-p 32/1

derd (Far.): Dert, sıkıntı
d.+imizni 49/8
d.+lerimizni 42/2
d.+nın 41/12, 49/6, 63/5

der-vâkı‘a (Ar.): Gerçekten, hakikaten
d. 76/8

deryâ (Far.): Büyük su, deniz
d. 56/10

devlet (Ar.): Belli bir toprakta bir
hükûmet idâresi altında teşkilatlanmış
bulunan bağımsız siyasi topluluk
d.+ini 75/13

Deyâne (ö.a. <Ar. ?): Tarihî Efes
şehrindeki Deyâne Tapınağı
D. 52/7

dıraht (Far.): Ağaç
d. 67/2, 76/13
d.+larını 21/4
d.+nın 31/8

dil (Far.): Kalp, gönül
d.+ide 16/2

dîn-dâr (Ar.+Far.): Dinin hükümlerini
eksiksiz yerine getirmeye çalışan, itikadı
sağlam olan kimse
d. 15/9

dîv (Far.): Şeytan, cin
d. 18/12

döst (Far.): Sevilen kimse, yakın
gönülden arkadaş, muhib

d. 12/11, 13/11, 13/13, 15/4, 26/14,
27/10, 27/5, 27/8, 57/2, 68/3, 68/6
d.+ı 71/5

du‘â (Ar.): Allah’a yakarma ve yalvarma
d. 16/10, 16/8, 29/3, 68/9
d.-yı hayr “Hayır dua” 32/8, 68/7
d.-yı bed “Kötü dua, beddua” 32/9

du‘â-hân (Ar.+Far.): Dua okumasını
bilen, dua okuyucu
d. 18/1
d.+larının 18/12

düşmen (Far.): Düşman
d. 68/7
d.+lerini 81/13
d.+lerinin 48/2, 75/10
d.+lerini 36/1, 50/7, 64/12
d.+lerinin 36/4, 65/1
d.+lerini 68/5

düşmençilik (Far.+T.): Düşmanlık
d. 17/2, 17/7, 31/13

dūzah (Far.): Cehennem
d.+ka 20/3, 81/13

dünyâ (Ar.): Evren, hayat
d. 13/5, 32/12, 77/7
d.+da 26/1, 26/2, 5/6, 54/3, 63/6
d.+daki 32/5-10, 47/6
d.+dın 62/2, 65/7
d.+ğa 13/3, 14/2, 62/8, 63/9, 80/11
d.+nı 12/11, 13/11, 13/13, 15/3, 56/3,
78/4
d.+nın 48/3

dürüst (Far.): Doğru, dürüst
d. 18/4

düşnām (Ar.): Sövme, sövüp sayma
d. kıl- “Küfretmek, sövmek” 68/8

ê- (T.): Cevherî fiil, i- fiili
ê.-kende+(behişde) 31/8
ê.-kenini 69/8
ê.-kenini+(‘âdil ve pâk) 3/4
ê.-kenini+(günâh) 12/8
ê.-kenini+(hâzır nâzır) 9/11
ê.-kenini+(sezâvâr) 25/3

è.-mes “Değil” 38/10, 54/5, 57/11, 62/5,
65/8, 7/12, 79/9
è.-mes+(‘ahdim dèk) 46/1
è.-mes+(emridür) 57/4
è.-mes+(günāhkār) 19/12
è.-mesdür+(bu) 54/6
è.-mesdür+(kaysısı) 57/5
è.-mesdür+(revā) 68/13
è.-mesdür-miz+(‘Arab) 51/11
è.-mes-men 20/5

ebed (Ar.): Sonsuz, daimi, bitmeyen
e.+ğaça 33/12, 34/6, 36/10, 36/9, 37/3,
45/8, 65/4, 74/13, 77/12, 82/5

ebedi (Ar.): Sonsuz, ebedi, kalıcı.
e. 33/8, 38/1, 50/1

ebedü’l-ebed (Ar.): Sonsuz, sonu gelmez
olan
e. 26/3, 77/11, 82/4

edā (Ar.): Yapmak, yerine getirmek
e. kıl- “Yerine getirmek” 30/3

efsāne (Far.): Boş söz, hikāye
e. 7/1

Efsūs (ö.a.): Tarihî Efes şehri
E. 52/7

ège (T.): Sahip, malik
è.+si 20/14, 67/3

eger (Far.): Şayet, eğer
e. 16/1, 17/6, 20/10, 20/7, 23/14, 26/5,
28/7, 8/9, 9/1

égin (T.): Elbise, giyim, giysi
è. 62/13

égiz (T.): Yüksek, uzun
è. 41/7

ehl (Ar.): Bir yerin, bir topluluğun
halkından olanlar, oraya mensup
bulunanlar
e.+ige 48/8, 69/10

ehl-i ‘iyāl (Ar.): Aile, çoluk çocuk.
e.+iniñ 7/13
e.+iñniñ 18/6

ékenlik (T.): Var olma, oluş
è.+i 60/1

elbette (Ar.): Mutlak, kesinlikle.
e. 5/5, 5/12, 17/8, 21/6, 22/9, 24/8

elem (Ar.): Keder, acı, üzüntü.
e. 41/13, 49/7, 63/5
e.+lerimizni 42/1
e.+ni 8/3

el-hamdü li’l-lāh (Ar.): “Allah’a
hamdolsun” anlamına gelen söz
e. 17/11

émdi (T.): Şimdi, şu anda
e. 11/13, 20/7, 26/10, 31/2, 51/7, 57/13,
62/5, 66/6, 78/6
e.+din 33/12

emîr (Ar.): Bey, şef, yönetici.
e.+i 33/9, 37/10, 47/11, 81/4
e.+idür 57/4, 81/7
e.+niñ 38/11

Emîr Timûr (ö.a.): Timur, Timurlenk
E. 55/13

emr (Ar.): Emir, buyruk, ferman
e. 25/13, 26/11, 27/11, 27/9, 28/1, 29/1,
38/6, 41/1
e.+i 75/5
e.+iğaça 38/7
e.+ini 20/10
e.+ler 28/13, 29/11
e.+large 29/10, 29/14
e.+lerini 26/7, 28/7
e.+ni 26/11, 27/1

ér- (T.): Cevherî fiil, i- fiili
è.-di 58/11, 62/2, 68/12, 74/5, 77/8,
78/11, 79/13, 79/9, 80/6
è.-di+(aytur ér-) 69/1, 80/10
è.-di+(bar ér-) 14/3, 16/5, 22/12
è.-di+(berür ér-) 79/3
è.-di+(çıkarur ér-) 67/8
è.-di+(dār ér-) 63/8

è.-di+(dèk èr-) 41/14
 è.-di+(dèr èr-) 79/14
 è.-di+(kamuş èr-) 63/7
 è.-di+(kılur èr-) 79/10
 è.-di+(kız èr-) 58/2
 è.-di+(lāzım èr-) 11/3
 è.-di+(pādişāh èr-) 63/9
 è.-di+(sağlar èr-) 14/8
 è.-di+(tapşurur èr-) 68/14
 è.-di+(tartar èr-) 53/7
 è.-di+(te' ayyün èr-) 50/3
 è.-di+(tikendin èr-) 63/7
 è.-di+(ülfet èr-) 41/13, 49/7, 63/6
 è.-di+(yağşı bolur èr-) 17/6
 è.-di+(yırak èr-) 30/7
 è.-di+(yoğ èr-) 41/10, 41/11, 52/9, 59/4, 59/5
 è.-diler 60/12, 62/4
 è.-diler+(öter èr-) 53/8
 è.-dük+(azğan èr-) 42/9
 è.-dük+(yanğan èr-) 42/10
 è.-di +(bolsa èr-) 6/12

èr (T.): Erkek, koca
 e.+iniğ 24/1, 24/3

èrgeş- (T.): Peşinden gitmek, takip etmek.
 e.-gey-miz 52/2
 e.+ken 60/10

Ermiyā (ö.a.): Eski Ahit'te hikâyesi anlatılan bir peygamber
 E. 45/10, 46/8

esîr (Ar.): Tutsak, köle.
 e. 63/11, 75/12
 e.+lerge 44/8, 48/14, 73/2
 e.+leriğa 64/10
 e.+lerni 78/12

èşek (T.): Eşek, hayvan.
 e. 35/12
 e.+ke 35/6, 60/5
 e.+idin 28/4
 e.+ke 48/2, 61/5
 e.+ni 60/4
 e.+niğ 35/7, 61/5

Eşi'yā (ö.a.): Eski Ahit'te geçen Eşiyâ peygamber

E. 32/14, 33/13, 41/5, 43/4, 44/5, 45/1
 E.+niğ 43/8, 59/1

eṭrāf (Ar.): Yanlar, taraflar
 e. 55/2
 e.+ıdaki 55/5

evlād (Ar.): Çocuklar, nesil
 e.+ıdın 36/13

evvel (Ar.): İlk, önce.
 e. 33/14, 6/1
 e.+din 68/11
 e.+kı 5/9

ey (T.): Hitap için kullanılan ünlem, ey!
 e. 34/8, 35/4, 35/4, 61/2, 61/3

ezel (Ar.): Başlangıcı olmayan zaman, ezeli
 e. 34/12
 e.+dindür 35/2
 e.+niğ 77/9

èzil- (T.): Zayıf düşmek, yenilmek
 è.-gen 43/13, 48/11, 72/12
 è.-genlerni 78/13

fā'ide (Ar.): Fayda, yarar, kâr, kazanç, menfaat
 f. 20/7, 23/2, 7/6
 f.+si 20/12

fā'ideliğ (Ar.+T.): Faydalı, yararlı
 f. 15/13, 8/13

faḫîr (Ar.): Yoksul, zavallı, biçâre
 f. 14/1
 f.+lerğa 23/11, 72/14
 f.+niğ 16/5

fāl (Ar.): Fal, çeşitli şeylere bakarak gelecekte olacaklar hakkında anlamlar çıkarma işi
 f. 52/10

fānî (Ar.): Ölümlü, geçici
 f. 50/5

fark (Ar.): Fark, başkalık, ayırma
f. 8/3
f.+ını 78/8

Faşh (Ar.): Pesah, Fısıh veya Hamursuz Bayramı, bir Yahudi bayramı ve festivali
F. 'İydi "Pesah Bayramı" 60/8

fāsık (Ar.): Allah'ın emirlerini tanımayan, günahkâr
f.+lar 42/14

fāsīd (Ar.): Fesat çıkarıcı, bozucu
f. 13/5, 8/10

fedā (Ar.): Feda etme, adama, gözden çıkarma
f. 68/1, 74/8, 80/8

feh̄m (Ar.): Anlayış, kavrayış
f. 11/11

feh̄msizlik (Ar.+T.): Anlayışsızlık, kavrayışsızlık
f. 7/7

ferāḡat (Ar.): Feragat, vazgeçme
f. 82/4

ferāset (Ar.): Kavrayış, seziş, ileri görüşlülük
f.+ın 27/11

ferište (Far.): Melek
f.+ler 65/14, 82/3
f.+si 39/12

feryād (Far.): Bağırış, haykırış
f. 56/7

fesād (Ar.): Bozgunculuk, fesat
f. 28/10

fırşat (Ar.): Uygun an, fırsat
f. 21/13
f.+da 4/10, 40/1, 56/2

fikr (Ar.): Düşünce, fikir
f. 24/8, 5/1
f.+ler 11/5

fi'l (Ar.): Amel, iş
f. 57/6

fitne (Ar.): Karışıklık çıkarma, fitne
f. 28/10

fitne-engīz (Far.): Fitne koparan
f. 9/9

fulān (Ar.): Falan, bir kimse
f. 19/4

ḡāfillik (Ar.+T.): Gafillik, boş bulunma
ḡ.+da 4/6

ḡālib (Ar.): Üstün gelen, galip
ḡ. 52/10, 64/4

ḡam (Far.): Keder, üzüntü
ḡ. 56/12
ḡ.+ge 30/14

ḡam-gīn (Far.): Kederli, üzüntülü
ḡ. 44/14, 45/3, 49/2, 73/7
ḡ.+lerḡa 49/2
ḡ.+lerḡe 78/9

ḡarā'ib (Ar.): Tuhaflıklar, gariplikler
ḡ. 6/6

ḡazel (Far.): Lirik şiir, gazel
ḡ.+ler 9/8
ḡ.+lerige 9/2

geh (Far.): Bazen anlamında edat
g. 24/5, 28/4

ḡıybet (Ar.): Başkalarını çekiştirme, dedikodu
ḡ. 12/12, 6/14, 9/9

giriftār (Far.): Esir, tutsak, tutkun
g. bol- "Yakalanmak, duçar olmak" 26/3

ḡūr (Far.): Mezar, kabir
g.+ḡa 60/3
g.+ı 50/3

ḡuşşā (Ar.): Üzüntü, keder
ḡ.+ge 56/12

ġušt (Far.): Et, canlının eti
ġ.+ıġa 14/14

ġuŧt (Far.): Söz, kelam
g. 9/2

ġül (Far.): Gül bitkisi, ġül çiçeġi
g. 21/2, 21/4

ġünāh (Far.): Suç, ġünah
g. 12/7, 12/9, 19/14, 22/11, 3/2, 30/9,
63/13, 66/2, 7/12, 78/13, 8/9, 80/10
g.+dın 25/8, 4/3, 65/9, 71/2
g.+durlar 12/13
g.+ġa 78/11
g.+ıġa 23/14
g.+ını 42/10
g.+ınıġ 76/1
g.+lar 12/10, 12/3
g.+larġa 6/8, 8/14, 8/7
g.+ları 9/13
g.+larıġa 74/3
g.+larımız 49/9
g.+larımıznı 49/5, 74/5
g.+larımıznıġ 43/6
g.+larımıznı 20/1, 23/4
g.+larını 43/3, 46/13
g.+larınıġ 73/12, 75/8
g.+larınıġnı 24/11
g.+larını 37/14, 8/8
g.+larınıġ 19/13, 75/2
g.+nı 3/5, 4/1
g.+nıġ 22/7, 25/4, 39/4, 49/14, 71/1, 74/9

ġünāh-kār (Far.): ġünahkār, suçlu
g. 12/1, 17/8, 19/12, 25/2, 5/10, 61/13,
69/7
g.+dur 24/13
g.+dur-sen 20/13, 29/13, 8/11
g.+lar 81/3
g.+larġa 64/3
g.+larını 69/9
g.+larınıġ 50/3

ġünāhkārhlġ (Ar.+T.): ġünah işleme
durumu
g.+ını 3/10, 4/14

ġürūh ġürūh (Far.): Grup grup, topluluk
g. 56/8, 80/14

ġüvāh (Far.): Şahit, tanık
g. 36/11

ġüvāhlġ (Far.+T.): Tanıklık, şahitlik
g. 26/9, 62/9

ġaber (Ar.): Bilgi, duyuru
ġ. 40/1, 44/6, 48/13
ġ.+ini 80/2
ġ.+ni 59/11, 72/14

ġādiše (Ar.): Olan, ortaya çıkan, vukū
bulan her türlü hāl, keyfiyet ve oluş,
vaka, olay
ġ. 18/3
ġ.+din 24/6

ġafa (Ar.): Sır, gizli şey
ġ. 21/7

ġaġ (Ar.): Doğru, hakikat
ġ. 27/11
ġ.+ıda 51/9

ġaġīkat (Ar.): Gerçek, hakikat
ġ. 33/12, 62/9, 65/5
ġ.+ge 44/1
ġ.+nı 3/6

ġaġīkī (Ar.): Gerçek, asıl
ġ. 67/2

ġalāş (Ar.): Kurtuluş, özgürlük
ġ. kıl- "Kurtarmak" 78/14

ġalāşhlġ (Ar.+T.): Kurtarıcılık, kurtuluş
ġ. 44/9, 48/14
ġ.+nı 73/3

ġalāyīġ (Ar.): Hizmetçi, köle
ġ. 52/9

ġālet (Ar.): Durum, hal
h.+de 15/1

ġālġ (Ar.): Yaratıcı, Allah
ġ. 6/5, 7/7

ġalk (Ar.): Halk, insan topluluġu, toplum
ġ. 15/6, 22/6, 29/7, 33/3, 57/2, 60/4
ġ.+ı 38/11

h.+ım 46/5
 h.+ıngā 38/3
 h.+ka 66/6, 78/9, 79/9
 h.+lar 60/10
 h.+nı 22/9, 55/3
 h.+nıñ 15/8, 4/11, 74/3, 9/2

hālta (Ar.): Bir ölçü birimi
 h. 14/10
 h.+de 14/7

hāmd (Ar.): Övgü, şükür
 h. 44/14, 49/3, 73/8, 82/6

hāmd ü şenā (Ar.): Övgü ve teşekkür
 h. 8/12

hāmīle (Ar.): Gebe, hamile
 h. 33/1, 34/1, 58/3, 58/7

hāndek (Ar.): Hendek, çukur
 h. 38/8

hānedān (Far.): Hükümdar, devlet
 büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük
 aile
 h.+ıdın 58/11, 58/2
 h.+ının 47/10

hāniş (Ar.): Yeminini bozan, verdiği
 sözü tutmayan (kimse)
 h. kıl- “Sözünde durmamak” 45/7

harāb (Ar.): Yıkılmış, harabe
 h. 17/3, 28/9, 38/12, 50/12, 56/7, 74/11,
 76/7

harācāt (Ar.): Masraflar, harcamalar
 h. 14/8

harām (Ar.): Yasak, dinen yasaklı iş,
 günah
 h. 8/1

harīş (Ar.): Hırslı, istekli
 h. 14/2

harīşlık (Ar.+T.): Hırs, istek
 h. 13/3

has (Ar.): Dal veya ot kırıntısı, yonga,
 çöp
 h.+larını 21/10

hased (Ar.): Başkasında olan bir nîmeti
 çekememe, kendisine faydası olmadığı
 hâlde kıskançlık sebebiyle
 karşısındakinin sâhip olduğu nîmetten
 mahrum kalmasını isteme, çekememe
 h. 6/12, 15/13, 16/13, 16/14, 16/2, 28/11,
 28/6

hāşıyyet (Ar.): Bir şeye has nitelik, o
 nesnede bulunan meziyet, kuvvet
 h.+ni 10/12
 h.+i 19/2

haṭā (Ar.): Hata, yanlış
 h. kıl- “Yanlış düşmek, hata yapmak”
 79/11
 h.+larını 46/7

hāṭır (Ar.): Gönül, duygu, his
 h. ber- “Gönlünü almak” 49/2

haṭṭ (Ar.): Çizgi, yazı
 h.+ı 63/2

hatun (T.): Kadın, hanımefendi
 h. 13/7, 14/3, 14/9, 24/1, 70/6, 9/5
 h.+ıdın 28/2
 h.+lar 56/12
 h.+nıñ 31/12, 31/13, 32/4, 47/3, 58/6

hayāthık (Ar.+T.): Yaşam, hayat,
 canlılık
 h. 79/3

hayl (Ar.): Güruh, tâife, cemâat, zümre
 h.+dür 15/5

hayr (Ar.): Her durumda ve şartta
 herkesin katında iyi ve makbul olan hâl
 ve iş
 h. 11/10, 32/8

hayvān (Ar.): Hayvan
 h.+larını 21/10
 h.+ların 19/1

ḥayvānāt (Ar.): Hayvanlar
ḥ.+ğa 7/4

ḥāzır (Ar.): Hazır, mevcut
ḥ.+dın 65/4

ḥāzırılık (Ar.+T.): Hazırlık, donanım
ḥ. 21/1

ḥāzır-nāzır (Ar.): Mevcut ve gözeten
ḥ. 9/11

ḥazīne (Ar.): Toplu hâlde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddi değeri yüksek şeylerin bütünü
ḥ. 67/1
ḥ.+sideki 53/2

Ḥazret-i Âdem (ö.a.): Âdem peygamber
Ḥ. 31/7

Ḥazret-i Dāvud (ö.a.): Davut peygamber
Ḥ. 35/14, 45/5
Ḥ.+nı 47/7, 47/10

Ḥazret-i Eşî' yâ (ö.a.): Eşîya peygamber
Ḥ.+nı 58/14

Ḥazret-i Ḥavvâ (Ar.): Hazret-i Havva, Âdem peygamberin eşi
Ḥ.+nı 31/7

Ḥazret-i İbrāhīm (ö.a.): İbrahim peygamber
Ḥ.+ğa 32/7
Ḥ.+nı 32/13

Ḥazret-i 'İsâ (ö.a.): İsa peygamber
Ḥ. 66/8, 71/10, 78/8, 79/9
Ḥ.+nı 76/8, 82/2

Ḥazret-i 'İsâ Mesîḥ (ö.a.): İsa peygamber
Ḥ. 61/8, 64/11, 65/11, 67/13, 78/2
Ḥ.+nı 72/9

Ḥazret-i Lūṭ (ö.a.): Lut peygamber
Ḥ.+nı 22/6

Ḥazret-i Meryem (ö.a.): Meryem, İsa peygamberin annesi
Ḥ. 58/1

Ḥazret-i Muḥammed (ö.a.): Muhammed peygamber
Ḥ.+nı 55/1

Ḥazret-i Mūsâ (ö.a.): Musa peygamber
Ḥ. 16/10, 40/7
Ḥ.+nı 16/4, 16/6, 39/8, 50/12, 74/1, 74/12

Ḥazret-i Yahyâ (ö.a.): Yahya peygamber
Ḥ.+dın 59/6

Ḥazret-i Ya'kūb (ö.a.): Yakup peygamber
Ḥ. 37/5

hediye (Ar.): Hediye, armağan
h.+ni 39/1
h.+lerni 74/3

hefte (Far.): Hafta
h. 23/8, 23/9, 23/9, 38/4, 38/7, 38/7
h.+deki 23/10
h.+din 38/9
h.+geçe 38/13
h.+nı 39/1

helāk (Ar.): Helak, yok olma
h. bol- "Yok olmak" 22/13, 5/5, 53/9
h. kı- "Yok etmek" 22/9, 24/6, 32/5

hem (Far.): Hem, da/de anlamlı edatı
h. 12/11, 12/13, 12/8, 14/12, 14/2, 15/3, 20/1, 20/9, 22/12, 22/13, 23/7, 27/11, 27/14, 27/7, 29/12, 3/10, 3/5, 30/1, 30/12, 30/8, 30/9, 32/6, 34/10, 36/14, 38/9, 4/13, 4/9, 4/9, 46/10, 51/7, 53/12, 56/2, 57/12, 67/10, 67/11, 68/11, 68/5, 71/10, 71/9, 79/10, 8/9

hemān (Far.): Derhal, hemen
h. 23/3

hemīše (Far.): Sürekli, daima
h. 17/7, 4/2, 82/4

hemme (Far.): Hepsi, tamamı
 h. 13/12, 22/1, 24/13, 26/6, 44/11, 47/6,
 5/12, 53/11, 54/3, 6/1, 64/10, 66/2, 70/13,
 80/6, 81/7, 82/5
 h.+din 69/3
 h.+din 30/8
 h.+miz 3/5, 42/8
 h.+mizniñ 42/10
 h.+si 3/2, 12/7, 19/3, 29/5, 60/13
 h.+sige 73/5
 h.+sini 19/14, 53/2

hem-sāye (Far.): Komşu
 h.+leriğa 15/13, 16/1
 h.+leriñğa 17/4
 h.+leriñniñ 6/10
 h.+ñğa 16/11
 h.+ñni 27/9, 68/2
 h.+ñniñ 28/1, 28/2, 28/4
 h.+sinin 16/12

her (Far.): Her, her bir; edat
 h. 11/2, 11/5, 11/11, 12/8, 16/7, 18/2,
 25/1, 26/10, 26/4, 26/7, 3/10, 30/3, 31/1,
 4/4, 42/9, 5/6, 68/14, 70/4, 72/10, 72/3,
 72/6, 76/14, 79/13, 8/5, 81/2, 81/4, 9/12,
 9/7

here (T.): Bura
 h.+si 67/6

hergīz (Far.): Asla, hiçbir zaman
 h. 24/9

hey'et (Ar.): Kurul, heyet
 h.+i 41/9, 59/3

hıyāl (Ar.): Düş, hayal
 h. 13/4, 4/1, 22/11, 23/5, 30/6, 52/11
 h.+ide 26/4
 h.+iñni 30/3
 h.+ler 11/5, 8/10

hıyānet (Ar.): İhanet, hainlik
 h.+ğa 7/2

hiç (Far.): Hiçbir şey, hiç
 h. 21/13, 45/2, 49/12, 5/1, 53/3, 57/5, 6/1,
 66/7, 67/13, 71/12, 76/5, 79/3

hiçbir (Far.+T.): Hiç kimse, hiçbir
 kimse
 h. 69/1

hikāyet (Ar.): Hikāye, anlatım
 h.+de 16/3

hikmet (Ar.): Bilgelik, hikmet
 h.+ige 6/6
 h.+ler 67/11

hile (Ar.): Hile, dolandırıcılık
 h. 10/10, 13/6

Hindistān (ö.a.): Hindistan ülkesi
 H. 53/14, 55/8

hisāb (Ar.): Hesap, sayma
 h. 22/4, 4/9

hizmet (Ar.): Hizmet, görev
 h. 10/1, 23/8
 h.+ini 81/10

hizmetkār (Ar.+Far.): Hizmetkar,
 görevli
 h.+ı 71/5, 71/7
 h.+ıdın 28/3
 h.+largā 67/3
 h.+larım 62/3

hōş (Far.): Güzel, memnun
 h. 41/11, 44/6, 48/13, 59/11, 59/5, 72/14,
 80/2, 81/1
 h.+rak 45/2

hōşhālлық (Far.+T.): Hoşluk,
 memnuniyet
 h.+ıda 82/4

hōşluk (Far.+T.): Hoşluk, çekicilik
 h. 81/6
 h.+dın 35/4, 61/2

hōşluk (Far.+T.): Hoşluk, güzellik
 h. 81/6
 h.+dın 35/4, 61/2

Hudā (Far.): Allah, Tanrı
 H.+ğa 5/4
 H.+nıñ 5/12

Hudāvend (Far.): Tanrı, Allah
 H. 26/12, 26/13, 32/14, 36/3, 39/11,
 39/12, 42/10, 44/6, 45/10, 45/6, 46/6,
 50/4, 50/7, 64/14
 H.+i 35/14
 H.+din 44/9
 H.+dür 26/12
 H.+im 37/1
 H.+imge 36/1, 50/7
 H.+imizdin 44/10
 H.+imni 59/12
 H.+niñ 44/5, 60/11, 73/3

Hudāy (Far.): Allah, Tanrı
 H. 46/4, 69/4
 H.+ıñnı 26/13
 H.+mız 26/12
 H.+mızñı 80/3

Hudāy te‘ālā (Far.+Ar.): Allah Teâlâ
 H. 10/1, 11/7, 13/1, 16/10, 16/9, 20/2,
 22/3, 25/7, 25/9, 27/3, 31/10, 31/7, 32/3,
 32/7, 36/6, 40/10, 51/3, 70/13, 70/5
 H.+dın 35/9, 71/14
 H.+ğa 24/9, 30/6
 H.+nı 5/4, 70/1, 70/8
 H.+nıñ 11/13, 12/12, 22/7, 23/3, 24/13,
 25/2, 26/10, 3/4, 70/12, 71/4, 82/2, 9/11

hulāşa (Ar.): Özetle, hulasa
 h. 47/1

hulķum (Ar.): Boğaz, gırtlak
 h.+ığa 14/12

hurma (Ar.): Hurma meyvesi
 h. 60/7

hursendlik (Far.+T.): Sevinç, mutluluk
 h.+niñ 44/13

Hurūc (Ar.): İncil’in “Mısır’dan Çıkış”
 adlı bölümü
 H. 28/5

husūlsız (Ar.+T.): Olmayan,
 gerçekleşmeyen
 h. 22/4

hutne (Ar.): Sünnet
 h. kıl- “Sünnet etmek” 29/4

hūy (Far.): Doğuştan olan tabiat,
 yaratılış, mizaç
 h.+ları 57/6

huzūr (Ar.): Kat, yan, huzur
 h.+ıda 17/8, 77/8, 82/3
 h.+ığa 73/13, 74/4

hūkm (Ar.): Emir, buyruk, hüküm
 h. 31/11, 34/14, 81/12
 h.+din 80/1
 h.+i 22/8
 h.+ler 29/1
 h.+lerini 20/8, 25/11, 26/6
 h.+ni 43/11, 44/1, 44/1

hükümet (Ar.): Devlet yönetimi,
 hükûmet
 h. 37/2, 47/13, 48/3, 75/13
 h.+i 37/3
 h.+ini 47/12, 76/5

hürmet (Ar.): Saygı, hürmet
 h. tap- “Saygı görmek” 48/1

hürmetlik (Ar.): Saygıdeğer, hürmetli
 h. bol- “Hürmet göstermek” 15/7

hürmetlik (Ar.): Saygılı, saygıdeğer
 h. 15/7

h^wāhiş (Ar.): İstek, arzu
 h. kıl- “Arzu duymak, istemek” 7/10

h^wōca (T.): Hoca, öğretmen
 h.+sınıñ 21/8

h^wōr (Ar.): Aşağılık, değersiz
 h. kıl- “Dışlamak” 63/4

ılga- (T.): Seçmek, ayıklamak,
 ayırmak, tercih etmek
 1.-ğanım 43/10

ıyd (Ar.): Bayram, festival
 1.+ı 60/8

ıbādet (Ar.): Kulluk için yapılan şey,
 ibadet
 i. 61/12

i.+ge 15/10
i.+ni 38/1

‘ibāret (Ar.): Anlamında olan, ilgili
i. 26/8
i.+dür 46/14

iberil- (T.): Gönderilmek
i.-genni 52/1

İbrāhīm (ö.a.): İbrahim peygamber
i.+niñ 47/5

‘İbrānī (Ar.): İbranilere ait
‘İ. 63/3

icābet (Ar.): Katılma
i. kııl- “Katılmak” 16/8

iç (T.): İç, dâhil
i.+i 16/14
i.+ide 16/1
i.+ige 46/3

iç- (T.): İçmek, sıvı bir şeyi içmek
i.-edür 7/11
i.-mey-men 53/13

ihlās (Ar.): Samimiyet, içtenlik
i. 30/1

ihsān (Ar.): Bağışlama, bağışta bulunma
i. kııl- “Bağışta bulunmak” 11/10

iḥtimāl (Ar.): Olasılık
i. 6/3, 8/7, 19/13

iki (T.): İki sayısı
i. 13/4, 14/10, 14/11, 14/7, 15/5, 16/11,
16/12, 25/12, 61/9
i.+n 19/3
i.+ni 13/4

ikilesi (T.): Her ikisi, her ikisi birden
i. 29/8

ikinci (T.): İkinci
i. 25/7, 27/9, 34/1

ikrār (Ar.): Kabul etme, onaylama
i. kııl- “Kabul etmek” 3/6, 3/6, 4/1, 65/10

i‘lām (Ar.): Bildirme, duyurma
i. kııl- “Bildirmek” 49/1, 73/4

ilgeri (T.): İleri
i. 24/7, 51/1, 52/4, 57/3, 77/8

in‘ām (Ar.): Güven
i. kııl- “Güvenmek” 53/3

İncil (ö.a.): İncil, İsa peygambere
indirilen kutsal kitap
İ.+de 70/1, 72/10
İ.+din 58/1, 77/6
İ.+niñ 78/2, 80/2

inşāf (Ar.): Merhamet, adalet
i.+ıñ 27/2

insān (Ar.): İnsan, insanoğlu
i. 11/13, 24/12, 74/2
i.+ğa 11/7, 69/12
i.+lardin 74/2
i.+niñ 28/13, 29/2, 29/5, 30/13, 75/1

intihā (Ar.): Son, bitiş
i.+sı 48/5

intikām (Ar.): Öç alma, yapılan bir
kötülüğe gereken karşılığı verip acısını
çıkarma
i. 17/5, 44/10, 68/13, 68/14, 73/4

irāde (Ar.): İstem, dilek
i.+si 75/1
i.+sige 71/4
i.+sini 46/12

İrān (ö.a.): İran ülkesi
İ. 53/13, 55/8

is(i)m (Ar.): Ad, isim
i. 33/3
i.+i 33/8, 60/11

‘İsā (ö.a.): İsa peygamber
‘İ. 58/12, 60/8, 62/1, 62/7, 71/8, 81/7

‘İsā Mesih (ö.a.): İsa peygamber
‘İ. 59/6, 60/2, 61/11, 64/5, 66/6, 67/7,
69/2, 69/13, 70/3, 74/5, 77/7, 80/4, 80/12
‘İ.+ge 65/9

‘İ.+ni 60/5, 62/11, 82/6
‘İ.+niñ 60/1, 65/7, 66/5, 72/1, 77/5, 78/7

İskender (ö.a.): Büyük İskender
İ. 52/12, 52/5, 52/6, 53/1, 53/10, 53/13,
54/6
İ.+ge 53/4

İslām (Ar.): İslām dini
İ.+ğa 55/5
İ.+nı 55/4
İ.+nıñ 54/14

İsrā’ıl (ö.a.): İsrail ülkesi
İ.+ge 34/10

İstānbül (ö.a.): İstanbul şehri
İ. 55/8

iste- (T.): İstemek, dilemek
i.-megi 5/8
i.-mey 17/5
i.-ydür 15/8, 4/5, 69/10
i.-yduğan 39/10

istiğfār (Ar.): Bağışlanma dileme
i. kıl- “Bağışlanma dilemek” 81/3

istikbāl (Ar.): Gelecek
i.+ğa 61/1

‘işyān (Ar.): Başkaldırı
‘i. 78/13
‘i.+dın 66/2
‘i.+larımız 42/5, 49/9
‘i.+nı 37/13

iş (T.): Çalışma, faaliyet, iş
i. 15/14, 17/5, 18/1, 18/3, 24/3, 60/8,
68/12, 69/4
i.+de 18/2
i.+dür 4/1
i.+i 74/1
i.+idür 19/
i.+ka 8/5
i.+ler 19/9, 7/12
i.+lerde 14/6, 79/13
i.+lerdür 29/5
i.+lerğa 8/1
i.+leri 17/12, 21/8, 22/1, 43/7, 57/10,
78/5

i.+lerim 23/4
i.+lerimni 18/4
i.+lerin 24/10
i.+lerinde 30/8
i.+lerini 21/13, 22/2, 24/14, 51/6
i.+leriñni 13/6
i.+lerni 10/4, 10/6, 11/4, 18/10, 19/11,
20/2, 21/11, 29/6, 30/4, 66/9, 79/7
i.+leriñ 19/7, 28/13, 28/9
i.+ni 10/13, 11/12
i.+niñ 4/5

işan- (T.): İnanmak, Allah’a inanmak
i.-genler 70/2
i.-ıp 52/2

işit- (T.): Duymak, işitmek
i.-geli 11/8

işle- (T.): İşlemek
i.-genleriñ 13/8

işlet- (T.): İşletmek
i.-ip 8/5
i.-meki 10/7
i.-ti 10/10

iṭā‘at (Ar.): Boyun eğme, itaat etme
i. kıl- “İtaat etmek” 37/8, 40/9, 75/5,
75/9, 81/9

i‘tibār (Ar.): Saygınlık, kıymet
i. kıl- “Kıymet vermek” 42/1

i‘tikād (Ar.): İnanç, itikat
i.+lar 19/2

‘iyāl (Ar.): Aile, çoluk çocuk
‘i.+iniñ 7/14

‘izzet (Ar.): Kıymet, îtibar, büyüklük,
yücelik
‘i. 29/7, 48/1
‘i.+idin 3/2

‘izzetlik (Ar.+T.): İzzetli, şerefli
‘i. 15/6, 40/5

ḳabāḥat (Ar.): Kusur, çirkin hareket,
ayıp.
ḳ. 28/11

Ḳābil (ö.a.): Afganistan'ın baş şehri.
Ḳ. 54/1

ḳabile (Ar.): Bir soydan türemiş ve bir reis ve beyin liderliğinde birlikte yaşayan topluluk, aşiret, boy.
ḳ.+ler 32/10
ḳ.+sidi 37/10, 48/7, 58/10, 58/2
ḳ.+sini 75/14

ḳabr (Ar.): Mezar, kabir
ḳ.+i 42/14
ḳ.+ler 64/1

ḳabūl (Ar.): Kabul etme, razı olma
ḳ. kı- "Kabul etmek" 24/11, 51/12, 55/4,
ḳ. tut- "Kabul etmek, benimsemek" 65/10

ḳadem (Ar.): Ayak, adım.
ḳ.+i 81/1

ḳademgāh (Ar.+Far.): Ayak izi, kutsal bir kişinin ayak bastığı yer
ḳ.+ı 36/2, 50/8, 64/12

ḳadīm (Ar.): Eski, çok eski.
ḳ.+dīn 34/11, 77/9

ḳāfir (Ar.): Küfre giren, Allah'a inanmayan
ḳ.+dür 70/7

ḳāhin (Ar.): Haberci, Peygamber, Elçi
ḳ. 40/6, 45/5, 45/9, 49/5, 73/11
ḳ.+dür 78/3
ḳ.+dür-sen 45/8
ḳ.+i 77/1
ḳ.+lerni 81/8
ḳ.+ni 46/9, 74/1

ḳāhinlik (Ar.+T.): Peygamberlik
ḳ. 74/13
ḳ.+i 73/9, 74/14

ḳal- (T.): Durmak, kalmak
ḳ.-dı 6/4, 75/14
ḳ.-dı+(mahrum) 3/2
ḳ.-dīn 53/5
ḳ.-ğan 56/13
ḳ.-ğanlarını 6/3
ḳ.-ıpdur 21/14

ḳ.-madı 53/4, 76/13
ḳ.-sa 19/5
ḳ.-ur 25/11, 36/10, 4/12
ḳ.-adur- (bakī) 77/11
ḳ.-adurğan (bakī) 74/14
ḳ.-adurğanını (bakī) 46/10

ḳamuş (T.): Saz, kamış
ḳ. 63/7
ḳ.+nı 43/13, 48/11, 62/14, 72/12

ḳan (T.): Kan, insan vücudunda dolaşan kırmızı sıvı
ḳ.+ı 56/10, 74/9
ḳ.+ıdın 80/11
ḳ.+ını 74/7, 74/8, 80/7
ḳ.+ının 14/14

ḳanā'at (Ar.): Elindeki ile yetinme, bir kismete razı olma
ḳ. kı- "Kanaat etmek, yetinmek" 13/2

ḳanča (T.): Kim, ne kadar
ḳ. 27/4, 6/8, 8/13, 69/8

ḳandağ (T.): Ne kadar, çok
ḳ. 16/7, 27/13, 79/9

ḳanı (T.): Nerede, hani
ḳ. 61/8

ḳaṅgūluk (T.): Gafil olma durumu, gaflet
ḳ.+da 4/6

ḳar (T.): Kışın donmuş hâlde yağan yağmur, kar
ḳ. 19/4

ḳara (T.): Kötü, yaramaz, uğursuz
ḳ. 14/4

ḳaraḳçı (T.): Yağmacı, yan kesici
ḳ. 20/5

ḳaraṅgu (T.): Karanlık, gece
ḳ. 64/2

ḳaraṅgūluk (T.): Karanlık
ḳ.+da 33/3
ḳ.+daki 78/9

karār (Ar.): Bir yerde veya bir hâlde durma
 k. kıl- “Birçok şey veya husustan birini seçmek, biri üzerinde durmak” 46/10

karz (Ar.): Borç, ödünç
 k.+ını 4/8

kās (Far.): Anlayışı kıt, anlamaz
 k.+largā 79/1

kāse (Far.): Çanak, bir çeşit bardak
 k. 53/10

kasem (Ar.): Yemin, ant
 k. kıl- “Yemin etmek” 45/6

kaş (T.): Yan, huzur, kat
 k.+ıda 24/1, 24/3, 58/13

Kaşgar (ö.a.): Çin’in batısında yer alan tarihi şehir
 K. 1/2

kaşarlık (Ar.+T.): Sıra, düzen, aynı hizada olma
 k. 28/11, 54/1

katl (Ar.): Öldürme, cinayet
 k. kıl- “Öldürmek” 12/4, 39/6

kavl (Ar.): Söz, vaat.
 k.+leridin 45/13

kavm (Ar.): Topluluk, kavim
 k.+indin 40/8

kāyil (Ar.): Rızılı olan, kabul eden
 k. bol- “Kabul etmek, rıza göstermek” 3/9

kayla- (T.): İlgili olmak, dikkat etmek
 k.-ğanda 29/10, 41/10, 59/4
 k.-mañ 7/5
 k.-p 31/5, 78/2
 k.-sağ 11/13, 11/6, 46/9, 56/5, 78/7

kaysı (T.): Hangi, ne
 k. 51/11
 k.+sı 57/5, 67/13

kāzib (Ar.): Yalancı, hilekar
 k. 4/11

kebüter (Far.): Güvercin
 k. 59/7

kêçe (T.): Gece
 k. kündüz “Gece gündüz, durmadan” 13/3

kefâret (Ar.): Günahları affettiren bir ibadet veya iyilik, kefarete
 k. 38/1, 64/3, 74/4
 k.+i 39/4, 50/1, 73/13

kel- (T.): Gelmek, bir yere ulaşmak
 k.-di+(becā) 58/5, 59/13, 61/6, 65/6
 k.-di+(dünyāğa) 63/10
 k.-diler 53/10
 k.-dim+(dünyāğa) 62/8
 k.-gen 75/9, 77/2
 k.-gen+(ğālib) 64/5
 k.-gende 21/6
 k.-gendin 37/12
 k.-gendür 72/12, 73/8
 k.-geni+(becā) 77/6
 k.-ip 16/7, 47/4, 65/12, 72/1, 76/10
 k.-ip+(vücüdğa) 32/5
 k.-ipdür 16/4, 80/13
 k.-me 37/10, 37/6
 k.-megünçe 75/6
 k.-mekige 81/11
 k.-meydür+(muvāfık) 57/13, 57/8
 k.-se 51/11, 71/3
 k.-ür 32/13, 35/5, 35/7, 39/11, 39/12, 40/3, 41/4, 45/11, 47/5, 58/7, 61/3, 61/5
 k.-ür+(becā) 39/5
 k.-ür+(muvāfık) 57/14
 k.-edür 13/14, 51/9, 59/1, 66/4, 78/1
 k.-edurğan 3/7, 36/13, 38/11, 40/2, 41/3, 43/5, 47/2, 51/3, 54/4, 60/11
 k.-edurğanıdın 40/1

kelām (Ar.): Söz, laf, kelam
 k.+ığa 9/3

kelle (Far.): Baş, kelle
 k. 16/11, 16/11, 16/13, 16/6, 16/9
 k.+si 16/12, 16/5

keltür- (T.): Getirmek, ulaştırmak

k.-dük+(becā) 5/14

k.-düm 6/2

k.-geli 38/1

k.-gey 73/13

k.-geymiz+(becā) 81/11

k.-medin+(becā) 26/7

k.-megendür 66/10

k.-mek+(huzūra) 74/5

k.-mepdür+(becā) 24/14

k.-mesen+(becā) 20/11

k.-señ 9/12

k.-üp 23/7

keltürül- (T.): Getirilmek, getirilmekte olmak

k.-edurgan 42/12

kem-bağil (Far.): Fakir, yoksul, zavallı

k. 13/8, 13/13, 15/2, 16/6

k.+lerniñ 14/1

kenizek (Far.): Cariye, küçük kız köle

k.+idin 28/3

kent (Far.): Şehir, kasaba

k.+de 60/2

kerem (Ar.): Lütuf, iyilik, bağış

k.+i 69/12

kesel (Ar.): Hastalık, illet

k. 14/10, 14/9, 18/6

keşī (Far.): Çekme, çekilen

k.+si 41/13, 49/7, 63/5

Keşmīr (ö.a.): Güney Asya'da bir yer ve bölge adı

K. 53/14

kıçı (T.): Hardal.

k. 66/13

kıçkır- (T.): Bağırmak, haykırmak

k.-dı 50/6

k.-ğıl 35/4, 61/2

k.-ıp 20/14

k.-mas 43/12

k.-ur 60/12

kıg (T.): Gübre, hayvan gübresi

k. 21/1

kıl- (T.): Yapmak, etmek, icra etmek

k. 79/8

k.-alı+(kabül) 51/12

k.-alı+(teftiş) 57/14

k.-a-men+(rāst) 18/5

k.-dı 78/14

k.-dı+(āşikārā) 69/5

k.-dı+(āzād) 78/12

k.-dı+(ber-kārār) 74/10

k.-dı+(cenk) 63/14

k.-dı+(helāk) 22/9

k.-dı+(in 'ām) 53/3

k.-dı+(iş) 10/4

k.-dı+(livatṭalık) 22/7

k.-dı+(Müslümān) 55/3

k.-dı+(pādişāhlık) 54/7

k.-dı+(fedā) 74/8

k.-dı+(şarf) 8/5

k.-dı+(sebeb) 6/9

k.-dılar+(hıyāl) 52/11

k.-dılar+(redd) 77/3

k.-dılar+(ta 'zīm) 63/1

k.-dım 20/2

k.-dım+(şevāblik) 24/10

k.-dıñ+(hıyāl) 30/6

k.-ğalı 13/10, 38/6, 53/11, 54/14, 63/12, 76/13

k.-ğalı+(fehm) 11/11

k.-ğalı+(hīle) 10/10

k.-ğalı+(ihşān) 11/10

k.-ğalı+(iş) 21/13

k.-ğalı+(meşk) 38/3

k.-ğalı+(nidā) 44/10, 44/9

k.-ğalı+(tamām) 37/14

k.-ğan 17/12, 22/1, 23/10, 24/4, 24/7, 43/6, 45/14, 78/5

k.-ğan+('amel) 29/14

k.-ğan+(beyān) 57/4

k.-ğan+(feryād) 56/7

k.-ğan+(günāh) 20/1, 23/4

k.-ğan+(harāb) 56/7

k.-ğan+(haṭā) 79/11

k.-ğan+(hıyāl) 4/2

k.-ğan+(hisāb) 22/4

k.-ğan+(iş) 19/11

k.-ğan+(muşahhar) 78/4

k.-ğan+(nā-haklık) 4/10

k.-ğan+(nehy) 21/8

ı.-ğan+(rahm) 67/4
 ı.-ğan+(şūrū) 30/2
 ı.-ğan+(tābi‘) 56/3
 ı.-ğan+(virān) 56/5
 ı.-ğanda+(nehy) 31/9
 ı.-ğanda+(tevbe) 75/12
 ı.-ğandur+(perverīş) 70/10
 ı.-ğandur+(va‘de) 32/3
 ı.-ğanını 79/8
 ı.-ğanlargā+(du‘ā-yı bed) 32/9
 ı.-ğanlarını+(nehy) 21/12, 22/2
 ı.-ğanlarını+(hayr) 32/8
 ı.-ğay-miz+(nazar) 51/10
 ı.-ğay-sizler+(tā‘at) 40/10
 ı.-ğıl 26/10, 61/2, 68/5
 ı.-ğıl+(cidd ü cehd) 28/6
 ı.-ğıl+(du‘ā) 16/9
 ı.-ğıl+(saltanat) 36/5, 65/2
 ı.-ğıl+(şādlik) 35/3
 ı.-ğuçı+(zinā) 20/5
 ı.-ğunça 36/2, 50/8, 64/13
 ı.-ırlar 80/10
 ı.-ırlar+(du‘ā) 68/9
 ı.-ırlar+(du‘ā-yı hayr) 68/7
 ı.-ırlar+(yahşılık) 68/8
 ı.-ıp 60/7
 ı.-ıp+(beyān) 69/10
 ı.-ıp+(düşmençilik) 17/7
 ı.-ıp+(düşnām) 68/8
 ı.-ıp+(günāh) 3/2
 ı.-ıp+(h^wāhiş) 7/10
 ı.-ıp+(harīşlik) 13/3
 ı.-ıp+(hased) 16/13
 ı.-ıp+(hāzırlık) 21/1
 ı.-ıp+(hüküm) 31/11, 81/13
 ı.-ıp+(iş) 13/6
 ı.-ıp+(tā‘at) 81/9
 ı.-ıp+(kasem) 45/7
 ı.-ıp+(kurbān) 74/8
 ı.-ıp+(naşihat) 79/12
 ı.-ıp+(peyrevlik) 81/10
 ı.-ıp+(şābit) 65/5
 ı.-ıp+(şadaka) 23/12, 23/13
 ı.-ıp+(şarf) 10/9, 12/1, 7/9
 ı.-ıp+(söz) 37/5
 ı.-ıp+(tābi‘) 55/5, 56/1
 ı.-ıp+(teftīş) 21/7
 ı.-ıp+(tevbe istiğfār) 81/3
 ı.-ıp+(tevbe) 65/9, 71/3
 ı.-ıp+(va‘de) 32/7
 ı.-ıp+(virān) 76/10

ı.-ıp+(yamanlık) 23/9
 ı.-ıp+(zāyi‘) 11/14
 ı.-ıp+(zulm ve cebr) 13/8
 ı.-ıpdur+(‘atā) 11/8
 ı.-ıpdur+(iş) 21/11
 ı.-ıpdur+(meşk) 44/7, 59/12
 ı.-ıpdur+(perverīş) 70/14
 ı.-ıpdur+(va‘de) 26/1
 ı.-ıpdur-men 36/7
 ı.-ma 79/8
 ı.-madım+(günāh) 19/14
 ı.-madın 30/1
 ı.-madın+(‘amel) 29/14
 ı.-madın+(hased) 6/12
 ı.-madın+(nazar) 6/10
 ı.-maduk+(itibār) 42/1
 ı.-maduk+(livaṭṭalık) 22/10
 ı.-mağan+(günāh) 8/8, 8/9
 ı.-mağan+(tā‘at) 75/9
 ı.-mağanlarını+(kabūl) 55/4
 ı.-mağıl+(tāma) 28/2, 28/5
 ı.-mağunça+(şābit) 44/2
 ı.-mak+(azāb) 62/11
 ı.-mak+(cem‘) 13/5
 ı.-mak+(düşmençilik) 17/2
 ı.-mak+(ibādet) 61/12
 ı.-mak+(ikrār) 4/1
 ı.-mak+(i‘lām) 73/4
 ı.-mak+(katl) 12/4
 ı.-mak+(pāk) 66/2
 ı.-mak+(şābit) 66/3
 ı.-mak+(saltanat) 63/9
 ı.-mak+(sözler) 8/13
 ı.-mak+(şulh) 74/2
 ı.-mak+(zinā) 12/4
 ı.-mak (fedā) 80/8
 ı.-mak+(zulm cebr) 12/6
 ı.-makdın+(‘afv) 46/14
 ı.-makı+(fārḳ) 8/3, 10/7
 ı.-mağlık (hutne) 29/4
 ı.-makı+(hizmet) 10/2
 ı.-maknı+(fedā) 68/1
 ı.-mapdur+(‘ār) 35/13
 ı.-mapdur+(şarf) 71/14
 ı.-mas 45/7
 ı.-mas+(sezāvār) 20/3
 ı.-masa+(fıkr) 5/1
 ı.-masa+(hisāb) 4/9
 ı.-mas-sen+(ta‘accüb) 20/6
 ı.-may+(edā) 30/3
 ı.-may+(harācāt) 14/8

ı.-may+(iř) 22/2
 ı.-may+(ķanā'at) 13/3
 ı.-may+(ķurbān) 74/7
 ı.-may+(tevekkūl) 18/2
 ı.-maydur 79/7
 ı.-may-men+(yād) 46/8
 ı.-sa+(‘amel) 70/5
 ı.-sa+(hizmet) 23/8
 ı.-sa+(iř) 24/3
 ı.-sa+(teftiş) 25/1
 ı.-sam+(iki) 13/4
 ı.-sam+(üç) 13/4
 ı.-saı+(cidd ü cehd) 28/8
 ı.-saı+(du‘ā) 16/8
 ı.-saı+(iř) 17/5
 ı.-sun+(‘izzet) 29/8
 ı.-ur 44/12, 79/10
 ı.-ur+(‘ādil) 43/2
 ı.-ur+(‘ahd) 45/12
 ı.-ur+(bātıl) 39/2
 ı.-ur+(cenk) 62/4
 ı.-ur+(fā‘ide) 20/7
 ı.-ur+(hārāb) 38/12
 ı.-ur+(helāk) 32/6
 ı.-ur+(hükümet) 47/13, 48/3
 ı.-ur+(hükümet) 37/2
 ı.-ur+(i‘lām) 49/1
 ı.-ur+(iř) 18/2, 68/12
 ı.-ur+(sezāvār) 81/13
 ı.-urlar+(tā‘at) 37/8
 ı.-urlar+(şarf) 8/2
 ı.-ur-men 18/10
 ı.-ur-men+(du‘ā) 16/10
 ı.-ur-men+(fıkr) 24/8
 ı.-ur-men+(la‘net) 32/9
 ı.-ur-miz+(ferāğat) 82/5
 ı.-ur-miz+(ıkrār) 3/6
 ı.-ur-miz+(pādiřāh) 61/10
 ı.-ur-sen+(iř) 18/10
 ı.-ur-sen+(sa‘y) 13/10
 ı.-ur-sen+(ümīd) 23/5
 ı.-adurğan+(cem‘) 66/1
 ı.- adurğan+(fehmsizlık) 7/7
 ı.- adurğan+(hārāb) 17/3
 ı.- adurğan+(şābit) 38/14
 ı.- adurğan+(żarār) 7/9
 ı.- adurğan+(żāyi‘) 7/9
 ı.- adurğan 29/7, 29/8, 29/9
 ı.- adurğan+(fā‘ide) 7/6
 ı.- adurğan+(helāk) 24/6
 ı.- adurğan+(hıyāl) 22/12

ı.- adurğan+(ıkrār) 3/7
 ı.- adurğan+(tā‘at) 75/5
 ı.- adurğan+(żarār) 7/5
 ı.- adurğandın+(żarār) 7/3
 ı.- adurğanımnın+(‘emr) 41/1
 ı.- adurğanını+(icābet) 16/8
 ı.- adurğanını+(ķarār) 46/11
 ı.-almaduķ+(zirā‘at) 19/6
 ı.-almas+(saltanat) 53/1
 ı.-ur-men 18/9
 ı.-ğuçılar+(zulm) 68/9
 ı.-ğuçılargā+(la‘net) 68/6
 ı.-ğuçılarığā+(tābiyyet) 80/9
 ı.-ğuçılarını+(iř) 18/3
 ı.-ğuçı (hased) 15/13, 16/14
 ı.-ğuçı (hüküm) 34/14
 ı.-ğuçı (saltanat) 34/11
 ı.-ğuçılar (livatlık) 22/13

ıldur- (T.): Yaptırmak, ettirmek.

ı.-up+(şekl-i ta‘vīz) 18/13

ılıç (T.): Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah
ı. 55/2

ılın- (T.): Yapılmak, edilmek

ı.-dı+(redd) 49/6
 ı.-dı+(taḥķīr) 42/1
 ı.-ğan+(beyān) 51/8, 57/7
 ı.-ğan+(katl) 39/6
 ı.-ğan+(meşķ) 39/5, 49/13
 ı.-ğan+(redd) 63/5
 ı.-ğan+(te‘ayyun) 39/9, 74/12
 ı.-ğan+(va‘de) 35/9, 73/11
 ı.-ğandur+(redd) 41/12
 ı.-ıp+(meşķ) 73/1
 ı.-ıp+(taḥķīr) 41/12
 ı.-ıp+(taķrīr) 33/13
 ı.-ıp+(zulm) 42/11
 ı.-ıpdur+(darb) 42/3
 ı.-ıpdur+(taķdīr) 38/13, 38/4
 ı.-ıpdur+(tavşīf) 40/4
 ı.-ıpdur+(zıkr) 40/6
 ı.-maydur+(ķabūl) 24/11
 ı.-ur+(taķrīr) 36/10

ılış (T.): İş, kılış

ı.-ışdın+(söz) 9/10

ķ.-ışını 27/13

ķ.-ışını 27/14

ķırķ (T.): Kırk sayısı

ķ. 54/13

ķırķ- (T.): Koyun kırkmak, yün kırkmak

ķ.-ğuçılarnıñ 42/13

ķ.+ğuçınıñ 49/11

ķışm (Ar.): Parça, bölüm

ķ. 11/5, 25/12, 9/7

ķıyāmet (Ar.): Dünyanın sonu, kıyamet

ķ. 66/4

ķ.+niñ 69/2

ķıymet (Ar.): Değer, paha

ķ. 67/1

ķız (T.): Kız çocuğı

ķ. 33/1, 34/1, 58/2, 58/7, 67/3

ķ.+dın 47/8

ķ.+ı 35/4, 35/5, 61/2, 61/3

ķ.+larnıñ 9/5

ķızıl (T.): Kırmızı renk

ķ. 62/12

ķi (T.): Bağlaç, ki edatı

ķ. 11/7, 13/11, 13/14, 14/1, 15/5, 15/8, 16/4, 18/6, 19/13, 20/7, 23/6, 24/12, 24/8, 25/11, 25/7, 27/11, 28/6, 29/1, 30/13, 30/8, 30/9, 32/11, 32/4, 33/11, 33/14, 34/13, 35/12, 35/8, 36/12, 37/9, 38/5, 39/3, 41/3, 44/12, 45/11, 46/12, 46/3, 47/3, 48/10, 5/9, 50/10, 51/10, 51/7, 52/1, 52/12, 53/10, 58/1, 58/6, 6/3, 61/7, 61/8, 62/8, 63/14, 65/4, 67/11, 67/9, 69/11, 69/4, 71/5, 72/12, 72/3, 73/12, 75/4, 76/12, 76/13, 76/6, 77/10, 77/7, 79/8, 8/7

ķiçik (T.): Küçük, ufak.

ķ. 14/7, 34/9, 35/11, 54/11, 67/10, 9/1

ķim (T.): Kim, kimse

ķ. 5/6, 6/1

ķ.+niñ 51/8, 51/9, 57/14

ķimerse (T.): Kimse, birisi

ķ. 66/7, 79/3

ķin (T.< keyin): Sonra

ķ. 26/7, 27/7, 37/12, 38/9, 39/7, 46/2, 50/11, 54/7, 55/10, 55/12, 55/13, 55/7, 60/4, 64/11, 76/4, 76/7, 76/9

ķīne (< Far. ķīn): Kendisine yapılan bir şeyi hazmedemekten doğan devamlı ve gizli düşmanlık

ķ. 17/4

ķir- (T.): Girmek, dışarıdan içeriye geçmek

ķ.-di 10/5, 60/8

ķ.-er 48/2

ķ.-gende 54/13

ķ.-ip 6/11, 9/5

ķ.-mekige 5/8

ķ.-edür 35/10

ķir (T.): Pislik, kir

ķ. 14/3

ķirgüz- (T.): Girdirmek, girmeye zorlamak

ķ.-di 54/2

ķ.-megil 21/3

ķ.-ür 82/1

ķişi (T.): İnsan, kişi

ķ. 20/4, 20/8, 24/5, 25/11, 29/6, 32/13, 5/3, 51/11, 70/7, 71/12, 72/8

ķ.+ge 25/13, 68/3, 69/1, 70/4, 72/6

ķ.+ler 22/12, 7/13

ķ.+lerge 3/7

ķ.+lernıñ 30/5, 51/2

ķ.+ni 24/7, 60/3, 61/9

ķit- (T.): Bir yere doğru yönelmek, gitmek

ķ.-gen 66/11, 66/12, 69/6, 69/7, 71/2

ķ.-ipdür 57/9

ķ.-mesün 21/4

ķ.-se 21/5

ķ.-ti 14/14, 16/14, 52/8, 54/12, 54/8,

55/11, 55/12, 56/2

ķ.+tiler 77/1

ķ.-edür 37/12

kitāb (Ar.): Kitap, yazılı eser
k.+larıda 73/10, 76/11

Kitāb-ı Teşniye (Ar.): Tevrat'ın bir bölümü
K. 40/10, 41/2

kiy- (T.): Giymek
k.-edurğan 7/14

kiydür- (T.): Giydirmek
k.-üp 62/13

koçkar (T.): Koç, erkek koyun
k.+nın 74/7

koğla- (T.): Kovmak, uzaklaştırmak
k.-p 21/10

köl (T.): El, pençe
k. 10/2, 11/10
k.+ıda 54/13, 75/14
k.+ığa 14/11, 53/1, 62/14, 75/11
k.+ları 10/3
k.+larını 15/1

kop- (T.): Kopmak, ayrılmak
k.-up 55/8

kopar- (T.): Koparmak, ayırmak
k.-sen 18/8
k.-ur 40/9
k.-ur-men 40/14

kork- (T.): Korkmak, endişelenmek
k.-tuñ 27/6
k.-guçılarga 80/1
k.-adur 57/2

koşul- (T.): Katılmak, iştirak etmek
k.-up 22/13

koy (T.): Koyun
k. 42/13, 49/11, 66/11, 69/6
k.+lar 42/8

koy- (T.): Yerleştirmek, koymak
k.-ar 33/3
k.-ar-men 40/14, 59/10
k.-dı 42/11, 76/11
k.-dılar 58/12, 62/14, 63/3

k.-dılar+(at) 54/11
k.-dum 43/11
k.-madı 50/5
k.-up 14/10, 14/12, 21/2, 22/2, 46/3, 56/6
k.-up+(zihn) 6/7

koyul- (T.): Yerleştirilmek
k.-ğan 60/3

köçet (T.): Fidan, genç ağaç
k. 21/2, 41/8, 47/9, 59/2

Köhne 'Ahd (Far+Ar.): Eski Ahit,
Tevrat'ın ilk beş kitabı
K.+nın 39/13

kök (T.): Ağaç kökü, bitkinin yer altındaki kısmı
k.+deki 36/10

köñül (T.): Gönül
k. 11/1, 11/12, 4/3
k.+i 15/11, 35/11, 44/7, 73/1, 78/10
k.+ide 22/11
k.+ini 17/3, 25/1
k.+lerge 48/13
k.+leride 46/13, 46/4
k.+lerige 75/1
k.+ün 26/13, 27/7, 30/7
k.+ünde 17/7, 28/6
k.+ündin 28/10
k.+ünin 26/9

kör- (T.): Görmek, fark etmek
k.-dük 24/12, 51/5, 51/7, 56/4, 78/6
k.-eli 25/9, 5/11, 66/7
k.-geli 11/8, 6/6, 6/7
k.-gen 15/14
k.-gende 27/1, 6/11
k.-se 15/14, 21/6
k.-señ 27/13
k.-ün 15/2
k.-üp 11/4, 17/10, 29/7, 37/1, 52/2, 54/5, 66/9
k.-üpdür 33/4
k.-ür-miz 12/2, 32/11, 33/14, 34/13, 35/8, 36/12, 39/3, 41/3, 45/4, 46/11, 56/10, 56/13, 78/8
k.-ür-sen 23/2, 28/12, 30/8
k.-edurğan+(hōş) 41/11
k.-edurğanını 3/5

k.-edür 16/1, 16/2, 25/3
 k.-elür 72/11
 k.-meklik 79/1
 k.-meydurgan 12/10

kör (T.): Görmeyen, görme yetisini kaybetmiş
 k.+lerga 78/14

körset- (T.): Göstermek.
 k.-gen 31/4
 k.-ip 25/10, 67/14, 78/9, 81/14
 k.-ipdür 69/11
 k.-mek 15/9
 k.-sen+(muhabbet) 17/6
 k.-ti 80/4
 k.-ür 30/11
 k.-ür-miz 26/11
 k.-edür 69/9

körün- (T.): Görünmek, gözükme.
 k.-di 64/5
 k.-üp 4/12
 k.-edür 29/11

körünüş (T.): Görünüş
 k.+i 41/11, 59/5

köter- (T.): Taşımak, ulaştırmak veya koymak
 k.-di 42/2, 49/8
 k.-ip 47/12
 k.-ür 43/3

köteril- (T.): Taşınmak, ulaştırılmak veya koyulmak
 k.-mes 75/7

köy- (T.): Yakmak
 k.-di 52/8

köydür- (T.): Yakılmak
 k.-gen 56/6
 k.-üp 22/9

köz (T.): Göz, görme organı
 k. 11/8, 18/11, 6/7
 k.+imizni 31/4
 k.+ni 6/8
 k.+ün 6/9

küçe (Far.): Sokak, dar yol
 k. 38/8
 k.+lerde 43/12, 56/13

kudret (Ar.): Güç, kuvvet
 k.+i 30/12
 k.+ige 19/10

kudretlik (Ar.): Güçlü, kuvvetli
 k. 82/5

kulağ (T.): İşitme organı, dış kulak
 k. 11/9, 6/14, 7/1, 9/3

kur- (T.): Kurmak, inşa etmek
 k.-gan 57/8
 k.-up 21/14

kurbân (Ar.): Allah'a yaklaşmak amacıyla kesilen hayvan
 k. 39/1, 74/7, 74/8

kurbânlık (Ar.+T.): Kurban edilmek için hazırlanan hayvan
 k.+lar 39/9, 76/8
 k.+ları 50/13

kuruk (T.): Kuru, çorak
 k. 21/6, 41/8, 47/9, 59/2

kurut (T.): Kurt, tırtıl
 k.+lar 21/4
 k.+larını 21/11

kuş (T.): Kuş, uçabilen hayvan
 k.+larının 18/14

kut (T.): Talih, saadet
 k. 11/11
 k.+larını 7/4
 k.+larını 7/8

kutkaz- (T.): Kurtarmak
 k.-ıp 24/6
 k.-mak 63/12
 k.-ğuçı 76/2

kutkaz- (T.): Kurtarmak
 k.-mak 69/9

ķutul- (T.): Kurtulmak,  zg rl ğ ne kavuřmak
ķ.-maķ 25/8
ķ.-maķnıń 31/3

ķuvvet (Ar.): G c, kudret
ķ. 30/11, 79/2, 8/4
ķ.+iń 26/14, 27/8, 28/8
ķ.+ini 47/4, 58/6, 71/13
ķ.+ińniń 36/3, 64/14

ķuvvetlendir- (Ar.+T.): G cledirmek, kuvvet vermek
ķ.-gey 65/6

ķuzı (T.): K c kbař hayvan yavrusu, kuzu
ķ. 42/12, 49/12

ķ c (T.): G c, kuvvet
k. 47/4
k.+i 34/4, 78/11

ķ fr (Ar.):  nk r, ķ f r
k. 72/6

ķ l (T.): Yanmış maddelerin geride bıraktıķı ince, gri toz
k. 44/13, 73/6

ķ m ř (T.): G m ř, deęerli bir metal
k. 14/4, 14/5, 67/3

ķ n (T.): G n, g nd z
k. 14/8, 37/3, 48/4, 52/13, 77/12
k.+e 37/10, 37/6
k.+de 45/14, 52/6, 64/7
k.+din 52/13, 76/14
k.+i 16/5
k.+ini 73/4
k.+ler 45/11
k.+lerdin 46/1
k.+leride 60/9
k.+leridind r 34/12, 77/10
k.+ni 44/10
k.+niń 64/1

ķ nd z (T.): G nd z
k. 13/3

La azar ( .a. <  br.):  sa'nın dirilttięi kimse,  ncil'den bir isim
L. 60/3

la net (Ar.): Allah'ın rahmetinden mahrum etme, uzaklaştırma
l. 32/9, 57/1, 68/6
l.+ge 26/3

L v  ( br.): Yahudi kabilelerinden biri
L.+ler 27/10

l y ķ (Ar.): Uygun, yerinde
l. 25/3

l z m (Ar.): Gerekli, zorunlu
l. 11/3
l.+dur 51/7

leşker (Far.): Ordu, asker
l. 76/12
l.+i 53/7, 76/10
l.+ige 53/3
l.+niń 53/11

lezzet (Ar.): Tat, zevk
l. 8/3

lib s (Ar.): Elbise, giysi
l. 13/1
l.+ı 44/14, 49/3, 73/8
l.+larını 60/5, 60/6, 8/1

l kin (Far.): Fakat, ama.
l. 10/12, 10/3, 10/8, 11/12, 12/9, 13/2, 14/1, 17/12, 21/12, 22/12, 28/14, 30/7, 35/1, 38/10, 4/3, 40/4, 42/1, 46/1, 47/10, 49/10, 5/13, 5/4, 50/4, 55/10, 57/1, 6/8, 61/11, 62/5, 63/8, 64/5, 65/8, 67/10, 69/3, 7/6, 70/14, 71/9, 72/6, 75/12, 79/6, 8/4

liv t tal ķ (Ar.+T.): Oğlancılık
l. 22/10, 22/13, 22/7

lu f (Ar.):  yilik, ihsan
l. 69/12

ma l ķ t (Ar.): Yaratılmış, varlıklar
m.+larını 66/8

maḥrūm (Ar.): Bir şeyden yoksun
kalmış, mahrum
m. 3/2

mahtan- (T.): Övünmek, kendini
beğenmek
m.-urlar 17/11

maḥbūl (Ar.): Kabul edilen, beğenilen
m. 44/9, 49/1, 73/3

Mākīdōnyā (Yun.): Balkanlar'da bir
bölge
M. 52/5

maḥṣad (Ar.): Amaç, gaye
m. 52/1
m.+ı 46/12

māl (Ar.): Mal, servet, eşya
m. 13/1
m.+ğa 21/3
m.+ını 12/6, 13/7
m.+ıgını 13/10
m.+larını 30/5, 6/11
m.+nı 53/2

ma' lūm (Ar.): Bilinen, aşikâr
m. 11/6, 30/13, 37/9, 77/6
m.+dur 30/9, 50/10, 58/1, 77/10, 77/6

ma' nā (Ar.): Anlam, mana
m.+sı 70/13, 70/8, 70/9, 71/10, 71/9, 72/5
m.+sını 70/5, 72/7

maṭ- (T.): Yürümek, gitmek, seyahet
etmek, gezmek
m.-adurğan 60/6
m.-dı 80/5
m.-ğalı 11/10, 30/11
m.-maḳı 10/2

ma' rifet (Ar.): Bilgi, beceri, hüner
m. 47/13

maṣhara (Ar.): Alay, eğlence.
m. kıl- "Alay etmek" 62/11

mātem (Ar.): Yas, matem
m. 44/13, 73/6
m. tut- "Yas tutmak" 44/11, 44/12, 73/6

mātem-dār (Ar.+Far.): Yas tutan,
matemli kimse
m.+ların 73/5

Mattā (İbr.): İncil'in bir bölümü
M. 68/9

mebādā (Far.): "Olmaya ki, olmasın,
sakın, zinhar" anlamında ibare
m. 19/5

meclis (Ar.): Toplantı, toplanma yeri
m.+lerige 9/5

mecnūn (Ar.): Aklını kaybetmiş, deli
m.+largā 79/2

Mekke (Ar.): Kâbe'nin bulunduğu kutsal
şehir
M. 54/10

mekr (Ar.): Hile, düzen.
m. 13/6

Melāḥyā (<Aramî ?): Yahya peygamber
M. 39/10, 39/13

memleket (Ar.): Vatan, yurt, ülke
m.+i 33/10
m.+lerni 54/1

men (T.): Ben, şahıs zamiri
m. 19/14, 26/4, 36/1, 40/12, 40/9, 43/9,
45/13, 46/1, 46/4, 46/6, 50/7, 53/12, 62/7,
64/12, 72/2, 8/8, 8/8
maṇa 16/13, 16/9, 79/13
m.+i 18/11, 20/2, 29/7, 44/7
m.+ı 34/10, 36/2, 36/9, 44/5, 46/5, 50/8,
59/10, 62/2, 62/3, 62/5, 64/13, 72/2
m.+ı 6/11

merḥamet (Ar.): Acıma, şefkat
m.+i 80/12

mertebe (Ar.): Derece, basamak
m. 36/6

mertebelik (Ar.): Dereceli olma durumu,
yüksek
m. 37/1

mervārīd (Far.): İnci

m. 67/1

meşelen (Ar.): Örnek olarak, mesela

m. 12/11, 20/14, 23/8, 29/3, 30/1, 4/7, 7/11, 71/6, 8/5

meşh (Ar.): Bir şeye el sürme veya bir şeyi elle sıvazlama, sığama

m. kıl- “Sıvazlamak” 38/3, 39/5, 44/7, 49/13, 59/12, 73/1

Mesih (Ar.): İsa peygamber

M. 38/6, 38/9, 40/3, 40/5, 47/2, 47/3, 49/4, 71/11, 73/11

M.+ni 48/6, 50/11, 76/2, 76/6, 77/3

M.+niñ 39/14, 43/5, 51/3, 73/9, 74/11

Mesih ‘İsā (Ar.): İsa peygamber

M. 77/10, 79/4, 81/5, 81/12

meşgūl (Ar.): Bir işle ilgilenme,

meşguliyet içinde olma

m. bol- “Meşgul olmak” 15/10

meşhūr (Ar.): Ünlü, tanınmış, bilinen

m. 51/2, 52/7

meşreb (Ar.): Bir kimsenin yaratılışında

bulunan huy, yaratılış, tabiat, mizaç, karakter

m.+large 9/3

Meyhā (?): İncil’de bir bölüm adı, Mika

M. 34/12, 34/8

meyve (T.): Ağaç ve bitkilerde oluşan yenilebilir kısım

m. 67/2

m.+sedin 31/8

meyvesiz (T.): Meyve vermeyen,

verimsiz

m. 21/14, 21/6, 22/5

mezār (Ar.): Kabir, defin yeri

m.+largā 9/4

mezkūr (Ar.): Adı geçen, sözü edilen

m. 28/13, 39/6, 40/11, 40/2, 5/2, 57/13

mīna (T.): İle ilgili, hakkında

m. 15/2, 16/14, 18/2, 33/1, 35/5, 43/9, 45/11, 61/3, 41/6, 6/9

Mısır (Ar.): Nil Nehri kenarındaki ülke

M. 54/1

M.+dın 45/13

mihr-bān (Far.): İyi kalpli, merhametli

m.+raqdur 70/11

milād-ı Mesih (Ar.): Mesih’in doğum

yılı

m.+niñ 1/3

millet (Ar.): Halk, kavim

m.+dın 51/11

min- (T.): Binmek, üzerine çıkmak

m.-geli 35/12

m.-ip 35/7, 48/2, 61/5

mindür- (T.): Bindirmek

m.-üp 60/6

miñ (T.): Bin sayısı, binlerce

m. 52/4

m.+leri 34/9

mire- (T.): Melemek

m.-mey 49/12

miskīn (Far.): Yoksul, zavallı

m.+large 48/12

mollā (Ar.): Din alimi

m.+nıñ 79/8

möre (?): Baca; bir çatı altı.

m.+siniñ 33/7

m.+side 47/12

möre (T.): Omuz

m.+side 47/12

mu (T.): İşaret zamiri, bu

m.+nça 56/3

m.+nda 45/3

m.+ndın 23/2, 26/7, 27/7, 45/1, 55/7

m.+nı 23/7, 27/12, 31/2

m.+nıñ 4/7, 5/9, 18/8, 41/5, 61/1, 62/7,

62/8, 75/11
m.+nın dın 71/9
m.+nın ğa 68/10

mu/mü (T.): Soru eki
m. 5/10, 6/10, 6/12, 7/12, 9/14, 13/13,
19/12, 20/6, 20/7, 23/11, 23/14, 24/4,
24/8, 25/9, 31/4, 5/10, 5/14, 53/11, 54/5,
57/4, 57/4, 71/7

mu'allim (Ar.): Öğretmen, hoca, öğretici
m. 40/5

mu'allimlik (Ar.): Öğretmenlik,
öğreticilik
m.+i 66/5

muḥabbet (Ar.): Sevgi, dostluk
m. 17/5
m.+dür 69/11
m.+i 69/8
m.+ini 45/4
m.+niñ 67/14

muḥabbetlik (Ar.): Sevgi dolu olma
durumu.
m. 80/3

Muḥammed (Ar.): Muhammed
peygamber, İslâm dininin peygamberi
M. 54/11
M.+niñ 55/1

muḥkem (Ar.): Sağlam, güçlü
m. 14/11
m.+rek 14/13

muḥaddes (Ar.): Kutsal
m. 11/2, 25/4, 30/8, 38/4, 39/5, 39/6,
65/13, 82/3
m.+ini 38/3, 50/5
m.+lerniñ 38/2
m.+ni 38/11

muḥaddeslik (Ar.): Kutsallık, kutsal
olma durumu
m.+im 36/7

mundağ (T.): O şekilde, öyle
m. 11/2, 15/11, 19/1, 19/7, 7/12

munḳarız (Ar.): Yok olmuş, harap
m. 76/4

muntazır (Ar.): Bekleyen, hazırda
bulunan
m. 44/3
m.+dur-miz 81/12

murdār (Ar.): Kirli, pis
m. 8/5, 80/11

musahḥar (Ar.): Boyun eğdirilmiş, itaat
ettirilmiş
m. 78/4

muṭlaḳ (Ar.): Kesin, tartışılmaz
m. 70/7

muvāfıḳ (Ar.): Uygun, münasip
m. 13/14, 45/8, 57/12, 57/14, 57/8, 68/12,
68/13, 71/4, 79/7, 82/1

mübārek (Ar.): Kutsanmış, mübarek
m.+dür 60/11

mübāreklen- (Ar.+T.): Kutsanmak
m.-ür 56/14

mübāreklik (Ar.+T.): Mübarek olma
durumu, kutsallık
m. 32/10

mübtelā (Ar.): Bir şeye tutulmuş,
bağımlı olmuş.
m. 56/12, 7/13, 8/7
m.+dür 30/14
[=4]

mührla- (Ar.+T.): Mühürlemek
m.-ğalı 38/2

mülāyim (Ar.): Yumuşak huylu, uysal
m. 47/12
m.+dür 35/12

mülāyimlik (Ar.+T.): Yumuşak
huyluluk
m. 17/4

mülk (Ar.): Mülk, toprak, sahip olunan mal
m.+i 45/7

mülk-ı şıdk (Ar.): Sadakat mülkü, sadık olma durumu
m.+ka 49/4

Müslümân (Ar.): İslâm dinine mensup kişi
M. 55/3
M.+dur-miz 17/11

Müşîr-i ‘aẓîm (Ar.): “En büyük yol gösterici”; Tanrı
M. 33/8

nādān (Far.): Cahil, bilgisiz
n. 4/5, 79/12

nādānlık (Far.+T.): Cahil olma durumu, cehalet
n.+dındur 23/6

nāgāh (Far.): Aniden, birdenbire
n. 39/11

nā-ḥaḳ (Ar.): Haksız, yersiz
n. 12/6, 13/7

nā-ḥaḳlık (Ar.+T.): Haksızlık, yersizlik
n. 4/10

nā-maḥrem (Ar.): Görülmesi veya görüşülmesi caiz olmayan kimse, yabancı
n.+ge 6/9

namāz (Far.): İslam dininde günün belirli vakitlerinde yapılan ibadet
n.+ga 30/2
n.+nı 30/2

nā-meşrū‘ (Ar.): Yasa dışı, gayrimeşru
n. 24/2, 9/8

nān (Far.): Ekmek
n. 61/9

nā-pāk (Far.): Pis, kirli
n. 11/2, 11/5, 7/1

nā-pāklık (T.): Pislik, kirlilik
n.+dın 11/3

Nāşîret (Ar.): Tarihî Nasıra kenti
N.+de 58/14

naşîhat (Ar.): Öğüt, tavsiye
n. 79/12

naẓar (Ar.): Bakış, dikkat, göz
n. 51/10, 6/10

nāzil (Ar.): İnmiş, indirilmiş; Allah’tan gönderilmiş
n. 59/8

ne (T.): Hangi, ne
n. 66/6

necāset (Ar.): Pislik, necaset
n.+ige 25/5

necāt (Ar.): Kurtuluş, selamet
n. 35/6, 61/4
n.+nı 30/10
n.+nı 25/8, 31/3, 69/12

necīs (Ar.): Pis, kirli
n. 11/5

neçe (T.): Kaç, ne kadar
n. 19/14, 20/10, 23/7, 55/10, 55/13, 78/5

neçe (T.): Ne kadar
n. 51/1

nehy (Ar.): Birini bir şeyden alıkoyma, bir şeyin yapılmasını yasak etme, menetme, engelleme
n. 25/13
n. kı1- “Yasak etmek” 21/12, 21/8, 22/2, 31/9

nem (Far.): Nem, rutubet, ıslatma
n. kı1- “Nemlendirmek, ıslatmak” 53/11

neme (T.): Ne, neye
n. 18/1, 20/12, 20/7, 23/2, 26/5, 53/5, 68/4

neme neme (T.): çeşit çeşit, farklı farklı
n. kıl- “Çeşit çeşit iş yapmak” 18/10

nerse (T.): Şey, nesne

n. 53/3
n.+lerdin 7/2
n.+leriñ 28/11
n.+lerni 10/11, 10/14, 6/6, 7/10
n.+ni 26/10
n.+sidin 28/4

nesl (Ar.): Soy, nesil

n.+i 31/13
n.+idin 32/13, 32/4, 47/4, 47/5, 47/7, 58/6
n.+iñ 31/13

nidā (Ar.): Seslenme, çağrı

n. kıl- “Seslenmek” 44/10, 44/9

niḥāyet (Ar.): Son, bitiş

n. 14/2, 29/11, 33/11, 41/7, 65/4, 77/14

ni‘met (Ar.): Tanrı’nın lütfu, bağış

n.+ler 11/7
n.+lerini 11/14
n.+lerni 27/4

nişe (< Ar. neşve): Esrar

n. çek- “Uyuşturucu kullanmak, esrar çekmek” 7/11

nūr (Ar.): Işık, aydınlık

n. 33/4, 33/5, 34/2, 78/9
n.+ı 48/10, 64/1

nuta (T.): Filiz, dal, kol

n.+sı 41/9, 59/3

obdan (T.): Tamamen, tamamen doğru

o. 7/8, 11/12, 16/2

oçuk (T.): Açık, belirgin

u. 69/3

oğrı (T.): Hırsız

o. 20/5, 4/11

oğul (T.): Erkek çocuk

o. 32/4, 33/2, 33/6, 34/1, 34/2, 34/3,
52/10, 54/10, 58/4, 58/8, 58/9, 66/11,
69/6

o.+ı 70/3, 71/8, 72/5

o.+ları 72/4

o.+um 72/2

oğurla- (T.): Çalmak, hırsızlık yapmak

o.-ğan 23/13

o.-p 23/12

oğurluk (T.): Hırsızlık, çalma

o. 12/4

oḥşa (T.): Benzer, aynı (bk. oḥşaş)

o. 52/14, 8/6

oḥşa- (T.): Benzetmek

o.-yður 5/2, 71/2

oḥşaş (T.): Benzer

o. 49/4, 68/10

o.+dur 51/12

okala- (T.): Taklit etmek

o.-yður 67/10

okı- (T.): Okumak

o.-ğıl 38/5

oktur- (T.): Okutmak

o.-mağ 66/9

o.-ur-men 23/7

oku- (T.): Okumak (bk. okı-)

o.-p 11/4, 27/1, 72/11, 78/6

o.-rlar+(la‘net) 57/1

o.-yduḡanını+(ğazel) 9/8

okut- (T.): Okutmak

o.-ur-men 18/9

ol (1) (T.): 3. tekil şahıs zamiri, o

o. 6/14, 10/12, 11/3, 14/10, 14/5, 15/5,
15/8, 23/9, 32/1, 33/11, 35/5, 37/1, 39/14,
41/6, 41/11, 42/2, 43/3, 48/10, 49/10,
49/5, 49/6, 53/6, 58/3, 61/4, 61/7, 61/12,
63/10, 63/4, 63/8, 64/2, 64/3, 64/8, 65/8,
68/14, 69/12, 72/6, 74/8, 79/13

ol (2) (T.): İşaret Sıfatı

o. 5/1, 5/8, 9/11, 11/1, 14/4, 14/8, 16/12,
16/5, 16/6, 21/7, 22/8, 27/7, 37/11, 42/3,

42/4, 42/7, 43/11, 46/1, 46/9, 47/3, 48/12, 51/11, 58/12, 65/14, 72/7, 76/13, 81/12, 81/2, 81/5

ol (T.): 3. tekil kişi zamiri

a.+na 20/6, 24/8, 32/6, 33/2, 37/8, 39/11, 40/9, 41/1, 41/10, 42/1, 42/10, 52/2, 54/11, 59/4, 62/12, 62/6, 63/1, 70/2, 75/5, 81/9

a.+nın 24/7, 39/7, 54/7, 64/8, 76/4, 82/1

a.+nı 27/5, 36/14, 50/5, 51/12, 57/14, 61/10, 63/1, 65/5, 71/7, 8/4

a.+nın 19/9, 21/14, 32/12, 32/2, 33/7, 33/8, 34/11, 35/1, 35/10, 35/11, 36/8, 37/3, 40/14, 41/8, 41/9, 42/7, 43/10, 45/3, 47/5, 48/4, 49/14, 5/7, 50/2, 51/5, 52/8, 56/2, 59/2, 59/3, 59/8, 59/9, 60/13, 61/7, 63/6, 65/10, 65/13, 65/8, 67/9, 68/13, 68/2, 71/12, 71/14, 71/3, 72/11, 74/14, 77/9, 77/12, 79/7, 80/13, 81/1, 81/11

a.+nında 35/6, 41/10, 59/4, 61/4

a.+nındın 41/14, 43/9, 61/14, 72/2

a.+nça 12/10

olar (T.): Onlar, 3. çokluk şahıs zamiri

o. 12/13, 22/12, 31/9, 46/5, 53/12, 56/5, 57/8, 61/10, 66/10, 66/10, 7/5, 77/2

o.+dın 23/1, 28/14, 57/2, 7/7, 72/8

o.+ğa 13/2, 27/14, 40/12, 41/2, 44/12, 57/1, 68/5, 80/3

o.+nı 11/14, 31/10, 45/13, 57/2, 67/10, 75/10

o.+nın 9/5, 17/12, 22/9, 29/13, 43/3, 46/3, 46/4, 46/6, 56/11, 56/4, 57/11, 57/5, 57/6, 57/9, 75/13, 76/1

oltur- (T.): Oturmak

o.-ğıl 36/3, 50/9, 64/13

o.-adur 65/13

o.-guçılarnı 33/5

olturuğluk (T.): Sâkin, oturan, yerleşmiş olan

o. 60/13

on (T.): On sayısı

o. 24/5, 24/7, 36/2, 64/13, 67/2

onüç (T.): On üç sayısı

o. 54/6

oñ (T.): Sağ, sağ taraf

o. 50/8

or(u)n (T.): Yer, makam

o.+ıda 28/10

o.+ığa 44/13, 44/13, 44/14, 49/3, 73/6, 73/7, 73/7, 74/14

ot (<Far. od): Ateş

o. 22/8, 52/8, 56/6

o. koy- “Yakıp yıkmak” 76/11

o.+dın 24/5

ot (T.): Ot, çimen

o. 21/10, 21/4, 66/13

o.+larnı 7/5, 7/6

otra (T.): Orta, ortada, arada

o.+sıda 39/1

otuzyete (T.): Otuz yedi sayısı

o. 76/9

oynat- (T.): İlgilenmek, meşgul olmak

o.-ğalı (perī) 18/8

ozul- (T.): Bozulmak, çözülmek

o.-mas 37/11, 37/8

öl- (T.): Ölmek

ö.-di 16/6, 54/7

ö.-geni 64/8

ö.-üp 54/12, 55/11, 60/3

öltür- (T.): Öldürmek

ö.-di 55/4

ö.-gen 76/2

ö.-gendin 50/11, 76/6

ö.-se 24/7

öltürül- (T.): Öldürülmek

ö.-di 49/13

ö.-genini 56/9

ö.-ür 38/10

ölüg (T.): Ölü, cansız varlık

ö.+lerge 79/3

ö.+lerni 65/14

ö.+lerni 64/6

ölüm (T.): Ölüm, yaşamın sonu

ö. 33/4, 63/13

ö.+din 80/1

ö.+ge 20/4, 20/9

ö.+ide 43/1, 50/4

ö.+iniñ 49/14

ö.+niñ 64/10, 64/9

ömr (Ar.): Ömür, hayat süresi

ö.+ini 14/6

ö.+ümdin 6/1

örge- (T.): Öğrenmek

ö.-sün 6/14

öt- (T.): Geçmek, geçip gitmek

ö.-er 53/8

ö.-ken 13/10, 14/3, 23/4, 51/1

ö.-kendin 55/13

ö.-üp 14/14

ötkez- (T.): Geçirmek

ö.-geniñ 8/10

ötküz- (T.): Geçirmek (bk. ötköz-)

ö.-üp 14/6

ö.-üpdür 21/9

ö.-ür 13/5

öy (T.): Ev, hane

ö. 13/1

ö.+ge 81/2, 81/2

ö.+idin 28/2, 28/3

ö.+idür 11/2

ö.+lerige 6/11

ö.+ünde 18/3

ö.+ündeki 30/4

öz (T.): Kendi, öz

ö. 13/9, 25/1, 26/4, 28/7, 34/4, 39/11, 4/4, 40/8, 42/9, 43/2, 47/11, 49/5, 5/6, 50/4, 50/5, 52/12, 53/7, 54/2, 63/10, 64/2, 66/1, 67/14, 69/12, 75/8, 80/7, 81/14, 82/1, 9/14

ö.+i 14/7, 23/12, 32/14, 38/10, 54/7, 6/5, 68/11, 79/10, 79/6

ö.+idin 36/14

ö.+ige 10/1, 18/7, 4/9, 53/3, 55/5, 56/1, 74/6, 8/12, 80/6

ö.+ini 15/6, 15/9, 5/3, 61/12

ö.+iniñ 4/13, 4/8, 74/7, 80/8

ö.+leri 17/12

ö.+ümge 53/5

ö.+ümüzni 81/10

ö.+üñ 27/9, 68/3, 68/4

ö.+ünge 18/5, 27/13, 53/4

ö.+üğni 22/14, 23/1

ö.+üğniñ 30/12

pādişāh (Far.): Sultan, kral, hükümdar

p. 34/3, 34/4, 35/10, 36/13, 37/11, 40/3, 47/11, 47/13, 48/1, 52/11, 52/14, 52/6, 54/3, 54/4, 55/10, 56/1, 60/1, 61/10, 61/7, 63/8

p.+dın 52/14

p.+ı 77/1

p.+ıdur 63/10, 65/8, 81/9

p.+ımız 65/11

p.+ı mu-sen 62/1

p.+ıñ 35/5, 61/3

p.+lardın 54/3

p.+larnıñ 81/8

p.+mu-sen 62/6

pādişāhlık (Far.+T.): Padişah olma durumu, saltanat

p. 37/11, 37/12, 54/6, 55/12, 57/8

p.+ı 54/7, 56/2, 61/7, 64/4, 65/7, 76/4

p.+ıda 65/3, 77/13

p.+ığa 63/11, 64/4, 82/1

p.+ım 62/2, 62/5

p.+ını 66/2

p.+ınıñ 66/3

p.+nı 53/1, 55/11

pāk (Far.): Temiz, saf, arı

p. 25/4, 3/4, 66/2

p.+dur-miz 5/10

pākize (Far.): Temiz, saf

p. 11/3, 9/14

pā-sekene (Far.): Ayaklar altına alınmış

p. 10/14

pat (T.): Çabuk, hızla

p. 4/10, 40/1, 56/2

pāy-endāz (Far.): Ayak atan, ayak atmış

p. kı- “Adım atmak” 60/7

pelik (T.): Gaz lambasının fitili
p.+ni 43/14, 48/12, 72/13

per (Far.): Kanat, tüy
p.+lerini 19/1

perī (Far.): Cin
p. 18/12
p. oynat- “Cinlerle ilgilenmek” 18/8

perī-ḥ^wān (Far.): Cinlerle ilgilenen kimse
p. 17/14
p.+ğa 18/7

perīṣān (Far.): Dağınık, üzgün
p. 30/14

Perverdigār (Far.): Yaratan, Allah
P. 8/3
P.+ımız 31/3
P.+ımıznı 27/7
P.+ını 6/7

Perverdigār-ı ‘ālem (Far.+Ar.): Alemin yaratıcısı, Allah
P. 10/11

perverīṣ (Far.): Terbiye, yetiştirme.
p. tap- “Beslenmek, yetiştirmek, yetiştirilmek” 54/13
p. kıl- “Beslemek, yetiştirmek” 70/10, 70/14

perveylik (Far.< peyrev+T.):
Korumacılık, dikkatli davranma.
p. kıl- “Korumak” 81/9

pes (Far.): Şu hâlde, öyleyse, imdi
p. 20/10, 21/14, 23/3, 26/12, 27/5, 32/14, 38/5, 62/6, 78/1

peygamber (Far.): Allah’ın elçisi
p. 32/14, 34/8, 35/3, 37/13, 39/10, 40/6, 40/9, 41/4, 41/5, 45/10, 48/6, 50/6, 69/2, 76/6, 77/9
p.+i 16/7
p.+idür 39/14
p.+ler 48/6, 54/4, 57/3
p.+lerni 31/6, 39/4, 47/2, 50/2, 51/4, 67/13, 73/10, 75/9, 77/4, 78/1, 81/7

p.+ni 40/13
p.+ni 40/11, 45/2, 45/5, 50/10, 77/11

peygamberlik (Far.+T.): Peygamberlik, peygamber olma durumu
p. 33/14, 34/13, 36/12, 37/5, 39/3, 40/2, 40/5, 41/2, 43/4, 46/8, 51/8, 54/14, 57/10, 57/12, 57/13, 58/5, 58/9, 59/13, 61/6, 65/6, 72/11, 75/4
p.+i 59/1, 66/5
p.+ke 57/7
p.+ni 38/2

peymāne (Far.): İçki kadehi, kadeh
p.+si tol- “Bardağı taşırarak” 76/1

Pilātōs (ö.a.): İsa peygamberin çarmıha gerilmesinde rol oynayan Romalı vali
P. 61/14, 62/6
P.+nı 61/13, 62/12

pinhān (Far.): Gizli, saklı
p. 66/13

pitü- (<biti- T.): Yazmak
p.-dük 31/2
p.-gen 72/10
p.-mek 46/13
p.-p 63/3
p.-r-men 46/4
p.-r-miz 3/8

pitül- (T.): Yazılmak, yazılmış olmak
p.-gen 24/12, 30/14, 57/10, 58/10, 61/6, 71/9, 77/4
p.-gendür 70/4, 73/12
p.-üpdür 43/7, 44/4
p.-edurğan 40/4
p.-ür 75/2

pul (T.): Para
p. 12/6, 13/1, 13/9, 30/5, 53/2, 6/11, 66/12, 69/7
p.+ğa 14/4, 14/5
p.+ını 8/1
p.+nı 14/4, 14/5

put (< but T.): Ayak, but
p. 10/3, 11/11
p.+ları 10/4
p.+larıdın 37/7

püt- (< bit- T.): Bitmek, başarmak, üstesinden gelmek, inanmak, hazır olmak, yapmak
p.-megendin 19/10

Rabb (Ar.): Tanrı, Allah
R. 44/5, 59/10

Rabb te'āla (Ar.): Yüce Allah
R. 11/1

rağbet (Ar.): İlgi, yönelme
r.+iñiz 39/11

rāhat (Ar.): Huzur, sükunet
r. kıl- "Rahat etmek" 82/4

raḥm (Ar.): Merhamet, acıma
r. kıl- "Merhamet etmek" 67/4

raḥm-ı dil (Ar.+Far.): Merhametli kalp, merhametli kişi
r.+dür 48/10

rahm-ı 'ināyet (Ar.): Allah'ın rahmeti, inayeti
r. 81/14

rānde-i dergāh (Far. rānden "sürmek"ten): Dergahı yöneten
r.+dur 15/11

rāst (Far.): Doğru, düzgün
r. 27/3, 4/3, 51/9
r.+dur 27/12, 31/1
r.+nı 69/1

rāsthk (Far.+T.): Doğruluk, dürüstlük
r.+ını 4/5
r.+nı 5/7

rāzī (Ar.): Razı olan, memnun olan, rıza gösteren
r. 43/10
r.+dur-men 72/2

redd (Ar.): Reddetme, geri çevirme
r. kıl- "Reddetmek" 41/12, 49/6, 63/5, 77/3

remmāl (Ar.): Geleceği fal yolu ile haber veren kişi
r. 17/14

renc (Far.): Acı, dert, üzüntü
r.+imizni 49/8

revā (Far.): Uygun, layık
r. 68/13

revāc (Ar.): İtibar, değer, kıymet
r. ber- "Rağbet göstermek, kıymet vermek" 55/6

rızk-ı rüz-āne (Ar.): Günlük rızık, azık
r. 13/2
r.+sini 7/14

riyā (Ar.): Olduğundan başka türlü görünme, özü sözü bir olmama, iki yüzlülük
r. 15/10

Rōmā (ö.a.): İncil'in bir bölümünü adı, Romalılar
R. 3/3

rūḥ (Ar.): İnsan ve hayvanda vücûdu canlı kılan, bilen, duyan ve idrak eden hayat gücü, hayat cevheri, can
r. 44/14, 49/2, 73/7
r.+ı 44/5, 59/10, 59/7
r.+ıdın 71/11
r.+umnı 43/10, 59/9

rūḥānī (Ar.): Ruhla ilgili, manevi
r. 66/9, 67/8, 72/7
r.+dür 70/8

Rūḥu'llāh (Ar.): Allah'ın ruhu (İsa peygamber için kullanılır)
R.+dur 71/12

Rūḥü'l-kudūs (Ar.): Kutsal Ruh (Teslis'teki üçlemenden biri)
R.+din 58/3

Rūm (Ar.): Doğu Roma İmparatorluğu
R.+nıñ 76/10

Rūmī (Ar.): Roma'ya ait
R. 63/3

Rūsyā (ö.a.): Rusya devleti
R. 55/8

rūşen (Far.): Aydınlık, parlaklık
r. 48/9, 67/9
r. bol- "Aydınlanmak, aydınlık olmak"
9/13

rūze (Far.): Oruç
r. kıl- "Oruç tutmak" 29/4

rü'yā (Ar.): Düş, hayal
r. 38/2

sa'ādetlik (Ar.+T.): Mutluluk, saadet
durumu
s. 41/6

Şabāvet (Ar.): Çocukluk, sabîlik
Hudāvend Ş. "İsa peygamber" 39/13

şābit (Ar.): Yerinde duran, yer
değiştirmeyen, durağan
Ş. 36/9
Ş. kıl- "Sabitlemek" 38/14, 44/2, 65/5,
66/3
Ş. bol- "Sabit olmak, durağan olmak"
48/4, 74/14

şabr (Ar.): Sabır, dayanma gücü
Ş. 79/11
Ş.+ını 45/4

saç- (T.): Dağıtmak, saçmak
s.-gücünün 66/12

şadağa (Ar.): İyilik yapmak amacıyla
verilen şey, hayır
Ş. kıl- "Sadaka olarak vermek" 23/11,
23/13

şadık (Ar.): Dostluğunda samîmî ve
vefâlı olan, dostluk bağlarının
gerektirdiği vefâyı gösteren, sadâkatli
(kimse)
Ş.+dur 36/11

şādır (Ar.): Ortaya çıkan, meydana
gelen, zuhur eden
Ş. bol- "Ortaya çıkmak, meydana gelmek,
zuhur etmek" 22/11, 38/6

şaf şaf (Ar.): Saflar meydana getirecek
şekilde, dizi dizi, sıra sıra
şaf şaf tur- "Sıra sıra durmak" 65/14

sağın- (T.): Özlemek
s.-may 18/7

şahābe (Ar.): Hz. Peygamberin
döneminde yaşayıp ona tabi olan
kimseler
Ş.+leri 55/1

şāhib (Ar.): Bir şeye sahip olan
s. 37/7
s.+i 75/7

şahrā (Ar.): Çöl, büyük alan
Ş.+daki 67/5

Şahyūn (Ar.): Sahyun veya Saladin
Kalesi olarak da bilinen Selahaddin
Kalesi, kuzeybatı Suriye'de bulunan bir
Orta Çağ kalesidir.
Ş.+dın 65/1

Şahyūn (ö.a.): Siyon dağına ait
Ş. 35/4, 61/2
Ş.+da 37/2, 44/11, 73/5
Ş.+dın 36/4

sākin (Ar.): Bir yerde oturan, ikāmet
eden, o yerin halkından olan kimse
s. bol- "Oturmak, ikamet etmek" 82/3

sağla- (T.): Korumak, savunmak,
sağlamak, muhafaza etmek, göz kulak
olmak, beklemek, tutmak, katlanmak
s.-dın 9/14
s.-ğalı 11/12
s.-may 11/4, 17/4
s.-durğan 10/12
s.-r 10/14, 14/8, 34/5
s.-r-men 53/6
s.-sağ 17/8

sağlan- (T.): Korunmak, muhafaza edilmek, beklenmek
s.-makı 7/3

sal- (T.): Yollamak, göndermek
s.-dı+(yolğa) “Yola göndermek” 78/12
s.-dılar 60/7
s.-ıp 21/2, 60/5
s.-sağ+(kulak) “Dinlemek” 9/3
s.-ur-men 32/1
s.-adur 7/1

şâlih (Ar.): Dinin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sahibi, günah işlemekten kaçınan (kimse), dindar
s.+rak 23/1

saltanat (Ar.): Hükümdarlık, sultanlık
s.+ı 77/12
s. 34/10, 34/6, 36/3, 36/5, 53/1, 63/9, 64/14, 65/2, 75/14
s.+ı 33/7, 77/2
s.+ını 32/5, 34/4
s.+ının 33/10, 63/7, 65/3, 77/13
s.+lar 57/9
s.+nın 34/5, 37/6, 75/6, 76/3

Sāmirelik (Ar.+T.): Tarihî Samire şehrinden olan kimse
S. 67/4

sana- (T.): Saymak, hesaba katmak
s.-duk 42/4

şarf (Ar.): Harcama, tüketme
ş. kıl- “Harcamak” 10/9, 12/1, 7/9, 71/14, 8/2, 8/5

sat- (T.): Satmak
s.-ıp 8/1

sa’y (Ar.): Çaba, gayret.
s. kıl- “Çabalamak” 13/10

sāye (Far.): Koruma, gölge
s.+sini 33/4

sebeb (Ar.): Neden, sebep
s. bol- “Sebeb olmak” 5/9, 8/1
s. kıl- “Bir şeye sebep teşkil etmek” 6/8
s.+idin 75/8

sebebsiz (Ar.+T.): Nedensiz, gerekçesiz
s. 49/13

selāmet (Ar.): Huzur, esenlik
s.+ge 33/11
s.+ige 65/4, 77/14
s.+ini 34/5, 48/5
s.+ni 33/9, 37/10, 47/11, 57/4, 75/5, 81/4

selāmetlik (Ar.+T.): Huzurlu olma durumu, esenlik
s.+imiz 42/6
s.+ini 66/3

Semerķand (ö.a.): Orta Asya’da tarihî bir şehir
S. 55/9

sen (T.): Sen, 2. tekil kişi zamiri
sağa 9/13, 35/5

sen (T.): Sen, ikinci tekil şahıs zamiri.
s. 13/13, 16/7, 17/3, 17/6, 18/2, 19/13, 20/10, 20/6, 21/1, 22/14, 23/4, 27/1, 27/3, 27/6, 27/14, 28/7, 30/9, 32/2, 34/8, 40/13, 6/9, 62/1, 62/6, 8/7, 8/9, 9/1, 9/14
sağa 16/11, 20/7, 23/2, 23/7, 26/10, 27/2, 27/5, 32/8, 32/9, 40/9, 61/3
s.+din 32/10, 34/11
s.+in 27/5, 31/12, 31/12, 32/1

sergüzeşt (Far.): Macera, serüven
s.+i 56/4

şevāb (Ar.): İyi bir iş karşılığı alınan manevî mükafat
ş. 10/13, 11/4, 20/2, 23/4, 4/1
ş.+ı 23/13, 24/8

şevāblık (Ar.): Yapılması hâlinde sevap kazanılacağı düşünülen iş, hareket
ş. 24/10

sevdāger (Far.): Tüccar, ticaretle uğraşan kimse
s. 4/8
s.+ni 5/2

sevdāgerçilik (Far.+T.): Ticaret
s.+ni 30/4

seyl (Ar.): Sel, taşkın
s. 38/12

seyyidinā (Ar.): “Efendimiz” anlamında
Arapça ibare
s. 81/7

sezāvār (Far.): Layık, uygun
s. 20/3, 20/9, 25/3, 81/13

şidk (Ar.): Sadakat
ş.+nın 45/7

şifat (Ar.): Bir kimse veya şeyin
niteliklerini belirten kelime
ş.+ıdır 16/3
ş.+ları 57/7
ş.+larını 51/5, 69/5
ş.+larını 72/10

şihhatlik (A.+T.): Sağlıklı olma durumu
ş. 79/2

sın- (T.): Kırılmak, bozulmak
s.-ğan 48/13
s.-ğanlarğa 44/7

sındur- (T.): Kırılmak, bozmak
s.-mas 43/14, 48/11, 72/12
s.-up 15/2, 64/9
s.-ur 47/5
s.-ğuçı 58/7

sındurul- (T.): Kırılmak, bozulmak
s.-dı 42/6

sınuğ (T.): Kırık, çatlak
s. 73/1, 78/10

sipāh (Far.): Asker
s.+ları 62/12

siyāset (Ar.): Devlet yönetme sanatı
s. 78/4

siz (T.): Siz, 2. Çokluk şahıs zamiri
s.+ler 39/10
s.+large 33/1, 68/6, 68/8
s.+lerni 68/7

sogar- (T.): Çekmek, çıkarmak,
savurmak
s.-ğıl 21/2

sora- (T.): Sormak, soru sormak
s.-p 61/14

sorağhāne (T.+Far.): Mahkeme, sorgu
yeri
s.+lerğa 9/4

söz (T.): Söyleyiş, ifade, söz
s. 13/14, 37/5, 39/14, 45/2, 61/6, 72/11,
72/6, 78/1, 9/12
s.+de 36/12, 39/3, 43/5
s.+dür 27/3
s.+ge 46/9
s.+i 77/11
s.+imiz 25/7, 5/9
s.+ler 51/8, 57/13, 58/5, 59/13, 65/6, 9/7
s.+lerde 24/12, 33/14, 34/13, 35/8, 40/2,
40/5, 41/3, 57/10, 58/9, 75/4
s.+lerdin 30/13, 37/9, 77/4
s.+lerdür 68/10
s.+large 11/6, 57/12, 7/1
s.+leri 31/6, 39/5, 50/2, 77/5
s.+lerige 75/9, 78/2, 9/1
s.+lerimni 40/14
s.+lerini 65/10
s.+lerni 3/7, 51/5, 6/13, 70/4, 79/5, 8/13
s.+lerniğ 70/7, 72/5, 72/7
s.+ni 48/8, 9/10
s.+niğ 70/13, 70/9, 71/8

sözle- (T.): Konuşmak, söylemek
s.-geli 11/9

sözleş- (T.): Karşılıklı konuşmak
s.-kenini 9/6

su (T.): Sıvı, içecek.
s. 53/10, 53/11
s.+dın 24/5

su'āl (Ar.): Soru, sorgulama
s.+imiz 5/13

şulh (Ar.): Barış, uzlaşma
s. 74/2
s.+ını 80/12

süsen (Far.): Nisan – Haziran ayları arasında çeşitli renklerde iri ve güzel kokulu çiçekler açan, uzun ömürlü otsu bitki, iris
s.+ler 67/5

susuz (T.): Susuz, susamış
s. 53/8

Sutiyan Fuyng Tang (<Çin.?): Eserin basıldığı matbaanın adı
s.+nın ½

süstleş- (Far.+T.): Yavaşlamak, durgunlaşmak
s.-mes 44/3

şadlık (Far.+T.): Sevinç, mutluluk
ş. 35/3, 61/1
ş.+nın 73/7

şāh (Far.): Hükümdar, kral
ş.+larını 60/7

şākird (Far.): Öğrenci, mürit
ş.+leriğa 68/11, 79/11, 80/9

şarab (Ar.): İçki, özellikle şarap
ş. 7/11

şehir (Ar.): Şehir, kent
ş. 38/10
ş.+de 60/12
ş.+i 39/7, 50/11, 76/7
ş.+ide ½, 54/10
ş.+ideki 52/7
ş.+inge 38/4
ş.+lerni 55/14, 55/2, 55/5, 56/6
ş.+ni 76/10

şehvet (Ar.): Nefsin hoşuna giden bedenî ve süflî arzulara meyletme
ş. 6/9

şekl-i ta'vîz (Ar.): Muska şeklinde
şekl-i ta'vîz kıl- “(Bir şeyi) Muska şeklinde yapmak” 18/13

şems (Ar.): Güneş
ş. 36/9

şerī'at (Ar.): Dinin yasaları
ş. 25/6, 30/10, 37/7, 75/7
ş.+ge 29/1
ş.+ıda 39/8, 74/1, 74/12
ş.+ıdın 26/11
ş.+ımnı 46/3
ş.+ını 26/4
ş.+ige 44/3
ş.+nı 25/13, 26/2
ş.+nın 20/8, 25/10, 25/12, 28/7, 30/9

şeytān (Ar.): Kötülük sembolü, iblis
ş. 32/6, 63/13, 78/11
ş.+nın 10/9, 11/14, 16/3, 31/9, 32/5, 47/4, 58/6, 64/8, 7/8

şifā (Ar.): Şifa, iyileşme
ş. tap- “Şifa bulmak” 42/8
ş. ber- “Şifa vermek, iyileştirmek” 44/8, 48/13, 73/1, 78/11

şikāyet (Ar.): Yakınma, şikâyet etme
ş. 7/1, 9/9

şikestelik (Far.+T.): Kırıklık, kırgın olma
ş. bol- “Bir kimseye kırgın olmak” 16/2

Şilō (T.): (İbranice: שִׁלּוֹ veya שִׁילָה), Tanah'ta Tekvin 49:10'da adı geçen, Yakup'un oğlu Yehuda'yı kutsayışıyla ilgili bir figür
Ş. 37/6

şîrîn (Far.): Tatlı, hoş
ş. 67/7

şol (T.): İşaret zamiri
ş.+dur 5/9, 5/13, 14/14, 58/5, 66/4, 68/12

şöhret (Ar.): Ün, bilinirlik
ş. 15/7

şu (T.): İşaret sıfatı
ş. 20/7, 63/4
ş.+dur+(2) 25/7
ş.+largā 8/6
ş.+nça 15/3, 76/12
ş.+nınğa 52/13

şubu (T.): İşte bu, işbu
ş.+dur 46/12, 47/3

şümlük (Ar.+T.): Uğursuzluk
ş.+ıdın 22/7

şundağ (T.): Şöyle, şu şekilde
ş. 17/1, 17/13, 19/10, 22/3, 27/14, 35/11,
4/13, 44/12, 48/10, 63/14, 67/11, 67/9,
68/11, 68/5, 79/10, 8/1, 8/8, 80/9, 9/13

şurū (Ar.): Başlama.
ş. kı1- “Başlamak” 30/2

şük (T.): Durgun, sakin, sessiz, suskun
ş. tur- “Sessizce durmak” 42/13, 49/12

şükr (Ar.): Minnettarlık, şükür
ş. 19/13, 20/4
ş. ayt- “Şükretmek” 82/6

tā (Far.): Dek, değin, kadar, beri vb.
edatlarla birlikte kullanılarak bir fiilin, bir
hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı
veya sona erdiği noktayı, zaman ve
uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde
anlatan bir söz
t. 38/6, 65/4, 73/12

ta‘accüb (Ar.): Hayret, şaşırma
t. kı1- “Hayret etmek” 20/6

ta‘alluk (Ar.): İlişki, bağlılık
t. 29/10, 29/11
t. bol- “İlişkili olmak” 29/1

ta‘ām (Ar.): Yiyecek, gıda
t.+larını 13/9

tā‘at (Ar.): İbadet, kulluk
t. 15/10

tābi‘ (Ar.): Tabi olan, bağımlı
t. 55/14, 55/5, 56/1, 56/3
t.+leri 65/9
t.+lerini 63/10

tabī‘at (Ar.): Karakter, yaratılış
t.+ın 28/9

tābi‘iyyet (Ar.): Vatandaşlık, tabiiyet
t. kı1- “Birisinin hükmü altına girmek”
80/9

tāc (Ar.): Üstünlük, kudret ve kuvvet
alameti olarak başa konan başlık
t. 62/14
t.+ı 63/6

tağ (T.): Dağ
t.+lar 63/14

taḥammül (Ar.): Dayanma, sabır
t. 79/11

taḥāret (Ar.): Temizlik
t. 29/4

tahkīkle- (Ar.+T.): Bir şeyin ne
olduğunu, doğru olup olmadığını
anlamak için araştırmak, soruşturmak
t.-p 5/11

taḥkīr (Ar.): Küçümseme, hakaret
t. kı1- “Küçümsemek” 41/12, 42/1

tahmīnen (Ar.): Yaklaşık, tahmini olarak
t. 52/4, 55/7, 76/9

taht (Far.): Hükümdar oturduğu yer, taht
t.+ı 33/9, 36/9, 48/4, 63/8
t.+ıda 65/13, 65/2, 77/13

tā‘ife (Ar.): Topluluk, grup
t. 22/6
t.+ler 37/8, 47/6, 75/4
t.+large 34/2, 43/11
t.+lernin 48/9

taḥdīr (Ar.): Kıymet biçme, süre
t. kı1- “Süre vermek” 38/4, 38/13

taḥrīr (Ar.): Sözle anlatma, ifâde ve
beyan etme, anlatış
t. kı1- “Anlatmak, ifade etmek” 33/12,
36/10

tal (T.): Dal, filiz
t. 67/2

ta'lim (Ar.): Eğitim, öğretim
 t. ber- "Öğretmek" 66/7, 68/1, 68/11, 70/1, 78/8, 79/10, 79/12, 79/6
 t.+ğa 68/12
 t.+i 68/2
 t.+idin 80/14
 t.+ige 68/13, 79/6
 t.+ini 54/14
 t.+ler 67/8
 t.+lerni 67/8

ta'lūkāt (Ar.): Bağlar, ilişkiler
 t. 13/1

ṭama' (Ar.): Aç gözlülük, tamah
 ṭ. 28/10, 28/6
 ṭ. kıl- "Açgözlü olmak" 28/2, 28/5

tamām (Far.): 1. Tam, eksiksiz
 t. kıl- "Tamamlamak, nihayete erdirmek" 37/14
 t. bol- "Tamamlanmak" 50/2
 2. Tüm
 t. 26/13, 26/13, 26/14
 3. Tamamen, hepsi
 t. 21/14, 52/8, 54/8, 76/3

ta'mīd (Ar.): Vaftiz etme, vaftiz
 t. al- "Vaftiz edilmek, vaftiz olmak" 59/6

tap- (T.): Bulmak
 t.-arlar 32/10, 47/7
 t.-ar-miz+(şifā) 42/8
 t.-ay 5/7
 t.-ıp 48/1, 52/1, 53/10, 60/4, 79/6, 81/1
 t.-ıpdur 70/6
 t.-ıpdurlar+(ʿafv) 81/4
 t.-mağan+(fırşat) 21/13
 t.-mağanlarğa 78/14
 t.-maḡnı+(şöhret) 15/8
 t.-tı 54/13
 t.-adur 72/8
 t.-adurğan 32/12

tapal- (T.): Bulunmak
 t.-may-sen 30/10
 t.-ur 5/7

tapan (T.): Topuk, ayağın topuk kısmı
 t.+ını 32/2

tapıl- (T.): Bulunmak
 t.-dı 43/1, 50/4

tapşur- (T.): Teslim etmek, vermek
 t.-dı 75/11
 t.-up 81/10
 t.-ur 68/14

tapşurulmaslıḡ (T.): Teslim edilmeme
 t.+ım 62/4

tar (T.): Dar
 t.-dur 17/1

ṭaraf (Ar.): Yön, taraf
 ṭ.+ge 30/3, 76/14

tarı- (T.): Tarım yapmak
 t.-ıp 21/2

ta'rīf (Ar.): Tanımlama, betimleme
 t. kıl- "Tarif etmek" 40/3

tārīḡ (Ar.): Bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz
 t. 76/11

tārīḡ-i Hicrī (Ar.): Hicret esas alınarak başlayan tarih
 t.+din 52/4

tārīḡ-i Milād (Ar.): Hz. İsa'nın doğumu esas alınarak başlayan tarih
 t.+nın 54/9

tārīḡ-i Milād-ı Mesīḡ (Ar.): Hz. İsa'nın doğumuna dayanan tarih
 t.+din 52/3

ṭarīḡa (Ar.): Yol, yöntem, tarikat
 ṭ. 63/4, 79/13
 ṭ.+da 66/6, 8/4
 ṭ.+larını 31/4
 ṭ.+sı 30/2
 ṭ.+sıḡa 45/7

tarḡa- (T.): Dağılmak
 t.-p 76/14

tart- (T.): Çekmek
 t.-ar+(zaḡmet) 53/7

t.-ip 27/4, 38/6, 6/2, 63/1, 76/14
 t.-ip+(derd) 49/8
 t.-ıpdur+(zaḥmet) 42/4
 t.-kanlarga+(zaḥmet) 79/4
 t.-tı 61/12
 t.-tı+(zaḥmet) 42/11
 t.-tılar 76/13
 t.-adurğan 43/6

tartıl- (T.): Çekilmek
 t.-dı 74/6

taşarruf (Ar.): İdare etme, yönetme, kullanım
 t.+ığa 54/2

taşla- (T.): Dışarı atmak
 t.-p 66/11, 69/6, 71/1, 75/10

tatı- (T.): Tatmak, denemek
 t.-ğalı 11/10
 t.-maç 7/4

ṭā'ūn (Ar.): Veba hastalığı
 ṭ. 56/11

tavşif (Ar.): Vasıflarını, niteliklerini sayma
 t. kı- "Betimlemek" 40/4

ta'zīm (Ar.): Hürmet etme, saygı gösterme, büyük sayıldığını belli edecek şekilde güzel muâmelede bulunma
 t. kı- "Saygı göstermek" 63/1

te'ayyūn (Ar.): Meydana çıkma, âşikâr olma, belirme
 t. 39/3, 50/3
 t. kı- "Belirlemek" 74/12, 39/8

tebren- (T.): Sallanmak, titremek
 t.-di 63/14

te'dīb (Ar.): Terbiye etme, edeplendirme
 t. 42/7

teftiṣ (Ar.): Bir şeyin aslını anlamak veya bir işin gereğince yapıp yapılmadığını öğrenmek maksadıyla her yönden inceden inceye yapılan araştırma
 t. kı- "Denetlemek" 21/7, 25/1, 57/14

teg (T.): Alt, aşağı
 t.+ide 14/9
 t.+ige 67/12

teg- (T.): Dokunmak, temas etmek
 t.-ip 19/3
 t.-mesün+(köz) "Nazar değmek" 18/11

tegiş- (T.): Değiş tokuş yapmak
 t.-ti 14/4, 14/5

tehī (Far.): Boş, anlamsız, boşuna
 t. 14/13

te'hīr (Ar.): Arka, kış
 t.+ığa 35/12, 35/7, 61/5

tekebbürlük (Ar.+T.): Kibirli olma durumu
 t. 12/12, 15/5

tekvīn (Ar.): Yaratma, var etme
 t. 32/11, 32/2, 37/9

tekye (Far.): Tarikat şeyhlerinin yaşadığı yer, dergâh
 t.+siniğ 14/9

temşil (Ar.): Örnek olma, örnek gösterme, benzetme, teşbih
 t. 79/7
 t. keltür- "Örnek vermek" 23/7
 t.+ler 66/10
 t.+lerde 67/10
 t.+lerdür 67/6
 t.+leri 69/7

teng (T.): Eşit, denk
 t. tut- "Bir tutmak" 23/1

tenhālīk (Far.+T.): Issızlık, yalnızlık
 t.+da 61/11

teñlik (T.): Tehlikeli, kritik
 t. 38/8
 t.+de 14/6

ter- (T.): Toplamak, dermek
 t.-ip 21/11

terk-i dünyā (Far.+Ar.): Ölme, fani
âleme geçme
t. bol- “Ölmek” 80/4

tesellî (Ar.): Üzüntüyü azaltma, avunma
t. ber- “Avutmak” 44/11, 49/2, 73/5,
78/10

Teşniye (Ar.): İncil’in bir bölümünün
adı, Yasa’nın Tekrarı
T. 27/1

tevāzu‘ (Ar.): Alçak gönüllülük,
mütevazılık
t. bol- “Mütevazi olmak” 35/6, 61/4

tevāzu‘lik (Ar.): Alçak gönüllülü, tevazu
sahibi
t. 35/9

tevbe (Ar.): Günahlardan pişman olup
Allah’a yönelme
t. kıl- “Tevbe etmek” 65/9, 71/2, 75/12,
81/3

tevbe tevbe (Ar.): Bir pişmanlık ifadesi,
tövbe anlamında kullanılan deyim
t. de- “Pişman olmak” 4/2

tevekkül (Ar.): Güvenme, dayanma,
Allah’a sığınma
t. kıl- “Allah’a sığınmak” 18/2

turnak (T.): Bir cismin, el veya ayakta
uzayan sert kısmı
t.+ları 14/13
t.+larını 19/1

tiken (T.): Bitkilerdeki sert, batıcı çıkıntı
t.+dın 62/13, 63/6

til (T.): Dil, konuşma aracı
t. 11/10, 30/6, 8/13, 8/14
t.+inni 9/14
t.+leri 4/2
t.+niñ 9/13

tile- (T.): Dilemek, istemek
t.-p 16/13
t.-yduğanını 9/8

tinç (T.): Sakin, huzurlu
t. 24/1

tirgüz- (T.): Diriltmek, canlandırmak
t.-gendin 60/4
t.-üp 66/1

tirig (T.): Canlı, diri
t. 25/11

tiriglik (T.): Canlılık, hayat
t. 70/10
t.+niñ 64/10

Tiriglikniñ Yolu (T.): Hayatın Yolu,
incelenen eserin adı
T. 1/1

tiril- (T.): Dirilmek
t.-di 64/7
t.-geni 64/8

toğ- (T.): Doğmak
t.-ar 33/2, 34/1, 58/8
t.-dı 58/4

toğra (T.): Doğru, doğrultu
t. 59/1, 78/1
t.+da 4/14, 7/7
t.+dın 75/10
t.+sıda 29/13, 43/7, 45/2, 45/6, 47/2, 5/6,
51/3, 51/8, 52/12, 69/2, 72/1, 72/10
t.+sıdadur 28/14, 29/3
t.+sıdın 40/11, 41/5, 43/6

toğul- (T.): Doğmak, meydana gelmek
t.-dı 54/11, 58/11
t.-dum 62/8
t.-ğan 52/6, 57/11
t.-ğandın 27/3
t.-ur 33/6, 35/1, 47/8, 58/8

tohta- (T.): Kalmak, durmak, sürdürmek,
katlanmak
t.-dı 59/8
t.-mayduğanını 9/10

tohtatıl- (T.): Durdurulmak
t.-ğan 20/4

toķ- (T.): Doğmak, dñnyaya gelmek
t.-ķanlarındın 40/8
t.-ķanlarının 40/12

toķu- (T.): Dokumak
t.-ęan 62/13

tol- (T.): Dolmak, tamamlanmak
t.-dı 76/1

tola (T.): Dolu, tamam; ok
t. 10/13, 10/3, 10/8, 11/7, 13/10, 17/10,
17/3, 17/6, 21/11, 55/1, 57/1, 7/13, 72/8,
75/7, 76/12, 79/5
t.+lar 38/14
t.+larını 43/2
t.+rak 19/4, 20/8

toldur- (T.): Doldurmak
t.-dı 11/6

tonu- (T.): Tanımak, fark etmek
t.-mağan 19/9
t.-maķı 6/7

top top (T.): Sevimlilięi ifade eden
ikileme
t. 80/14

tor (T.): Aę, tuzak
t. 67/2

tos- (T.): Durdurmak, engellemek,
tutmak, yaklařmamak, geri evirmek
t.-ap 21/9

toyęuz- (T.): Doyurmak, beslemek
t.-ęan 61/10

töben (T.): Alt, aşağı
t.+de 40/4

tök- (T.): Dökmek, akıtmak
t.-mey 80/7

tökdür- (T.): Döktürmek
t.-üp 53/13

tököl- (T.): Dökölmek, akmak
t.-gen 74/9, 80/11

törtüni (T.): Dördünü
t. 34/4

tul (T.): Dul, eşi ölmüş kadın
t. 13/7, 56/12

tur- (T.): Durmak, kalmak, ayakta
kalmak
t.-dı 63/12
t.-ęan 49/12
t.-ęanda 61/14
t.-ęanı 24/4
t.-mağıl+(ęıdd) 68/4
t.-maķnı 4/6
t.-adur 37/4, 65/14
t.-aduręan 42/13, 43/14, 48/11, 64/6,
72/13
t.-sa 16/1
t.-up 24/2, 37/2, 54/14, 82/2
t.-alıpdur 71/11
t.-almas 25/5

turęuz- (T.): Kaldırmak, dikmek
t.-a- almadılar 76/5

tut- 1 (T.): Tutmak, almak, yakalamak,
zaptetmek
t.-ap 72/13
t.-ay 28/8
t.-ķan 56/5, 78/5
t.-ķanıęını 20/11
t.-tılar 55/12
t.-ap 43/14, 48/11

tut- 2 (T.): Yardımcı fiil
t.-a-men+(in) 21/12
t.-ar-sen+(döst) 13/13
t.-ķan+(hükme) 25/11
t.-ķan+(řerī'atnı) 25/13,
t.-ķan+(ķavl) 45/14
t.-ķan+(ķaböl) 65/11
t.-ķan+(muħkem) 14/13
t.-ķanlaręa+(mātem) 73/6
t.-ķıl+(emr) 26/8
t.-ķıl+(döst) 26/14, 27/10, 27/8, 68/3
t.-mağan+(hükme) 20/9
t.-mağan+(řerī'atnı) 26/2
t.-mağlık+(döst) 13/12
t.-maķ+(döst) 12/11
t.-maķ+(pākize) 11/3
t.-maķın+(döst) 27/5

t.-may+(yādıda) 10/13

t.-sa+(hüküm) 20/8

t.-uñlar+(dōst) 68/6

t.-up+(çoñ) 15/6,

t.-up+(buyruk) 6/3

t.-up+(muhkem) 14/11

t.-up+(teng) 23/1

t.+kuçılarğa+(düşmen) 68/7

t.+kuçılarğa+(mātem) 44/11

t.-adur+(dōst) 15/4, 57/3

t.-adurğan+(balık) 67/1

t.-ğanlarğa+(mātem) 44/12

t.-almay+(buyruk) 6/4

t.-alasañ+(şerī'at) 26/5

t.-alur-men+(şerī'at) 26/5

tutsaķ (T.): Esir, mahkum

t. 22/3

tuttur- (T.): Tutmaya zorlamak

t.-up 62/14

tutul- (T.): Tutulmak, yakalanmak

t.-ğan 78/11

t.-up 64/2

tüg (T.): Tüy, hayvanın tüyü

t. 19/1

tüke- (T.): Bitmek, tükenmek

t.-günçe 38/13

tüket- (T.): Bitirmek, tüketmek

t.-geli 37/14

Türkistān (T.): Türkistan, Türklerin yaşadığı yer

T. 55/9

tüş- (T.): İnme, aşağı inmek

t.-üp 61/13

uçarlık (T.): Uçanlar, uçan kuşlar

u.+ları 67/5

uçur- (T.): Söndürmek

u.-mas 44/1, 48/12, 72/13

uluğ (T.): Büyük, yüce, ulu

u. 11/7, 40/3, 40/6, 45/5, 45/9, 46/9, 48/6,

69/3, 73/9, 77/1, 78/3, 81/8

u.+ı 81/8

u.+lar 13/11

uluğlan- (T.): Yücelmek

u.-ıp 41/7

unut- (T.): Unutmak, hatırlamamak

u.-mağıl 27/14

Ūrşelīm (İbr.): Kudüs şehrinin eski ismi

Ū. 35/5, 37/2, 39/7, 50/11, 61/3, 76/7

Ū.+ğa 48/1, 60/8

Ū.+ge 35/10

Ū.+ni 38/5

Ū.+niñ 74/11

uruğ (T.): Tohum

u. 66/12

u.+ı 36/8, 66/12, 66/13

urul- (T.): Vurulmak, darbedilmek

u.-dı 49/10

u.-up 42/3

uruş (T.): Savaş, kavga

u. 63/12

Ūşnā (Ar.): Davud peygamberin oğlu,

özel isim

Ū. 60/12

Ūşnā ibn Dāvud (Ar.): Davud

peygamberin oğlu, özel isim

Ū.+ğa 60/10

usuzluğ (T.): Susamışlık, susuz kalma durumu

u.+dın 53/9

uşbu (T.): Bu, işbu

u. 32/11, 32/3, 34/13, 5/4, 59/9

u.+dur 54/4, 69/4, 75/3

üç (T.): Üç sayısı

ü. 13/4, 26/11

üçün (T.): İçin, edat

ü. 10/10, 10/2, 10/7, 13/6, 14/13, 15/9,

20/9, 21/13, 25/8, 26/6, 28/9, 29/6, 34/10,

38/10, 4/2, 4/4, 42/5, 42/6, 42/7, 49/10,

49/9, 5/9, 6/7, 61/12, 62/12, 62/4, 62/7,

62/8, 62/9, 63/12, 63/9, 64/3, 66/4, 66/9, 68/9, 69/9, 7/3, 71/14, 72/14, 73/13, 73/8, 74/4, 74/9, 75/11, 75/2, 79/7, 8/11, 8/13, 8/4, 80/8

üçünçî (T.): Üçüncü

ü. 28/1, 34/3, 64/7

üçyüzotuzalta (T.): Üçyüzotuzaltı sayısı

ü. 52/3

ügey (T.): Yalnız yasaca akraba sayılan, aralarında kan bağı bulunmayan, öz olmayan

ü. 58/13

ülfet (Ar.): alışma; dostluk

ü. 41/13, 49/7, 63/6

ümîd (Far.): Umut, beklenti

ü. kı1- "Ümidetmek" 23/5

ü.+im 23/6

ü.+imni 53/5

ümîdvârlık (Far.+T.): Umutlu olma durumu

ü. tap- "Ümitli olmak" 72/8

ün- (T.): Filizlenmek, yetişmek, büyümek; yerin altından çıkmak

ü.-di 41/9, 59/3

ü.-gen 47/9

üst (T.): Üst, üzeri

ü.+ide 33/10, 33/10, 33/7, 47/10, 59/8, 59/9, 72/11

ü.+ige 33/5, 42/2, 43/10, 49/6, 63/2

ü.+ümdedür 44/5, 59/11

va'de (Ar.): Söz verme, vaat.

v. kı1- "Söz vermek" 26/1, 32/3, 32/7, 35/9, 73/10

v.+de 32/11

v.+lerige 81/14

Vâhid (Ar.): Bir ve tek olan Allah

V. 25/4, 26/12, 82/5

Vâhid-i Hudâ (Ar.+Far.): Bir ve tek Allah

V.+ga 3/9

vâkı' (Ar.): Vuku bulmuş, olmuş
v. bol- "vuku bulmak, gerçekleşmek"
60/9

vâkı'a (Ar.): Olay, durum

v.+da 59/9

v.+dın 52/10

v.+lar 58/14

v.+larda 58/5

v.+lardın 67/7

v.+ları 51/2

v.+larını 51/6

vakt (Ar.): Zaman, belirli bir an, vakit

v. 10/13, 10/3, 10/8, 26/7, 65/14, 7/13, 75/7, 76/5, 81/12, 82/6, 9/11

v.+de 22/4, 39/3, 53/8

v.+ğaça 27/4, 6/2

v.+ide 54/11, 59/7, 61/10, 64/4, 76/3

v.+inde 30/2

v.+ini 13/5, 21/9

v.+iğni 8/10

vaktğaçalık (Ar.+T.): (Bu) zamana kadar, (bu) güne değin

v. 26/6

vasıta (Ar.): Araç, vesile

v.+sı 32/12, 43/8, 47/6, 49/14, 51/4

va'z (Ar.): Dinî yerlerde vaizlerin yaptığı, genellikle öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma

v. ayt- "Vaaz vermek" 66/7, 80/2

ve (Ar.): Bağlaç, iki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz

v. 10/1, 10/13, 10/14, 10/2, 10/2, 10/4, 10/6, 10/7fark, 10/9, 11/10, 11/11, 11/11, 11/14, 11/4, 11/5, 11/8, 11/9, 11/9, 11/9, 12/11, 12/12, 12/12, 12/4, 12/4, 12/4, 12/5, 12/6, 13/1, 13/6, 13/7, 13/8, 13/8, 13/9, 14/1, 14/4, 14/6, 15/10, 15/7, 15/7, 15/8, 16/11, 17/14, 17/14, 17/2, 17/5, 18/1, 18/1, 18/11, 18/11, 18/14, 18/9, 19/9, 20/5, 20/5, 21/4, 21/6, 22/3, 22/4, 23/6, 24/1, 25/2, 25/4, 26/1, 26/13, 26/14, 26/2, 26/2, 27/11, 27/2, 27/2, 27/8, 27/8, 28/10, 28/10, 28/6, 29/1, 29/11, 29/12, 29/14, 29/3, 29/4, 29/4, 3/4, 3/4, 3/6,

30/14, 30/14, 30/4, 30/4, 31/12, 31/3,
 32/10, 32/2, 32/6, 32/9, 33/10, 33/11,
 33/12, 33/2, 33/6, 33/7, 34/12, 34/2, 34/6,
 34/8, 35/1, 35/10, 35/11, 35/12, 35/6,
 35/9, 36/10, 36/14, 36/9, 37/1, 37/14,
 37/14, 37/7, 37/8, 38/1, 38/1, 38/10,
 38/12, 38/12, 38/13, 38/2, 38/3, 38/5,
 38/7, 38/8, 38/9, 39/1, 39/1, 39/10, 39/14,
 39/4, 39/5, 39/6, 39/7, 39/8, 4/10, 4/11,
 4/14, 40/10, 40/14, 40/4, 40/6, 41/1,
 41/10, 41/13, 41/13, 41/8, 41/9, 42/1,
 42/10, 42/11, 42/12, 42/14, 42/2, 42/3,
 42/4, 42/4, 42/7, 42/9, 43/12, 43/12,
 43/14, 43/7, 44/10, 44/3, 44/3, 44/4, 44/8,
 44/9, 45/12, 45/2, 45/3, 45/4, 46/10,
 46/13, 46/4, 46/5, 46/7, 47/12, 47/5, 47/7,
 48/1, 48/11, 48/2, 48/3, 48/5, 49/1, 49/7,
 5/3, 5/6, 50/1, 50/1, 50/11, 50/12, 50/5,
 51/2, 51/5, 51/6, 51/9, 52/4, 52/8, 52/8,
 53/14, 53/14, 53/14, 53/14, 53/2, 53/3,
 54/1, 54/1, 54/1, 54/1, 54/12, 54/7, 55/11,
 55/14, 55/3, 55/4, 55/9, 56/11, 56/12,
 56/13, 56/4, 56/6, 56/7, 56/7, 56/8, 56/9,
 56/9, 57/6, 57/9, 58/10, 58/11, 58/7, 58/8,
 58/9, 59/10, 59/2, 59/3, 59/4, 6/10, 6/6,
 6/6, 60/12, 60/7, 60/7, 60/9, 60/9, 61/4,
 61/9, 62/11, 62/14, 62/8, 63/1, 63/11,
 63/12, 63/13, 63/13, 63/3, 63/4, 63/5,
 63/5, 63/7, 63/8, 63/9, 64/1, 64/13, 64/2,
 64/9, 64/9, 65/13, 65/2, 65/3, 65/3, 65/5,
 65/8, 65/9, 66/1, 66/2, 66/3, 66/5, 67/11,
 67/5, 68/10, 68/6, 68/8, 69/12, 69/12,
 69/3, 69/4, 69/6, 69/6, 7/1, 7/11, 7/11,
 7/14, 7/4, 7/9, 70/11, 70/2, 70/3, 70/5,
 70/6, 71/11, 71/13, 71/2, 72/11, 72/4,
 72/4, 72/8, 73/4, 73/6, 73/7, 74/10, 74/11,
 74/13, 74/2, 74/3, 74/6, 74/8, 74/8, 75/13,
 75/6, 75/8, 76/1, 76/13, 76/7, 76/8, 77/1,
 77/13, 77/14, 77/6, 77/8, 77/9, 78/10,
 78/13, 78/2, 78/5, 79/1, 79/12, 79/13,
 79/2, 8/12, 8/13, 8/6, 8/6, 8/7, 8/7, 8/8,
 8/9, 80/1, 80/11, 80/2, 80/4, 80/5, 80/7,
 80/8, 80/9, 80/9, 81/1, 81/14, 81/2, 81/4,
 81/5, 81/6, 81/7, 81/9, 82/1, 82/2, 82/7,
 82/7, 9/1, 9/10, 9/11, 9/13

yād (Far.): Hatırlama, anma; hatır, zihin
 y. al- "Akıl fikir almak" 11/11
 y.+ında 10/11, 10/13, 10/14, 11/4

yağacı (T.): Marangoz, dülger
 y. 58/13

yağış (T.): İyi, güzel.
 y. 10/11, 10/13, 10/2, 10/6, 11/3, 15/14,
 17/6, 23/8, 24/1, 24/3, 27/11, 27/13, 27/2,
 28/9, 29/7, 6/13, 71/6, 8/13

Yahūdī (Ar.): Yahudi, Musa
 peygambere inan dine inanan
 Y.+lerniñ 41/4

yakın (T.): 1. Az bir ara ile ayrılmış olan
 (zaman veya yer), uzak karşıtı
 y. bol- "Yakın bir duruma gelmek;
 yaklaşmak" 53/9
 y. kel- "Yakın gelmek, yaklaşmak,
 yanaşmak" 71/3
 2. Aralarında sıkı ilişki olan arkadaş, dost
 veya akraba
 y. hizmetkār 71/5

yambu (T.): Külçe, külçe altın
 y.+nı 23/11
 y. 23/12

yan- (T.): Dönmek, geri dönmek
 y.-ğan 42/9, 65/9
 y.-ip 21/5, 65/12, 71/3, 81/11
 y.-masa 5/5
 y.-maslar 4/3

yana (T.): Yine, gene
 y. 15/8, 18/10, 18/11, 20/12, 23/10, 23/9,
 24/2, 24/4, 29/7, 34/8, 36/14, 38/9, 44/4,
 46/7, 49/13, 58/7, 58/8, 59/10, 71/2, 72/3,
 73/10, 75/4, 77/10, 77/6, 77/8

yandur- (T.): Döndürmek, geri
 döndürmek
 y.-dı 75/13

ya'nī (Ar.): "Demek oluyor ki"
 anlamında kullanılan bir söz
 y. 11/8, 4/6, 40/13, 58/12, 59/1, 76/4,
 81/5

yara (T.): Vücutta açılmış, zedelenmiş
 yer
 y.+ları 42/7

yarat- (T.): Yaratmak, meydana getirmek
y.-ip 70/14
y.-kan 6/5, 66/8, 70/10
y.-kuçını 69/14

yardım (T.): Destek, yardım
y. ber- “Yardım etmek” 79/4

yarıl- (T.): Yarılmak, ikiye bölünmek.
y.-dı 63/14

yarıgluk (T.): Işık, parlaklık
y. ber- “Aydınlatmak” 52/13

yarut- (T.): Işığı artırmak, aydınlatmak
y.-updur 33/5

yasal- (T.): İnşa edilmek
y.-ur 38/9

yaş (T.): Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman
y.+da 52/5
y.+ka 54/13

yaşur- (T.): Gizlemek, saklamak
y.-adurğan 41/14

yat (T.): Yabancı
y. 21/3, 21/9

yat- (T.): Yatmak, uzanmak
y.-tı 14/10, 14/11

yavaş (T.): İyi, nazik, ılımlı, kibar
y.+larğa 44/6, 59/11

yavaşlık (T.): İyilik, nezaket
y.+ını 45/4

yay- (T.): Birçok kimseye duyurmak
y.-dı 55/1

ye- (T.): Yemek, yiyecek bir şeyler tüketmek
y.-diler 31/10
y.-menler 31/9
y.-mesün 21/5
y.-mey 7/6

y.-p 7/10
y.-rler 7/6

yedür- (T.): Yedirmek, birine yemek vermek
y.-megil 21/3

Yehūdā (ö.a.<Ar.): Yahudi milletin atası, özel isim
Y. 34/9, 48/7, 58/1, 58/10, 58/3, 75/14
Y.+dın 37/12, 37/6, 75/6, 76/3
Y.+nın 37/10

Yehūdī (Ar.): Yahudi, Musevi
Y. 51/10
Y.+ler 75/8, 76/14, 76/5
Y.+lerğa 62/3
Y.+lerniğ 62/1, 77/1
Y.+ni 76/12

Yehūdiyye (ö.a.): Yer adı, Beytüllahm’i içine alan bölgenin adı
Y. 34/14
Y.+niğ 47/8

yel (T.): Rüzgâr, hava hareketi
y.+ini 49/1

yemek (T.): Yiyecek, besin
y.+ğa 30/5

yencid- (T.): Ezmek, parçalamak
y.+ür 32/2

yenik (T.): Hafif, kolaylıkla yapılan
y.+rek 29/12

yeñi (T.): Yeni, eski karşıtı
y. 45/12, 45/9, 46/10, 47/9, 74/10, 74/13
y.+din 38/5

Yeñi ‘Ahd (ö.a.): Yeni Ahit, İncil’in bir bölümün adı
Y.+niğ 75/2

yer (T.): Zemin, toprak; bir şeyin bulunduğu alan
y. 63/14
y.+de 63/13, 81/4
y.+deki 66/13
y.+din 41/8, 47/9, 59/2, 62/5

y.+ge 64/6, 81/5
y.+leri 57/11
y.+ni 21/1

yeryüzi (T.): Dünya, yeryüzü
y.+de 44/2, 52/14

Yesû'a (ö.a. <Ar.): İsa peygamber için
kullanılan isim
Y. 58/12

yet- (T.): Bir yere ulaşmak, varmak;
yeterli olmak
y.-er 53/11
y.-gende 14/12
y.-ip 66/12
y.-ipdür 81/6
y.-mesler 67/12
y.-meydür 30/12, 53/12
y.-se 81/2

yetim (Ar.): Babası ölmüş olan (çocuk);
babasız
y. 13/7, 56/13
y.+lerge 12/5

yetküz- (T.): Bir şeyi yerine ulaştırmak,
göndermek
y.-geli 59/12
y.-mek 10/10, 72/14
y.-mes 80/6
y.-üp 48/9
y.-ür 32/6
y.-mesün 18/12

yetmiş (T.): Yetmiş sayısı
y. 38/4, 75/11

yette (T.): Yedi sayısı
y. 38/7

yığ- (T.): Toplamak, bir araya getirmek
y.-ip 14/4, 14/5, 14/7
y.-kan 67/7

yığaç (T.): Ağaç, ağacın dalı
y.+ığa 63/2

yığla- (T.): Ağlamak, gözyaşı dökmek
y.-p 56/13

yıkıl- (T.): Yıkılmak, devrilmek
y.-ip 4/11

yıl (T.): Zaman birimi; yıl, sene
y. 24/1, 24/3, 52/4, 52/4, 54/6, 55/13,
55/7, 75/12, 76/9
y.+dın 55/10
y.+ı 24/2, 54/9
y.+ıda 1/3
y.+ını 73/4

yıldız (T.): Gökte görülen parlak gök
cismi
y. 41/9, 59/3
y.+ıdur 13/12

yıraq (T.): Uzak, mesafeli
y. 30/7
y.+dur 15/11

yigirme (T.): Yirmi sayısı
y. 52/5

yigit (T.): Cesur, yiğit, mert kimse
y. 52/6
y.+lerniñ 9/2

yit- (T.): Kaybolmak, yitmek
y.-ip 69/6

yok (T.): Mevcut olmamak, bulunmamak
y. 24/9, 39/9, 41/10, 41/11, 50/13, 52/9,
54/5, 54/8, 57/5, 57/9, 59/4, 59/5, 74/13,
76/3, 76/8, 77/2
y.+dur 34/6, 35/11, 48/5
y.+nı 4/9

yokal- (T.): Kaybolmak, yok olmak
y.-ip 55/12, 56/2

yol- (T.): Bitki, tüy vb.ni çekerek
yerinden çıkarmak, çekip koparma
y.-up 21/10

yol (T.): Geçiş, seyahat, izlenen güzergâh
y.+dın 42/8
y.+ğa 30/11, 78/12
y.+ı 30/10
y.+ıda 71/1
y.+ığa 10/7, 10/9, 42/9
y.+ını 25/10, 25/9, 64/11, 67/14, 69/13,

80/5

y.+larga 10/2, 10/5

y.+larında 80/13

y.+larına 12/1, 56/5, 60/6, 7/8, 71/13, 78/7

y.+larını 31/3, 78/6

y.+nı 30/11, 44/10

yöle- (T.): Desteklemek

y.-yduğan 43/9

Yūḥannā (ö.a.): İncil'deki bölümlerden

birinin adı, Yuhanna

Y. 62/9

yukarı (T.): Bir şeyin üst bölümü

y. 24/12, 71/9, 78/6

y.+da 51/7, 57/7, 60/12, 72/9, 77/4

y.+kı 30/13

yulduz (T.): Yıldız

y. 48/9

Yūnānī (Ar.): Yunan'a ait

Y. 63/3

yurt (T.): Yaşanılan yer, memleket, vatan

y.+da 17/14

y.+ğa 21/5

y.+ıda 33/4

y.+lar 55/14

y.+larını 55/3, 56/6

Yūsuf (ö.a.): Yusuf peygamber

Y.+nın 58/13

yuydur- (T.): Yıkarmak, temizletmek.

y.-ğan 14/3

yügürt- (T.): Koşturmak, hızlı hareket ettirmek

y.-üp 30/3

yük (T.): Birinin üzerine almak zorunda

kaldığı ağır görev

y.+ini 78/13

[=1]

yülen- (T.): Yaslanmak, desteklemek

y.-gey 33/13

yür- (T.): Yürümek, yola çıkmak

y.-gen 33/3, 60/9, 71/1, 71/4, 80/13, 81/5

y.-se 23/9

yüz 1 (T.): Yüz sayısı

y. 55/13

yüz 2 (T.): Ön taraf, yüzey

y.+ige 69/1

y.+ni 41/14

Zābil (Ar.): Tarihî bir şehrin adı

Z. 54/1

zabt (Ar.): Zorla ele geçirme

z. 56/3

zāhir (Ar.): Açık, belli

z. 29/8, 50/1

z.+de 15/14, 29/5, 35/10, 8/9

z.+deki 29/2

z.+dekiler 29/12

z.+ğa 29/10, 70/5

zaḥm-dār (Far.): Yaralı, yara almış

z. bol- "Yaralanmak" 42/5, 49/9

zaḥmet (Ar.): Sıkıntı, eziyet, çaba

z. tart- "Zahmet çekmek" 42/11, 42/4,

53/7, 79/4

z. yetküz- "Sıkıntı çektirmek" 10/10, 80/6

z.+leri 43/7

z.+ni 80/6

zaḥmetlik (Ar.+T.): Zahmet gerektiren,

zor

z. 80/5

za'if (Ar.): Güçsüz, zayıf

z.+lger 79/2

zālālet (Ar.): Sapkınlık, doğru yoldan

çıkma

z.+ni 30/5

zamān (Ar.): Vakit, süre, devir

z.+da 14/3

z.+ıdaki+(1) 22/6

z.+lar 38/8

zamāne (Ar.): Vakit, süre, devir (bk. zamān)
z.+leride 16/4

zarar (Ar.): Zıyan, kayıp, kötülük
ż. yetküz- “Zarar vermek” 10/9, 32/6
ż. bol- “Zararı olmak” 4/7,
ż. kı1- “Zarar vermek” 7/3, 7/5, 7/9

zarūr (Ar.): Zorunlu, kaçınılmaz
ż. bol- “Zorunlu olmak” 7/2
ż.+dur 27/6

zāt (Ar.): Kendi, öz
z.+ı 35/1, 69/11, 69/4

zāyi‘ (Ar.): Boşa gitmek, kaybolmak, yok olmak
ż. kı1- “Kaybetmek” 7/9, 11/14
ż. bol- “Kaybolmak” 22/1

zebān (Far.): Dil, lisan
z.+larıda 63/3

zebiha (Ar.): Kurban edilen hayvan, kurbanlık
z. 74/3

Zebūr (Ar.): Mezmurlar, İncil’in bir bölümünün adı
Z. 36/11, 36/5, 45/8

Zekeriyyā (Ar.): Zekeriya, İncil’in bir bölümünün adı
Z. 35/3, 35/8

zerre (Ar.): Parça, zerre, küçücük miktar
z.+çe 28/6

ẓidd (Ar.): Karşıt, zıt
ż. 68/3

zihn (Ar.): Akıl, zeka.
z. koy- “Düşünmek” 6/6

zıkr (Ar.): Anma, hatırlama
z. kı1- “Anmak” 40/6

zinā (Ar.): Evlilik dışı cinsel ilişki
z. 8/6, 30/4

z. kı1- “Evlilik dışı ilişkiye girmek” 12/4, 20/5

zindān (Far.): İçine tutukluların, hükümlülerin konulduğu kapalı yer
z.+dakilerğa 48/14, 73/2

zīnet (Far.): Süs, takı, güzellik
z. 73/6
z.+i 44/13

zīnetlik (Far.+T.): Süslenmiş, süslü olan şey
z. 52/9

zirā‘at (Ar.): Tarım
z. kı1- “Tarım yapmak” 19/5
z.+daki 66/13
z.+larını 56/7

ziyāde (Ar.): Artış, fazlalık, çokluk
z. bol- “Artmak” 77/14

ziyādelik (Ar.+T.): Fazlalık, artış
z.+ige 33/10, 65/3

ziyānlık (Ar.): Zararlı
z. 10/4

zuhūr (Ar.): Ortaya çıkma, belirme
z.+ı 77/5

zulm (Ar.): Haksızlık, baskı, zulüm
z. 56/9
z. kı1- “Zulmetmek” 12/5, 13/8, 42/11, 68/8

zūr (Far.): Kuvvet, güç, zor
z. 52/11, 52/8, 56/1

zūrluk (Far.): Zorluk, sıkıntı
z.+nı 56/9

SONUÇ

Üzerinde çalıştığımız eser ‘Tiriglikning Yolu’, Lund Üniversitesi/Gunnar Jarring Koleksiyonu’na ait toplamda seksen sekiz sayfalık bir eserdir. Çalışmamızda, Doğu Türkistan sahasında 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar Çağatay imla geleneğinin devam ettiği –çeşitli bölge ağızlarının da etkisinin bulunduğu- yazı diline, “Doğu Türkçesi” (Eastern Turki) teriminin kullanılması uygun bulunmuştur.

Çalışma sürecimiz, ‘Tiriglikning Yolu’nun Arap harflerinden Latin harfşerine transkripsiyonunun yapılması ile başlamıştır. Çalışmamızda kısa bir giriş bölümünün ardından birinci bölümde Doğu Türkistan’ın içinde bulunduğu siyasi durum anlatılmış, ikinci bölümde yazı dili ve terimsel olarak Doğu Türkçesini anlamaya yönelik bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümde Türklerde inanç ve değerler bakımından ‘Tiriglikning Yolu’nun yerine ve önemine değinilmiştir. Dördüncü bölümde metnimizin transkribe edilmiş hali verilmiş ve beşinci bölümde bu eser üzerindeki ses ve şekil incelemesi yapılmıştır.

İncelediğimiz metinden Doğu Türkistan’ın Kaşgar şehrinde 1926 yılında basıldığı bilgisine ulaşılabilmektedir. ‘Tiriglikning Yolu’ Doğu Türkçesi ile kaleme alınmıştır. 82 sayfadan olan eser Müslüman Uygur Türklerini Hristiyanlaştırmak amacıyla İslamiyet ile Hristiyanlığın karşılaştırılması içeğiyle işlenmiştir. Metinde sekiz alt başlık bulunmaktadır. Bu alt başlıkların isimleri ‘Giriş’bölümünde sırasıyla belirtilmiştir. Eser, Hristiyanlık dini ve diğer dinler üzerine bilgiler içermektedir ve öğretici bir nitelik taşımaktadır; bu durum da metnimizin dilinin anlaşılır olmasına olanak sağlamıştır.

Çalışmamızda, yazım özellikleri yönüyle Çağatay Türkçesi geleneğinin devam ettiği için Doğu Türkçesi metinlerinde imla bakımından yapılacak klasik bir incelemedense Çağatay yazı geleneğinde çok rastlamadığımız, yazı diline geçen ağız unsurlarının tespitine çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Berbercan, M. T. (2017). “İsveç Türkolojisinden İki Bilgin: Gustaf Raquette ve Gunnar Jarring”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. (10) 42-54.
- Erbay, F. (2022). “The Eastern Turkic Translation of Kalila wa Dimna” *Central Asiatic Journal*. 65/1+2: 107-120.
- Erbay, F. (2023). *Doğu Türkçesiyle Yazılmış Tahir ile Zühre Hikâyesi*. Çanakkale: Paradigma Yayınları.
- Jarring, G. (1964). *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary*. Lund: Lund Universitets Årsskrift.
- Johanson, L. (2003). “Old Uyghur, Eastern Turki, Modern Uyghur”. *Orientalia Suecana*. LI-LII (2002-2003). 257-266.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Maimaitiaili, N. (2019). *Çağdaş Uygurcanın Ağızları ve Söz Varlığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mercer Dictionary of the Bible*. (1990). (ed. Watson E. Mills). Georgia/Macon: Mercer University Press.
- Öztürk, R. (2020). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit.
- Raquette, G. (1928). *English-Eastern Turki Dictionary*. Leipzig-Lund.
- Shaw, R. B. (1878). *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashgar and Yarkand)*. Calcutta: Baptist Mission Press.
- Sulaiman, Ä. (2016). “From Eastern Turki to Modern Uyghur -A Lexicological Study of Prints from the Swedish Mission Press in Kashgar (1892–1938)”. *Kashgar Revisited: Uyghur Studies in Memory of Ambassador Gunnar Jarring*. Brill press. (34). pp. 58-79.
- Sülayman, E. (2013). “A Study On ‘Kashgar Prints’: ‘Eastern Turki’ Printed Materials Published By The Swedish Mission Press In Kashgar (1892-1938)”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. (1/1) 75-108.
- Tekin, T. & Ölmez, M. (2003). *Türk Dilleri-Giriş*. İstanbul: Yıldız Dil ve Edebiyat.
- Tekin, T. (1989). Türk Dili Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi. *Erdem*, 5(13), 141-168.

The New Testament of Our Lord and Saviour Jesus Christ. (2014). USA/Utah: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints Salt Lake City.

İnternet Kaynakları

<http://www.jarringcollection.se> (Eriřim Tarihi: 07.10.2023).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Kübra ÇAKMAK
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Karatay Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı)
Lisans Diploması	Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Akdeniz Üniversitesi Antalya Devlet Konservatuarı Ücretli Türk Dili okutmanlığı Antalya Maarif Anadolu Lisesi Türk Edebiyatı Öğretmeni Antalya Doğa Koleji Türkçe Öğretmenliği Kuşadası Bil-Fen Dershanesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği